910
K67

Távolodó jurták

910

TÖRÖLVE
5

80234

Komornik Ferenc · Távolodó jurták

Komornik Ferenc

Távolodó jurták

Kossuth Könyvkiadó · 1974

80234

A kötetben szereplő fényképek Rév Miklós és az MTI Fotó felvételei

A címlapfotót Rév Miklós készítette

ISBN 963 09 0072 6

© Komornik Ferenc, 1974

Tartalom

Mongol földre érek 7
Bogdo palotájában 13
Játékvasút a főlámánál 21
A „változatlan" Góbi 27
A forradalom múzeumában 31
Meditáció a Halhin Golnál 41
Az első állami tanító 45
Irodalmi kalandozás 49
Ocsir, a pásztorok királya 61
Vidéki kirándulás 65
Milyen a mongol munkás? 71
Az ulánbátari autójavítóban 75
Saringol főmérnöke 79
A ruhagyár 83
Cagán ovo 87
Nem ideges az igazgató 91
A politechnikum 95
Találkozás a mongol vasúttal 99
Hogyan él a munkás? 103
Cemidék költöznek 107
Mongol esküvő 113
Intermezzo egy birkózóval 117
Magyarok Mongóliában 121
Velünk a jövő 127
Néhány adat Mongólia történetéből 135

Mongol földre érek

Nem tudom, van-e a világnak még egy olyan része, ahol annyira erőteljesen rajzolta ki az országhatárt a természet, mint a Szovjetunió és Mongólia között. Irkutszk hatalmas, de azért vidékies jellegű repülőteréről felemelkedik az IL—18-as gép. Alant szinte feszül a tajga, a vízmosásokkal teli táj, a dús Angara folyó, majd alánk úszik a napfényben sötétkék Bajkál-tó. Erre a palettára szinte minden színt ráhajított a természet. Valami üdeségben hatol előre a gép árnyéka. Irkutszktól dél felé haladva nem telik bele egy negyed óra, és az utas ráeszmél: az ott lent már másik ország, Mongólia. Jelenlétét merész ívű hegyek, szakadékba bújt tavak, gyors iramú folyók mutatják, s később a markáns mongol fennsík, amely a hosszú percek alatt, míg fölötte repülünk, gondosan rejti az emberi élet nyomát. Nem a gép száll lejjebb, a táj emelkedik hozzá, Mongólia földje, amelynek tengerszint feletti átlagos magassága 1580 méter.

A látvány, bár egyhangú, leköt. A magasfeszültségű vezeték magányosan tör Ulánbátar felé. Önkéntelenül is arra gondolok, mennyi életet visz a kietlen hegyeken át a távoli városba. Azután itt vannak az egymást érintő, majd egymástól eltávolodó földutak, ezek a többsávos hegyi sztrádák, amelyek száraz időben úgy engedik magukon gurulni a gépkocsit, mint az aszfalt. (Később azt is megtudom, hogy a gépkocsivezetők azért vágnak újabb és újabb utat a kialakult mellett, hogy ne kelljen belélegezniük az egymás teherautói által keltett port. Egyelőre azonban ezek a karavánutak érdekes rajzolatukkal vonják magukra figyelmemet.)

Ahogy a főváros közeledik — már szedik össze a reggelizőtálcákat —, úgy lát többet az ember a földön. Kis, fehér lencsék — a jurták, a homokban haladó gépkocsik üstökösként porcsóvát húznak maguk után, majd műutak, gyárak. Arra gondolok, hogy a régebbi korok utasa valószínűleg lent sem látott lényegesen többet, mint én most fentről. Ha egyben-másban módosításra szorulnak is képzeteink a régi Mongóliáról, annyi szentigaz, hogy lényegében megfelelt a valóságnak az erről az országról általános felfogás: néptelen pusztaság.

Most azért más a táj rajza, mert az ipar, a városok érdekessé teszik, hogy úgy mondjam: korunkbelivé. Ulánbátar erőművének magas kéményeit nyújtogatja a gép felé.

A repülőtér egy völgyszoroson túl tűnik fel, s amíg a gép a betonhoz közelít, gondolatban végigtekintek Mongóliáról szerzett ismereteimen.

A mai kor újságírója már nem engedheti meg magának, hogy úgy csöppenjen egy távoli országba, mintha kényszerleszállást hajtana végre. Nem szakmai titok, hogy igazán újat csak az talál, aki felkészül az utazására, és idegenbe szakadva nem tölti az idejét odahaza is megszerezhető információk gyűjtésével. Magam igyekeztem így tenni, volt tehát némi „pogygyászom", amit bőröndömnél nagyobb gonddal őrizgettem — magamban.

Tudtam, hogy Mongólia az ázsiai kontinens középpontjában terül el, területe 1 565 000 négyzetkilométer, átmérője nyugat—keleti irányban 2400, észak—déli irányban 1200 kilométer. Északon a Szovjetunió, délen és keleten Kína határolja. Amit felszínéből most láttam, az az északi hegyes terület része volt, ez nyúlik bele dél felé a hatalmas Góbi-sivatagba. Hegyei? Nos, ezek igazi hegyek, legmagasabbikuk az Altájban a Pik Hujtun, a Barátság-csúcs, 4650 méter, négy és fél Kékes. Az ország területére Magyarország tizenötször férne rá. De tessék kiszámolni, hányszor férne el a mi Balatonunk Mongólia tavaiban, amelyek között az Ubsz núr felülete 3350, a Höbszgölé 2620, a Har usz núré 1760 négyzetkilométer. Két nagy folyójának, az Orhonnak és a Kerulennak a hossza 1000 kilométernél több, a Szelenga mongol szakasza 593 kilométer.

Félek, hogy mindezzel nem mondok többet, mint azt, hogy Mongólia nagy kiterjedésű ország. Mindennek akkor lesz jelentősége, amikor az olvasóval együtt Mongólia életével ismerkedünk. Viszont, ami Mongólia éghajlatát illeti, nekünk az önmagában is érdekes. Az ország északi részén a januári középhőmérséklet mínusz 34 fok, a Góbiban mínusz 19 fok. Nyáron a hegyekben a legmagasabb hőmérséklet általában plusz 15, a Góbi-sivatagban plusz 23 fok. A felhők felett lélegző ország bőven részesül a napfényből: a zord hőmérsékleti viszonyokért kárpótol az évi 220—250 napsütéses nap. Ez a tény, a napfény és a tiszta, száraz levegő bátorít fel sokakat, hogy Mongóliában a tébécés betegek jövőbeni tömeges gyógyhelyét lássák. Az eső azonban hiánycikk errefelé, aggódva lesik, mert ha egy évben kevés hull, azt az egész gazdaság megérzi.

Szeptemberben érkeztem Ulánbátar repülőterére, bentről a gépből úgy látszott, forróságba csöppenek, kint a napfényben hűvös várt rám, árnyékban pedig fázni kezdtem. Hiába volt azonban ősz, nyugodtan nekivághattam esernyő, esőkabát nélkül a városnak, sohasem érzett esőszag a levegőben.

Mit tudtam érkezésemkor még Mongóliáról? Megtanultam, hogy itt a megyét ajmaknak hívják, s hogy Mongólia 15 ajmakra tagolódik. És tudtam még, amit a legfontosabb számításba venni, bármiről legyen is szó: a tizenöt Magyarországnyi területen annyian élnek, ahányan talán a pesti oldalon: egymillió-háromszázezren. Ebből a nem sok emberből is hárman most azzal voltak elfoglalva, hogy a lejárati lépcsőt gépünkhöz vonszolják.

Megérkeztünk.

Úgy érzem, el kell időznöm annál a percnél, amikor a lépcsőről leérve körülpillantottam. Amit e rövid idő alatt szemem lefényképezett, tanulságos és maradandó. Ulánbátar repülőtere is — mint ez általában szokásos — néhány kilométerre fekszik a várostól; a dombok, amelyeknek ölén a kifutópálya lustán elterül, el is takarják a várost. Így hát igazi őstermészeti környezetben ocsúdik fel az utas. A gép, a mozgó radar éles ellenpontja az innen látható jurtatelepeknek és annak a mongol pásztornak, aki a póni

nagyságú, ám láthatóan erős izomzatú lovon a kengyelben állva vágtat. A férfi ügyet sem vet a 20. század szimbólumára, a turbólégcsavaros óriásra, lovagol tőlünk néhány száz méterre, mint akit teljesen kielégít a testes lovacska sebessége. Hamarosan nemcsak az ilyen közlekedési végletek „békés egymás mellett élése" kezd el foglalkoztatni, hanem a régi és új életforma viszonya is, a lovas és a repülőgép példája csupán előtanulmány ehhez.

A repülőtér épülete olyan, mintha egy vidéki orosz városka utcájában állna. Egyszerűen csodálatos, hogyan rejti magában mindazt a technikai fölszerelést, amit a világ más részein tornyokkal, üvegfalú kiszögellésekkel, rejtélyes rendeltetésű építményekkel hangsúlyoznak. Ez a vendégfogadó külsejű ház ugyanazt tudja, mint a mi Ferihegyünk — kétségtelen, hogy a kényelem alacsonyabb szintjén, de nekem rokonszenves, hogy Mongóliában, ahol a pénznek ezer helye van, nem cserélik fel a célnak még megfelelő repülőteret valami drága másikkal csupán azért, hogy az utasokra kedvezőbb benyomást tegyen.

Persze az is látszik, hogy a gép érkezése még esemény. Megmozdul az egész repülőtér. Ez is otthonos érzést ad. Emlékszem, egyszer Koppenhágába érkezvén nem tudtam menekülni a gondolattól: senkinek sem kellek, a repülőtéri mechanizmusba esett porszem vagyok. Itt mellém álltak, odakísértek a csomagátvevő helyre, mint egy óvodást, egy tisztviselő kezembe nyomta az útlevelemet. S ugyanígy tettek a többi utassal, mongolokkal, oroszokkal.

S mindehhez méltó betetőzésként magyar szó is hallik: a követség egy alkalmazottja lép mellém, üdvözöl, mondja, bevisz a szállodába. Ez úgyszintén a Mongóliába érkező magyar előnye: ritka madár itt a honfitárs, illik várni, fogadni. A fogadóbiztos jutalma: friss hírek a müncheni olimpiáról. Itt négy magyar aranyéremről tudnak, én hatnak hozom a hírét. Mongóliában ugyanis a tévé az előző napi szovjet adást veszi át. Bizony messze, rettenetesen távol vagyok Magyarországtól. Ez a kommunikációs késés döbbent erre rá, nem is az az éjszaka, amit egyfolytában a repülőgépen töltöttem.

Robog a kocsi befelé a városba a jó úton. Ami feltűnő, a kevés személygépkocsi és a sok teherautó. Széles utcák, alacsony épületek, Ulánbátar nem akar a környező dombok fölé törni. Az erőmű kéményei, a televíziós antenna a város magas pontjai. Szembeötlően kevés a járókelő. Elhaladunk a kilométer hosszúságú úttörőpark mellett, ott a cirkusz új épülete. Azután egy másfajta Ulánbátar tűnik fel, szovjet mintára úgy nevezik, mikrorajon. Lényegében ez a városhoz szervesen illeszkedő lakótelep, a Szibériában is látott modern lakóépületekkel, üzletekkel, szolgáltatóházakkal. Aztán tüstént valami más: kerítés mögött jurta-település. A mikrorajon házaiból és a jurtákból kilépő férfiak, gyerekek, asszonyok öltözetüket tekintve semmiben sem különböznek egymástól. Mondja is a követségi ember: az ulánbátari jurták apró telepei nem nyomortelepek, a lóbőr sátrakkal a városi lakók önmaguk oldják meg a lakáskérdést, sokszor bevezetik azokba a villanyt, rádió szól bennük.

A követségre hajtunk. Valahogyan rögtön kitudódik, hogy az udvarban a pesti Csemege Vállalatnak egy lerakata működik, ez látja el a Mongóliában dolgozó magyar építőmunkásokat. Megint az az érzés: távol vagyok, és még egy mosolyféle: sehol sem lehetünk meg az otthon megszokott ízek nélkül. Magyar dolog.

Szombat van. Mit kezdjünk ezzel a nappal, ami Mongóliában is „szombat", vagyis értelmes munkába az ember nem foghat. Az ötlet önként adódik: látogassuk meg Bogdo palotáját, a lámakolostort, pillantsunk be Mongólia történelmébe. Helyes, induljunk az alapoktól!

Bogdo palotájában

Mongólia utolsó világi és egyházi uralkodójának, Bogdo Gegennek a palotáját érzékletesen ecsetelhetné a művészettörténész, az építész. Számomra a szellem érthető, amit magából áraszt. Fából épült, pompája szegényes, füvészkertszerű park belsejében bújik meg. A park ízléses, nekünk egzotikus. Az épületek belsejében őrt álló, ijesztő Buddha-szobrok papírmaséból készültek, kifürkészhetetlen lakkok, festékek konzerválták őket napjainkig. Nem, az utolsó mongol uralkodó nem vívta ki azzal a nép haragját, hogy túlságosan hivalkodó palotát emelt a parasztok nyomora fölé. A kerítésen túl csupán rezidenciája pagodaszerű teteje látszik. Sőt, az uralkodó vigyázott arra, hogy ne gyűlöltesse meg magát a tudatlan, vallásos népréteg körében. Lodojdamba, a híres mongol író, regényében hű rajzát adta Bogdo ravaszságának és annak a tiszteletnek, amit meglovagolt. Amikor — olvashatjuk a regényben — Szuhe Bator forradalmi csapatai élén megközelítette Urgát, a fővárost, az isteni Bogdo, aki Ungern báró, a kínai militaristák cinkosa volt, kedves vendégnek kijáró selyemsálat küldött Szuhe Batornak. S a forradalom vezére szükségesnek látta elfogadni az ajándékot, mivel katonái közül sokan istenítették még Bogdót. Elnapolta a leszámolást ezzel a zsarnokkal, mert tudta, ha Ungern báró és a haminok, a kínai gyarmatosító katonák fullánkjukat a mongol nép testébe szúró darazsak, Bogdo mérges kelés mély gyökerekkel. A forradalom csak később tűzte napirendre Bogdo ügyét, amikor a kommunisták pártjának elődje, a Néppárt forradalmárai sikerrel megostromolták a Bogdo-mítoszt.

A Bogdók uralma tulajdonképpen hanyatló időszak volt ennek a nemzetnek a történetében. Az újabb kutatások virágzó korokról beszélnek Mongólia ősi múltjában.

Mongólia történelme távoli századokig nyúlik, területén újabban a közép- és alsópaleolit korból származó munkaeszközöket találtak. Területén a hunok, Közép-Ázsiában elsőként, már a 3. században osztálytársadalomban, szerveződő államban éltek. Az államiság a 9. századra megerősödött, a 13. században pedig több törzs szövetségéből egységes állam keletkezett, amely összefogta a mongolokat és kedvezett a termelőerők fejlődésének. A felnövekvő és uralomra került feudális osztály erős embere Temüdzsin volt, aki Dzsingisz kán néven lett az első nagymongol állam kánja. A mongol történettudomány differenciáltan ítéli meg Dzsingisz kánt és utódait. Belpolitikájukat, s különösen azt, amit az államszervezet építéséért, a hadsereg megteremtéséért, a kultúra fejlesztéséért tettek — pozitívnak tartja, de a külpolitikát — ami, mi tagadás, más országok kirablásával volt egyenlő — népellenesnek és reakciósnak ítéli. A hódító háborúk, a „tatárjárás" szenvedést okoztak a világnak, és visszatartották Mongóliában a termelőerők fejlődését.

E tárgyilagos történelemszemlélet példás tisztelettel adózik ugyanezen kor viszonylag fejlett kultúrájának. A régészek feltárták az ősi főváros, Karakorum romjait, ezek és a 13. századból fennmaradt hambaliki obszervatórium maradványai kultúra jelenlétéről árulkodnak máig az ősközösségi társadalom időszakában. A mongol írásbeliség a 10. században keletkezett! Az ujgur forrásból táplálkozó mongol írás három évszázad alatt lehetővé tette az irodalmi nyelv megteremtését. Ezt bizonyítja a 13. században megjelent történelmi tárgyú Arany könyv, a Fehér történelem című írói munka és a mongol grammatika. Ugyanekkor keletkezett a mondák könyve meg több eredeti mongol történeti mű. A fejlődő mongol írásbeliséget azonban megfojtotta a 16. század legvégén, 17. század elején beszivárgó tibeti írásmód és buddhizmus.

A több mint két évszázadon át tartó szüntelen háborúskodás és a mongol kánok egymás közti harca kimerítette a mongol birodalom erejét, s az

végül is elvesztette függetlenségét. 1691-ben Mongóliát meghódították a mandzsuk, s az ország több mint két évszázadon át a mandzsu Csing-dinasztia uralma alatt állt.

Kettős elnyomatás, az idegen hódítók és a feudális urak elleni népfelkelések — ismerős fogalmak ezek nekünk, magyaroknak. 1755 és 1758 között két herceg, Amarszan és Csingunzsan állt a népháború élén. Erről a felkelésről láttam néhány történelmi festményt, az alakok elrendezése igaz, teátrális, de az arátok, a zsellérek arcán ott az elszántság. Rettenetes vég várt a felkelőkre, de a mongol művészek mindeddig nem ábrázolták a leszámolást. Ez nem olyan téma számukra, mint a mieinknek Dózsa pusztulása. A mongol nép lelkét mintha csupán a történelem felemelő pillanatai foglalkoztatnák.

A mongol nép az idegen és a feudális elnyomás szinte elviselhetetlen súlya, a véres leszámolások, a beletörődést sugalló vallás mérhetetlen befolyása ellenére megőrizte szabadságszerető szellemét. Azonban egységes, vezetésre képes politikai szervezet, világosan meghatározott célok és harci program híján az arátok lázongásai hosszú időn át nem egyesülhettek nagy közös forradalmi áramlattá, ez okozta gyengeségüket és vereségeiket.

Az 1905-ös orosz burzsoá demokratikus forradalom nagy hatással volt a mongol nép küzdelmére is. Ebben az országban is forradalmi föllendülés következett be.

1911—1912-ben egy spontán népi felkelés előzte a Mandzsu-dinasztiát, kivívta az ország függetlenségét, feudális teokrata monarchia született, amelynek feje Bogdo Gegen volt. A függetlenség azonban csak látszólagos maradt, az autonóm státust élvező Mongóliában továbbra is erősen érződött Kína, no meg a cári Oroszország befolyása, s semmivel nem lett jobb az arátok élete sem. A reményeiből kisemmizett mongol szegénység csak néhány év múlva, mikor az orosz októberi forradalom győzött, lelt rá a megoldás útjára.

A mongol forradalom keletkezéséről általában keveset tudnak nálunk. A palotát elhagyva érdemes felidézni az ötven évvel ezelőtti eseményeket. A palota volt lakójáról is kiderül egy s más . . .

A mongol népi forradalom születésénél, bármily furcsa paradoxon is ez, tulajdonképpen a Kelet két hatalmas, hódításra törő állama, Kína és Japán bábáskodott. Az 1917-es orosz szocialista forradalom után az akkori idők e két távoli nagyhatalma saját pozíciói védelmében útját akarta állni a forradalom terjedésének, s Mongólia területén hídfőállást épített ki. Ugyanakkor Mongólia egymás közti csatározásaikhoz is terepül szolgált.

Ennek az országnak a mély elmaradottsága már egymaga forradalomért kiáltott, és most ehhez tessék hozzávenni a következőt: Miután a nép 1911—1912-ben kivívta az autonómiát, Mongólia vezetői, a Bogdo Gegen-féle klikk 1919-ben a kínai helytartó, Csen Ji biztatására lemondtak az autonómiáról, hogy cserébe a militarista Kína biztosítsa a mongol feudális urak régi kiváltságait. Megszületett az ország történetének egyik legszégyenteljesebb dokumentuma, amely a „64 pont Mongólia jövő helyzetének javításáról" nevet viselte. Lényege az volt, hogy Mongóliát a kínaiak irányítják, a feudális urak pedig a régi módon kizsákmányolhatják a szegény arátokat. A parasztság terheit azonban még tovább növelte a kínai hadsereg, a garnizonok fenntartása. A mongol urak engedékenysége láttán a kínaiak további bátorságot gyűjtöttek, és néhány nap alatt hatalmuk alá hajtották Külső-Mongóliát is. A mongol monarchia feje az ország autonómiája fejében beérte évi 72 000 lan kegydíjjal, amit a kínaiak pontosan fizettek. Mongólia urainak e nyílt árulása még mélyebb nyomorba döntötte a szegény rétegeket, amelyek már maradék illúzióikat is elvesztették.

De nem hiába terült el Mongólia a kétfajta világeszme összecsapásának mezsgyéjén. Szibériában ebben az időben véres harc folyt a fiatal Vörös Hadsereg és a fehérgárdista banditák között. Amikor az utóbbiak kerekedtek felül, a szovjet hatalom sok híve menekült át Mongóliába, s ők gyarapították az illegalitásba szorult mongol marxista mozgalom harcosainak számát, ők erősítették a nyomdász Szuhe Bator és az Oroszországban tanult Csojbalszan vezette marxista körök tevékenységét. Csen Ji, a kínai helytartó vérdíjat tűzött ki a mongol marxisták vezetői fejére, véres terrorba kezdett, különösen azután, hogy megtudta, Szuhe Bator és társai

kapcsolatot találtak a Kolcsak bandáitól megszabadított Irkutszkhoz. A kínai tábornok elvakultságában ismét feladta a leckét a mongol uralkodó köröknek, olyat tett, ami könnyen kiválthatta volna szembefordulásukat: saját engedélyéhez kötötte a monarchia fejének egyházi hivatása gyakorlását, megtiltott minden egyházi ceremóniát. Bogdo Gegen megtehette volna, hogy erre ismét a függetlenségi harc élére áll, de ekkor már jobban félt a néptől, és csupán az Egyesült Államokhoz és Japánhoz fordult segítségért. A „bátor" összeesküvők titokban segítségkérő okiratot juttattak el Amerika és Japán konzuljához Kalganba és Hajlarba.

A „segítség" nem maradt el. A Bogdo-klikk egy valódi őrültet szabadított Mongóliára Ungern báró személyében. A Szibériát megtisztító Vörös Hadsereg csapásai elől a fehérgárdisták tömege özönlött át mongol területekre és Északkelet-Kínába. E megvert sereg élére állították a japánok Ungern von Sternberget, ezt a balti német bárót, aki rögeszméje szerint buddhista hitre tért át és Dzsingisz kánt vallotta példaképének. Szadizmusáról és akaraterejéről legendák születtek. Ami kegyetlenségét illeti, az valóságos volt, ám kétségtelen katonai sikereit, a kínaiak kiűzését nem elsősorban akaraterejének, hanem inkább annak a ténynek köszönhette, hogy a mongol feudális urak mindennel ellátták, élelemmel, sőt a tőlük függő arátokkal is, hogy helyreállíthassa az ország önállóságát, s nekik ne kelljen a kínaiakkal osztozniuk a parasztok verejtékének gyümölcsein.

Az Ungern hadseregébe kényszerített mongol arátoknak sokat kellett szenvedniük az érdekeiktől oly távol eső célokért. Nálunk kevéssé ismertek ennek a háborúnak az eseményei, pedig végső fokon a „sárga egyház" hatalmáért vívott kegyetlen harc, a rögeszmés Ungern fellépése váltotta ki a mongol népi felszabadító hadsereg megszületését és később azt, hogy szovjet—mongol fegyverbarátság jöjjön létre e hatalmas térségnek a fehérgárdistáktól való teljes megtisztításáért.

Ungern először 1920 novemberében rohanta meg a fővárost, Urgát. A sokezres kínai sereg, Go Caj-tan tábornok vezetésével azonban visszavetette a fehérgárdistákat, akik most már egyenesen rabolni kezdték az arátokat, hogy a második döntő ütközetre felkészüljenek. Titokban kiszök-

80234

tették Urgából Bogdót, és Ungern főhadiszállására szállították, hogy személyével támogassa ezt az őrültet, aki az isteni ítélet végrehajtójaként lépett föl. A mongol egyház fejének társaságában Ungern hordái valóban sikert sikerre halmoztak. 1921. február elején véres csata zajlott le a fővárosért, a hónap végén Bogdo már a kán trónján ült, és nemsokára Mongóliából kiűzettek a kínai militaristák.

A báró kormányzása egy pillanatig sem tette kétségessé, merő hazugság, hogy a nép a kínaiak eltávolításával elérte célját, s Mongólia ismét autonóm lett. Szuhe Batorék pontosan megértették, hogy az új, japán befolyás nem fogja hidegen hagyni Angliát és az Egyesült Államokat, amelyek a japán terjeszkedés megakadályozása végett bármikor készek lesznek ismét pártfogásukba fogadni a kínai militarizmust és újra véres csatamezővé változtatni Mongóliát.

A megalakult Mongol Néppárt fegyveres harcra hívott fel Ungern ellen, mint olyan ellen, aki képtelen az ország függetlenségét garantálni. A szovjet—mongol határon állomásozó határőrcsapatokból megalakultak az első partizánosztagok. 1921 márciusában összeült a párt első kongresszusa, amely végcélnak a független, népi Mongólia megteremtését, a legközelebbi teendőnek pedig Ungern leverését, a valódi autonómia kivívását jelölte meg. A mongol kommunisták ideiglenes népi kormányt alakítottak, amelyben Szuhe Bator a honvédelmi tárcát kapta meg, ő lett a forradalmi fegyveres erők parancsnoka; a másik nagy pártvezetőt, Csojbalszant, a sereg politikai biztosává választották. A négy lovasezred élén kizárólag mongol katonai vezetők álltak és ez a kis sereg 1921. március 18-án (ez a nap a Mongol Néphadsereg születésének dátuma) kiűzte Majmacsen városából a tízezer kínai katonát.

A népi kormány, a párt Központi Bizottsága másnap megérkezett a városba és kihirdette, a kormány összehívja a Nagy Népi Hurált, Mongólia egyetlen hatalmi szervét. Néhány nap múlva megérkezett a hír Majmacsenba: Kína támadásra készül Mongólia ellen. Az ideiglenes népi kormány nem elégedett meg azzal, hogy csupán a kínai veszélyre hívja fel az ország figyelmét. Mi, amikor azt kutatjuk, honnan ered, milyen harcban

kristályosodott ki a szocialista országok internacionalista diplomáciája, tisztelettel adózhatunk annak a fiatal népi kormánynak és kis pártnak, amely a világ „központjaitól" oly távol példamutató bölcsességről tett tanúbizonyságot.

Mert mi történt Majmacsen elfoglalása után? A kínai militaristák támadásának hírére a Mongol Néppárt Központi Bizottsága felhívást intézett a kínai néphez; a Kínai Kommunista Párt, a szakszervezetek tagjaihoz. A dokumentum méltó arra, hogy idézzük: „A világ dolgozóinak, az imperializmus által leigázott népek és a szabadságától megfosztott, gyarmatosított Ázsia népeinek közös érdekében követeljük, szüntesse be Kína csapatok küldését Mongólia ellen, s azzal fordulunk Kína népéhez, hogy közös érdekeink szellemében támogassa követelésünket."

A helyes külpolitikai lépést nem kevésbé sokatmondó belpolitikai akció követte. A párt és a kormány levelet küldött Mongólia minden feudális urához, sőt, magához Bogdo miniszterelnökéhez, Dzsalhanzahutuhhoz is, amelyben felszólították, harcoljanak együtt az ország függetlenségéért a kínaiak és Ungern ellen, s ha erre készek, küldjenek küldöttséget Majmacsenba. Bogdo kormánya egy fia küldöttet sem irányított a forradalmi kormány székhelyére, kitartott az Ungernnal való szövetség mellett, és ezzel a feudális urak örökre eljátszották szerepüket, kirekesztették magukat minden olyan tervből, amely az ország jövőjével kapcsolatban volt.

A fiatal mongol népi hadsereg kénytelen volt tehát egyedül cselekedni. 1921 májusában felfogta a hatalmas, jól szervezett Ungern-hadsereg csapásait, amelyek végcélja a fiatal szovjet állam ismételt hátbatámadása volt. (Port Arthurban született egyébként az a titkos egyezmény, amelylyel a japán militaristák és a fehérgárdisták Ungernt Szovjet-Oroszország ellen küldték.) A mongol népi hadsereg hősiesen védte a szovjet határt a fehérgárdistákkal szemben Majmacsen, illetve, ahogy ekkor már nevezték, Altanbulag térségében, egyedül elbánt Ungern legjobb, Bajár-gun vezette osztagával, sőt a báró eme alvezérét fogságba is ejtette. Időközben az ideiglenes népi kormány kérésére megérkeztek a Vörös Hadsereg osztagai s megsemmisítő csapást mértek Ungern észak felé kinyújtott „kar-

jára", majd továbblendültek és júliusban felszabadították Urgát, a fővárost.

Ungern még ebben a hónapban más helyütt is megpróbálkozott belemarni Szovjet-Oroszország testébe, de augusztus ötödikén Guszinnoje Ozerónál olyan vereséget szenvedett, amelyet többé nem hevert ki. Visszamenekült Mongóliába, de amikor nyugatra akarta vinni maradék seregét, az abban levő mongol katonák lefegyverezték és átadták a Vörös Hadsereg 35. lovasezredének. A mongol és orosz nép e megátalkodott ellenségét Novoszibirszkben érte utol a vég — a forradalmi hadbíróság halálra ítélte.

Miután Ungernt elvesztették, az imperialista hatalmak a titkos összeesküvések, a gazdasági nyomás módszerével próbálták útját állni a mongol forradalom továbbfejlődésének. 1921. július elsején Mukdenban zárt ajtók mögött találkozott Dzan Co-lin kínai tábornok a Külső- és Belső-Mongóliából disszidált feudális urakkal, hogy kidolgozzák a forradalom megfékezésének tervét. Az amerikai tőke felbujtására fegyveres támadásra készültek, a terv megvalósításától azonban visszariadtak. Egyfelől a japánok és a kínaiak között nem volt teljes az egyetértés, másfelől Mongólia már nem volt az az ország, amivel kapcsolatban büntetlenül terveket lehetett szövögetni. A Vörös Hadsereg jelenléte is biztosította, hogy a mongol nép többé nem játékszer az imperialista nagyhatalmak kezében. A nyílt beavatkozás lehetetlensége miatt csiszoltabb módszerek következtek. 1921. május végén Urgába érkeztek az „Andersen, Mayer and Co." amerikai részvénytársaság képviselői, hogy lovakat vásároljanak. Ám lovak vásárlása helyett inkább alapos terepszemlét tartottak, és végül szeptemberben a Kalganban székelő amerikai konzul felajánlotta a népi kormánynak, hogy közvetít közte és Kína között. A mindent, csak jót nem sejtő fiatal mongol kormány elutasította a felajánlkozást, kifejezte, Mongólia nem tart igényt az Egyesült Államok „jószolgálataira".

1919-től 1921-ig, e röpke idő alatt Mongólia egy történelmi korszakra elegendő tapasztalatot gyűjtött, és elegendő vért áldozott ahhoz, hogy tudja, kiben bízzék és kiben ne.

Játékvasút a főlámánál

Ulánbátar külvárosában, egy lejtőn, van egy aprócska, játékvárosszerű telep. Fakerítés veszi körül a kicsiny, keskeny bejáratú földszintes épületeket. A kínai—mandzsu—tibeti egyházi építkezésre oly jellemző kunkori szélű tetők mintha lebegnének, mintha szárnyra akarnának kapni, hogy elinduljanak a kéklő ég felé. A kapukat kőoroszlánok őrzik. Ebben a kis világban minden valószínűtlen, kulisszaszerű. A kavargó alkonyi porban időnként elnyújtott kürtszó hallatszik, meg dobok puffanása.

Ha átlépsz a kapun, mintha egy másik világba érkeznél; kúpos kalapú, narancsszínű hosszú ruhába öltözött férfiak — a lámák — végzik buzgón tennivalóikat. A hivő kevés, ezek is idősebbek. A lámák is mind benne vannak már a korban, jó ötvenesek lehetnek. Egy elkerített részen egy ősz asszony merül imába, felemeli karját, majd lassan leengedi, reá hanyatlik, azután újból föláll, s kezdi elölről, az előírások szerint. Mögötte álló unokája kíváncsian tekintget körül.

A templom belseje homályos. A levegőt betölti a tömjénillat. A mennyezetről arannyal hímzett régi zászlók csüngenek alá, középre furcsa, díszes dobokat, s hatalmas, vagy három méter hosszú kürtöket akasztottak. A falak mellett üvegszekrényekben istenszobrok, előttük agyagtálkákban mécsesláng lobog. A templom közepe táján néhány sorban, egymással szemben kövér szerzetesek ülnek; énekelnek, imákat mormolnak, teát isznak. Időnként két, kakastaréjra emlékeztető fejdíszt viselő, vörös köpenyes láma oldalra áll s hosszadalmasan, hangosan megvitat valamit,

nyilván vallásos témát. A többiek mozdulatlanul ülnek tovább, időnként szót váltanak. Amikor a párbeszéd véget ér, felhangzik a dobokon egy nyugtalan, visszhangzó puffanás. A lámakórus ismét énekelni kezd, a szertartás lassan, ünnepélyesen folytatódik.

A mongol főláma rezidenciája hatalmas jurta, amely a kolostortelep közepén áll. A kör alakú sátor csupa pompa, díszesek a lóbőrből varrott lócák, az asztalok, a zsámolyok. A sátrat keresztülszelő folyosó két oldalán üvegvitrinek őrzik a lámáknak hozott ajándékokat. Akad itt az égvilágon minden, abroszok, jelvények, sőt még NDK játékvasút is. A kolostorlakók mély baritonhangon énekelve imádkoznak, feltűnő, hogy rettenetesen kövérek, többségük 50 éven felüli. Hasábnyi bronzbotok állnak a falnak támasztva, a főláma mosolyogva mondja: régen ezekkel ütötték azokat a kolostorbelieket, akik bűnös gondolatokra vetemedtek. Most mozdulatlanul hevernek ezek a „nádpálcák", napjában sokszor elhaladnak mellettük a sátrat körüljáró, imádkozó szerzetesek.

Ebben a „rezervátumban" feltűnő világosságot árasztanak a főláma szavai.

Miközben beszélgetünk, teával kínál, amelynek felszínére birkafaggyút csöppentettek, édesítőként lengyel cukorka szolgál. (Szerencsére nem jut időm a tea elfogyasztására, legalábbis úgy teszek, mintha szokásom volna a beszélgetésről bő jegyzetet készíteni. Nem iszom, írok.) Leírom, hogy a mongol egyház a buddhizmus világszervezetében a békéért való kiállás mellett tör lándzsát. E szervezet ablaknyitását a mai, konfliktusokkal terhelt világra a mongol egyházi vezetők azzal is elősegítették, hogy egy kongresszusra Ulánbátarba hívták a buddhista egyházfőket. Azóta Buddha magas rangú hívei között megnőtt a mongol egyházi férfiak tekintélye, s ez azért is jelentős — mondja a főláma —, mert „mi egyben a szocialista viszonyok közötti szabad vallásgyakorlást is tanúsíthatjuk".

Amit itt hallok, a megszelídített lámaizmus ars poeticája. Sőt, most már arra is jogunk van, hogy Mongólia esetében tulajdonképpen ne is lámaizmusról beszéljünk. Ez az intézmény — amely már-már a mongol nemzet fennmaradását veszélyeztette — tökéletesen elvesztette régebbi hatal-

mas jelentőségét ebben az országban. Ne várjuk ennek az állításnak a megerősítését a főlámától, forduljunk a tényekhez!

A kelet-kutatók szerint a lámaizmus a buddhizmus formájaként került Mongóliába Tibetből a 13. században. A buddhista vallás eme reakciósabb válfaját Dzonhava tibeti pap alapította, és nem véletlenül kaptak rajta a mongol feudális urak: a sorsba való beletörődés, az engedékenység kultusszá emelése könnyen szolgálta érdekeiket.

A lámaizmus szerint a lélek tovább él a test halála után, és egy új lényben reinkarnálódik. Az új élet körülményei aszerint alakulnak, hogyan viselte magát az illető előző életében. „Minden mostani bajod — tanította a vallás — abból fakad, hogy bűnös életet éltél előző létedben. Légy türelmes, viseld magad az idősebbek s lelki tanácsadóid útmutatása szerint, s boldog leszel a következő életedben."

Ráadásul e vallás hirdetője és szolgálója, a láma szinte az élő isten rangjára emelkedett. A kánok, így Abataj, Ligdan és Altan erőszakkal terjesztették a lámaizmus igéjét, és a szegény arátok közösségei fölé emelték a Tibetből jött papokat. Mongóliában gombamódra nőttek ki a földből a lámakolostorok, a feudális urak ellátták őket állattal, hűbéresekkel. Ezek a kolostorok azonnal megkezdték a lámák tömeges nevelését, képzését. A lámák, a növendékek kivételezett helyzetet élveztek, nem fizettek adót, mentesültek a katonai szolgálat alól. Végül is a megszaporodott lámasereg a mongolok egész életét befolyásoló, szabályozó szerephez jutott. A láma szinte a bölcsőtől a koporsóig ott állt az egyszerű mongol mellett, s erős hatást gyakorolt a kultúra alacsony fokán élő nép mindennapjaira.

Mongólia természeti kincsekben gazdag ország, földje termékeny. A lámák azonban megtiltották a föld háborgatását, művelését, nehogy megharagudjanak az istenek, akik mélyének kincseit őrzik. A vadon növő fokhagyma volt az egyetlen zöldségféle, amit az arátok ebben az időben ismertek. Mongólia folyóiban hemzsegnek a halak. És micsoda halak! Kifogni őket azonban tilos volt. Arra engedélyt, hogy madarakra és más állatokra vadásszon, csak néhány kiváltságos kaphatott.

Az egyszerű mongol arát mindenben kikérte az istenek, vagyis a láma

véleményét. Keressen-e új legelőt állatainak, leölje-e a borjút, gyógyítsa-e a beteget? A láma tanácskozott az istenekkel, majd válaszolt — természetesen nem ingyen.

Az egyházi naptár szerint minden évet egy élőlényről neveznek el. Így van Csirke éve, Kígyó éve, Disznó éve. Van a Sárkányé, a Tigrisé stb. — összesen tizenkét fajta.

Öt tizenkét éves ciklus alkot egy olyasfajta nagyobb egységet, mint a mi évszázadunk. Minden évtucatot a világmindenség egy elemének szentelnek, s aszerint, hogy melyiknek, választják ki a tizenkét évet egységbe foglaló színt. Így a fa ciklusa a kék, a tűzé a piros, a földé a sárga, a vízé a fekete.

Első pillantásra ez nem látszik egyáltalán károsnak. De milyen is volt az életben?

Egy fiú és egy lány megszerette egymást. Elmentek a lámához, hogy adja áldását frigyükre. Kiderült azonban, hogy a lány az Oroszlán évében született, a fiú meg, mondjuk... a Csirkéében. Ez a házasság a vallás előírásai szerint szóba sem jöhet, semmi jó nem származnék belőle. Így hát a fiataloknak el kell válniuk, s mindegyiknek egy olyan párt keresnie, amelyiknek megfelelőek a naptári adatai. Ha egy férfi például az Egér évében született, akkor olyan társ után kell néznie, aki a Béka évében, vagy esetleg az Egérében egy későbbi szín jegyében született.

A lámák voltak a tanítók és az orvosok is. A láma úgy gyógyította a beteget, ahogyan isten ezt neki sugalmazta. Ha a pánciens meggyógyult, ez volt isten akarata, ha meghalt, az Úr kívánta így. Ha a láma úgy érezte, hogy nincs többé remény a gyógyulásra, szekérre rakatta a beteget, és kivitette a sztyeppre, vagy fölvonszoltatta egy hegytetőre. Ha a szerencsétlen lezuhant a rázkódó szekérről, ott kellett hagyni sorsára. De ha véletlenül életben maradt sem térhetett vissza övéihez, mert a láma már kimondta: meg kell halnia.

A láma mint a közösség atyja segédkezett a szülések levezetésében, a gyermeknevelésben, házasságra éretté nyilvánította az ifjakat stb. Szokás volt minden mongol mellé *bigsi*-t, azaz tanítót rendelni egy láma szemé-

lyében, aki meghatározta a tanítványára kötelező erkölcsi normákat, sőt az egyes munkák elvégzésének az idejét.

A régi Mongóliában a papság olyan széles élősdi réteget alkotott, mint sehol másutt a világon, s ezzel egyenesen a nemzet létét fenyegette. A család legidősebb fiából mindenütt szerzetest kellett nevelni. A lámák a 20. század első évtizedeiben az ország férfilakosságának 40 százalékát alkották, azaz Mongóliában nagyjából minden második munkaképes férfi nem dolgozott, viszont három férfi helyett evett. Az ország eme élősdi felét még kiegészítették a lakosság 5,6 százalékát kitevő feudális urak és azok a fiatalok, akiknek életéből húsz évet rabolt el a lámaképezde, még a ház — bocsánat, jurta — körüli segítségből is kivonva őket.

Mongólia jelenét nem lehet megítélni e tényező figyelembevétele nélkül. Hiszen egészen a harmincas évekig az ország foglalkoztatottsági szerkezete alapvetően nem változott meg. Jóllehet a lámaneveldék bezárásával jelentős számú ifjú munkaerő szabadult fel, még mindig száz- és százezer láma ette a kenyeret munka nélkül. Ennek a nagy országnak a kevés lakosság még most is gondot okoz, hát még akkor, amikor városokat akart építeni, az első utakat kellett lefektetni és a munkaerő-igényes szolgáltatások alapját vetették meg.

Valamiképpen mindenhogyan napirendre kellett volna tűzni ezt a kérdést, s a fiatal mongol állam végtelen türelmét bizonyítja, hogy a lámaság mint intézmény problémájának radikális megoldását a papság rendszer elleni támadása idézte elő. Egy lámacsoport, csatlakozva az ellenforradalmárokhoz, 1932-ben Dél-Góbiban meggyilkolta Tuvdengijn Bor ifjúkommunista lányt. Bor azzal vonta magára a felkelők gyűlöletét, hogy megtanult írni és olvasni, és vezette a helyi ifjúsági szervezetet. A merénylet nem maradhatott válasz nélkül, az ellenforradalmárok saját vesztükbe rohantak.

A lámaság intézményének trónfosztását azonban nem csupán az ország munkaerőgondjai és e számban hatalmas élősdi réteg által okozott károk sürgették. A fejlődés kereke alól azt a követ is el kellett távolítani, amit a lámaizmusból táplálkozó egyházi oktatás jelentett.

A lámák három fokozatú egyházi oktatást honosítottak meg — alsó-, közép- és felsőfokút. Az elemiben három évig a tibeti nyelvű imák olvasását, majd 3—4 éven keresztül a különféle egyházi ismereteket sajátították el a gyerekek. Az imákat bemagoltatták velük. Az elemi befejezése után a növendék hazamehetett családja körébe. Ha tovább akart tanulni, tíz év alatt elvégezhette a papi „középiskolát", a felső iskolában a tanulás húsz évet vett igénybe. A papi iskoláztatás 15—20 év alatt csupa az életben használhatatlan ismeretekkel „áldotta" meg a tanulókat. Más országokban, ahol a buddhista oktatás mellett állami iskolák is léteztek, ez még csak elment valahogy. Ne feledjük azonban, hogy a forradalom előtti Mongóliában nem létezett világi oktatás (1911-ben nyílt meg a fővárosban az első állami iskola), tehát annak a fiatalnak, aki tanulni vágyott, csak a lámaiskolába vezethetett az útja. Elképzelhetjük, mennyi szellemi erő pocsékolódott el ezekben az iskolákban! A mongol nemzet évszázados sötétségben botorkálhatott csupán, amikor a kiművelésre vágyó emberfők egyetlen lehetősége imák biflázása volt tibeti nyelven. Az állami, világi oktatás megteremtése volt a kivezető út ebből a szellemi sötétségből, ez pedig feltételezte a radikális szakítást a lámaképzés egész rendszerével, a gyermekek, ifjak tömegeit átfogó hálózatával.

A lámaiskolákkal Mongólia legalább fél évezredet maradt le a világtól. 1935-ben, amikor a korszerű állami oktatás alapjait megvetették, talán nem is gondolta senki, hogy nem is egészen négy évtized alatt ennyit „ledolgozhatnak" a hátrányból.

A „változatlan" Góbi

A Mongóliáról szóló szakirodalom megállapítja, hogy ez az ország nem a természeti viszonyok mostohasága, hanem a régi társadalmi, gazdasági viszonyok miatt volt egykor annyira elmaradott. E megállapítás helyességét alkalmam volt ellenőrizni a Góbi-sivatagban tett látogatásom során.

Nem akarom részletezni az utazás körülményeit. Egy órát repültünk kísérőmmel egy AN—10-es gépen, míg a helyszínre érkeztünk. A GAZ—69-es terepjáró sofőrje fűzött először magyarázatot a homoktenger látványához:

— A Góbinak csupán az egyik arcát látja most. Ha tavasszal jön, virágba borul az egész táj, mert a Góbiban rengeteg a virág. Persze, nem szakítja le senki, a hatalmas forróság végez vele.

A legnagyobb belső-ázsiai pusztaság kicsiny csapásán haladunk előre, tőlünk jobbra és balra elhasznált, eldobott autógumik. Időnként utolérünk egy-egy tevekaravánt, az állatok nehéz teher alatt ringanak. Távolabb félvad lovak ménesei, juhok nyájai mint szétszórt barna packák törik meg a sárga homok egyhangúságát. Szeptemberben még izzik a táj, a levegőben valami furcsa tárgy lebeg, közeledünk hozzá, de sohasem érjük el; amit láttam, délibáb.

Ez a ház a körülötte parkoló teherautókkal azonban már valóság. Étterem, teázó. Bent feltűnik egy női rendőr, s mellette a nem túl gondozott külsejű felszolgálónő. Az étterem egyben bolt is, kekszet, cukorkákat, italokat árul. A menü rizseshús, faggyú tetejű tea. Az utóbbit zsiradék nél-

kül kérem, a felszolgálónő csodálkozó szemet mereszt rám, mintha azt mondaná: neki mindegy, de faggyú nélkül mi értelme van a teának?

Cerent, a sofőrt kérdezem, milyen a Góbiban autót vezetni.

— Összeütközéstől nem kell tartani — mondja nevetve. — De az is igaz, főleg télen könnyen eltéved az ember, a hóvihar betemetheti a kocsit. A sofőr érzékkel, apró jelek, kiszögellések után tájékozódik, de legjobb, ha soha, semmilyen okból nem tér le a karavánútról.

— Mehetne a városba, az iparba, ott könnyebb — vetem közbe.

— Nem. Ott sok a kötöttség, a fegyelem, miegymás. A hosszú utakon a magam gazdája vagyok.

— De hát errefelé nem sok minden változik, unalmas lehet az élet.

— Hát azt nem tudom. Ez a sivatag, ugyan mit lehet várni tőle?

Fél nap múlva Ceren, mellettem ülve, érdeklődéssel hallgatja, mit lehet elvárni a Góbitól. Az ulánbátari mezőgazdasági kutatóintézet munkatársaival beszélgetünk, akik egy tudományos állomáson vallatják a sivatagot, mire képes.

Mindahányan vannak, évekkel ezelőtt érkeztek ide északról, hogy feleletet keressenek a kérdésre: képes-e a birka akklimatizálódni a sivatagban, lehet-e kitenyészteni itt olyan kecskét, amelynek szőre értékesebb, meggyökereznek-e az itteni oázisokban az északi fák, hogyan lehet a forró nyárból átmenteni a takarmányt, és végül hogyan hasznosíthatók a helyi arátok tapasztalatai a nagyüzemi állattenyésztés bevezetésében? Ezekre a kérdésekre türelmesen kutatják a választ. Szelekciós munkával, üzbég és helyi birkák keresztezéséből megszületett a góbi-karakul. A vékony, finom kecskeszőr is létrejött, ebből például Mongólia exportál is. A kutatóállomás földjein búza, kukorica nő. Góbi-szerte ma már 60 000 fiatal bárányt tartanak, amelyeknek bodros prémjéből perzsabundák készülnek. A Góbiban szénát kaszálnak, a vízzel elárasztott sivatag zöldséget is ad.

Félek, az olvasó lelkendezőnek tartja ezt a beszámolót, s attól óva intem, hogy szeme előtt egy virágzó sivatag képe jelenjék meg. A Góbi a valóságban csak tavasszal virágzik, egyébként sivatag a szó teljes értelmében. De ezen a kietlen vidéken több mint halvány szikrái fénylenek a

sivatag hasznosításának, és ami fő, az ott élő, dolgozó embereknek ez a tudományos élcsapata bebizonyította, lehet kezdeni valamit azzal, amit a kínaiak samónak, homoktengernek neveztek el. Persze még sok pénzre és időre lesz szükség. A mongolok nem hisznek abban, hogy sorsuk a mostoha természeti adottságok következménye. A Góbi-sivatag homokjában 1955-ben már ott kígyózott az Ulánbátar—Peking vasútvonal, s vele ott volt a lehetőség nagyobb települések megteremtésére. A repülőgépjáratok is közelebb hozzák a Góbi lakosságát a fejlettebb északhoz.

A természet itt a sivatagban is kihívja az ember alkotó kedvét. Az egymagában fontos jelzés, hogy találkozni már Góbi-lakókkal, akik a homok és hóviharok, a hónapokig tartó úttalanság ellenére elképzelhetőnek tartják a sivatag hasznosítását, s kemény munkával sikert érnek el, sőt még azt is kijelentik, hogy ezt a vidéket meg lehet szeretni. Meg azt, hogy ők tulajdonképpen előőrsök, akik előkészítik a térség átfogóbb „leigázását" akkorra, amikor Mongóliának majd lesz ehhez elegendő anyagi ereje.

A kutatóknak már szinte fekete az arcuk; soha nem fakuló, napégette a bőrük. Napjaik a kísérletek folytatásával, aprólékos feljegyzések készítésével telnek, s a kis szobákban állandóan szól a rádió. Ahogy mondják, a rádiókapcsolat a köldökzsinór, amely összeköti őket a fővárossal. Többen közülük tudományos disszertációt írnak. Mesélik, az ulánbátari egyetemen, de a szovjet felsőoktatási intézményekben is kapva kapnak a Góbi-témákon, az itt folyó munkák tapasztalatait elemző értekezések zöld utat kapnak, csak jól megírják, megvédjék azokat.

Este igazi mongol vacsorával vendégelnek meg: juhsajt, kumisz, lepényszerű kenyér. A vodka is előkerül. Ágyamat nemez borítja, nemezből a takaró. Az éjszaka csöndje határtalan, mély, s utána a hajnal, a reggel is csöndes. Sőt, az egész nap. A bulgani kutatóállomás csupán fontos előretolt állás.

A forradalom múzeumában

„Sok sikert kívánok a múzeumnak a dolgozók nevelésében. J. Cedenbal. 1971. február 25." Ezzel a vendégkönyvbe írt rövid mondattal indította útnak a Mongol Népi Forradalmi Párt első titkára a forradalom 50. évfordulóján elkészült új múzeumot. A véletlen látogatókkal együtt kezdem magam is sétámat a termekben, s hamarosan rájövök, a kiállított tárgyak, a rövid magyarázatok valóban nevelnek. Nemcsak önmagukban, hanem azzal az igényességgel is, ahogyan elhelyezték őket a vitrinekben, ahogyan megvilágítják a képeket, feliratokat. A korszerű kiállítás-technika minden eszköze megtalálható itt. Kedvemet lelem például abban, hogy egy gomb megnyomásával elindítsam a filmet az első Oroszországba látogató mongol delegációról. Szuhe Bator és társai tárgyalnak a fiatal szovjet állam vezetőivel, aláírják Mongólia történelmének első barátsági szerződését az első nagyhatalommal, amely Mongóliával az egyenrangúság, a szuverenitás alapján kötelezi magát a kapcsolatok ápolására. A film tovább pereg, Szuhe Bator és a delegáció többi tagja Leninnel beszélget. Ennyit mond el a filmszalag.

Kijövet a múzeumból elhatároztam, hogy utánajárok a filmkockákon látottaknak. Úgy éreztem, hogy a mongol vezetők első utazása Moszkvába nem csupán a barátsági szerződés megkötése miatt volt jelentős, s azért, mert ettől fogva a mongolok maguk mögött tudták a szovjet állam támogatását. Később kiderült, jól sejtettem; a mongol vezetők nemcsak baráti érzéseiket vitték magukkal Moszkvába, hanem kérdéseiket is.

A Szuhe Bator vezette küldöttség 1921 őszén indult útnak Moszkvába. Csak Ulan-Udéban szállhattak vonatra, addig gépkocsin, lovon utaztak. Irkutszkban nagy tisztelettel, katonazenekarral fogadták őket. A nagy város szinte lenyűgözte a kicsiny Urgából érkezetteket, Moszkva pedig minden álmukat, elképzelésüket felülmúlta. A barátsági szerződést jó hangulatban írták alá, s a rákövetkező napon Szuhe Bator megkérte a küldöttség tagjait, hogy a legjobb ruhájukat vegyék fel. A gépkocsik a Kremlbe vitték őket, egy nagy épület folyosóján Lenin jött fogadásukra. A küldöttség legtöbb tagja csak akkor tudta meg, kicsoda az alacsony, fekete ruhás férfi, amikor Szuhe Bator nevén szólította. A delegáció két tagja ekkor letérdelt Lenin előtt. Ő zavartan és mosolyogva gyorsan talpra állította vendégeit. A feszültséget Szuhe Bator oldotta fel, amikor ajándékként átadott Leninnek egy hosszú, kék selyemsálat. Az általánosan ismert leírás szerint ezután Szuhe Bator beszámolt Leninnek arról, hogy Mongólia népe elkergette a külföldi intervenciósokat és népi kormányt alakított. A nép elküldte képviselőit Szovjet-Oroszországba, hogy örök barátsági szerződést kössenek a nagy, baráti szomszéddal — mondta.

Lenin válaszában a mongol népi forradalom nagy jelentőségéről beszélt, annak fontosságáról, hogy a mongolok megtisztították földjüket az intervenciósoktól és népi hatalmat teremtettek. Az alap már megvan, most tovább kell fejleszteni a forradalmat — mondta Lenin.

Az ulánbátari párttörténeti intézetben tovább kérdezősködtem, van-e még anyag, dokumentum erről a találkozásról. Elém tették a párt IX. kongresszusának jegyzőkönyvét, 1934-ből. Ezen a kongresszuson, a jegyzőkönyv tanúsága szerint, részletesen ismertették azt a beszélgetést, amit a mongol vezetők 1921. november 5-én Leninnel folytattak. A beszélgetést azért is érdemes felidézni, mert belőle kitűnik, milyen szerepe volt Leninnek a mongol forradalom fejlődési perspektíváinak meghatározásában, hogyan és milyen meggondolások alapján vetődött fel Mongólia nem kapitalista úton való fejlődésének az eszméje, az a lehetőség, hogy a Szovjetunióra támaszkodva a kapitalista fejlődési szakaszt átugorva a feudalizmusból térhessen át a szocializmus építésére.

Szuhe Bator (az első sorban középen) mongol és orosz forradalmárokkal, 1921-ben

Szengecohio, az ismert mongol festőművész készülő képének témája
Szuhe Bator és Lenin találkozása

Szuhe Bator emlékműve a fővárosban

Bogdo Gegen, az utolsó mongol kán palotája

Íme a beszélgetés, ahogyan azt a jegyzőkönyv rögzítette:

„Első kérdés: Hogyan vélekedik Ön, Lenin elvtárs a népi forradalmi párt megalakulásáról országunkban, és mi e párt fő feladata?

Lenin elvtárs elemezte országunk nemzetközi helyzetét, és rámutatott arra, hogy Mongóliát, földrajzi elhelyezkedése miatt, egy háború esetén az imperialista hatalmak megkísérlik majd elfoglalni, hogy egy más állam elleni háború felvonulási területévé változtassák. Ezért Mongólia dolgozóinak érdeküK, hogy szövetségben Szovjet-Oroszország munkásaival és parasztjaival harcoljanak a nemzeti és gazdasági függetlenségért. Elszigetelten ezt a harcot folytatni nem lehet, ezért a mongol arátok pártjának megalakítása harcuk sikerének az előfeltétele.

Második kérdés: Győzelmes lesz-e nemzeti felszabadító harcunk?

Lenin válasza: Harminc esztendeje veszek részt a forradalmi mozgalomban, és saját tapasztalataimból tudom, hogy egy népnek nehéz megszabadulnia a külső és belső elnyomóktól. Annak ellenére azonban, hogy Mongólia állattenyésztő ország és népének alapvető tömegét nomád állattenyésztők alkotják, nagy sikereket ért el a forradalmi fejlődésben, és ami a fő, ezeket a sikereket rögzítette is a forradalmi Néppárt megalakításával, amelynek az a feladata, hogy tömegpárt legyen és idegen elemeket ne engedjen soraiba.

Harmadik kérdés: Nem kellene-e, hogy a forradalmi Néppárt kommunista párttá alakuljon át?

Lenin válasza: Ezt én nem tanácsolom, minthogy nem lehet átalakulni egyik pártból másikba. Sokat kell még a forradalmároknak fáradozniuk az állam, a gazdaság, a kultúra építésén, amíg az állattenyésztőkből proletár tömeg nevelődik, amely azután segíteni tudja a népi forradalmi párt átalakulását kommunista pártba.

Lenin elvtárs ezután felvázolta a Mongol Népköztársaság nem kapitalista fejlődésének lehetőségét és szükségességét. Elmondta: a nem kapitalista fejlődésre való áttérés előfeltétele, hogy a népi forradalmi párt és a kormány erősítse tevékenységét s e tevékenység eredményeként kifejlődjenek a szövetkezetek, a gazdálkodásnak, a nemzeti kultúra ápolásának új

formái honosodjanak meg, hogy a párt és a kormány köré tömörüljön az arátság az ország gazdasági és kulturális fejlődése érdekében.

Lenin tanácsai képezték a Mongol Népi Forradalmi Párt tevékenységének és fő irányvonalának alapját."

Eddig a jegyzőkönyv; utolsó mondatának igazát az új Mongólia egész fejlődése, történelme bizonyítja. Vizsgáljuk meg azonban azt a lenini mondatot, amely Mongólia számára a nem kapitalista fejlődést lehetségesnek és szükségesnek tartotta.

Lehetőség és szükségszerűség. Sokat beszélgettem erről mongol barátaimmal, akik elmondták: az ötven évvel ezelőtti Mongóliában feudális, sőt, prefeudális viszonyok uralkodtak, s a párt vezetőit sokat foglalkoztatta a kérdés, hogy a politikai függetlenség kivívása után milyen irányba vezessék a forradalmat. A világról informálódva tapasztalták, hogy amíg a kapitalizmus osztatlanul uralkodott, az elmaradott Mongóliához hasonló országoknak csupán a kapitalista fejlődés keserves „természetes" útja jutott osztályrészül, és az is látnivaló volt, hogy ezzel együtt járt az elmaradottság konzerválása, az imperialista függés és elnyomás fokozódása. Az első szocialista állam, Szovjet-Oroszország megszületésével más perspektíva nyílott meg Mongólia előtt, és a párt akkori vezetői, élükön Szuhe Batorral az ország fejlődésének olyan útját választották, amely az antiimperialista és antifeudális forradalmon át a szocialista forradalomhoz vezet. Ennek a választásnak a realitást az biztosította, hogy a mongol forradalmárok kapcsolatra léptek Szovjet-Oroszországgal, s következetesen támaszkodtak az első proletárállamra, vagyis éltek a történelem porondján jelentkező új erő adta támogatás lehetőségével.

Ám azt is látnunk kell — magyarázták barátaim —, hogy e lehetőséggel élni Mongóliának szükségszerű volt. Tegyük fel, Mongólia a kapitalista fejlődési úton indul el. 1919-ben a mongol állattenyésztőknek ötvenmillió aranyrubel adóssága volt más országokban, ez a tartozás a mongol gazdaság függőségéből származott, abból, hogy főleg kínai urai elnyomorodásra ítélték a mongol parasztot. Azzal, hogy Mongólia szakított a kapitalista fejlődéssel, s szocialista forradalmat vitt véghez, útját állhatta a további

eladósodás folyamatának, s mivel a tartozás a mongolokra kényszerített egyenlőtlen feltételek következménye volt, kifizetését megtagadhatta. (Az ötvenmillió aranyrubel nagyságát elképzelhetjük abból, hogy annak évi *kamata* 70 000 nagyállat értékének felelt meg.) De a döntés szükségszerűség volt azért is, mert a lámaizmussal is csupán a szocialista forradalom számolhatott le. A mongol tőkésosztálynak, amennyiben kialakul, ugyanaz lett volna az érdeke, mint a feudális uraknak: a sorsa ellen lázadni képtelen szegénység rabul tartása a lámák segítségével. E munkakerülők eltartásának hatalmas terheit pedig továbbra is az egyszerű állattenyésztőkkel fizettették volna meg.

Nem véletlen, hogy miután a fiatal független mongol állam hivatalosan is deklarálta, hogy a nem kapitalista fejlődés útját választotta, a világtőke propagandagépezete tüstént rágalmazni kezdte, s hamis fénybe állította kapcsolatát Szovjet-Oroszországgal. Hadd idézzem itt Jumzsagijn Cedenbal, a „Béke és Szocializmus" 1973. 3. számában közölt cikkének egy részletét, amely e tárgyhoz kapcsolódik, és számot ad Mongóliának a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatáról, s az 1921-ben választott fejlődési irány helyességét bizonyítja. Megemlítve a tőkésországok korábbi Mongólia elleni kampányát, Cedenbal így folytatja:

„A haladó nemzetközi közvélemény legjobbjai azonban tisztában voltak azzal, hogy Szovjet-Oroszország egyáltalán nem önző célból küldte csapatait Mongóliába. Szun Jat-szen, a nagy kínai forradalmár mondta akkor: »Úgy gondolják, hogy a Mongol Népköztársaságra nagy befolyással van Oroszország. Hát jó is, pompás, hogy ott Oroszország befolyása érvényesül. Tudjuk, milyen sokat szenvedett Mongólia a kínai militaristáktól, Ungerntől és egyebektől. Legyen csak Mongólia szabad ország.«

Pártunk XI. kongresszusa 1947-ben megállapította: »A mongol nép jól tudja, hogy ha nem kapcsolja össze sorsát a szovjet néppel, a Mongol Népköztársaság áldozatul esett volna valamelyik agresszív imperialista államnak.« Elegendő fölidézni a harmincas éveket, hogy meggyőződjünk róla, mennyire helytálló ez az értékelés: gondoljunk Mandzsúria és Belső-Mongólia japán megszállására, azután a Halhin Gol folyó térségében a Mongol

Népköztársaság ellen intézett fegyveres támadásra. A szovjet és a mongol csapatok itteni győzelme világosan megmutatta, hogy nem lehet legyőzni azokat a népeket, amelyek igaz ügyet védelmeznek, saját hatalmukat és forradalmi vívmányaikat védik, amelyeket egyesítenek a közös célok, a testvéri barátság és kölcsönös segítség kötelékei.

Napjaink nemzeti felszabadító mozgalmában a társadalmi haladásért vívott harc természetesen más feltételek közt bontakozik ki, mint akkoriban Mongóliában. Összeomlott az imperializmus gyarmatrendszere, a nemzetközi küzdőtéren döntő tényezővé válik a szocialista államok világrendszere. De a függetlenség, a társadalmi átalakítások védelmének a problémája mit sem veszít időszerűségéből.

Az imperializmus ma is arra törekszik, hogy ismét ellenőrzése alá vonja a gyarmati függésből felszabadult fiatal országokat. Erről tanúskodik az agresszió, a katonai intervenció számtalan esete Indokínában, Közel-Keleten és más térségekben. Az imperialista hatalmak a második világháború után körülbelül negyven ilyen agresszív cselekményt hajtottak végre, s ebből több mint harmincat Ázsiában és Afrikában. A szocialista közösség következetes támogatása lehetővé teszi, hogy a felszabadult országok ellenálljanak az imperialista expanziónak.

Beigazolódott tehát, hogy a szocialista államokkal való együttműködés történelmi szükségszerűség az olyan ország számára, amelyik az antiimperialista és antifeudális forradalom útjára lép. És viszont, a szocialista világrendszerrel való együttműködés elutasítása megrendíti a fiatal nemzeti államnak azt a képességét, hogy megvédje a társadalmi vívmányokat, szembeszálljon az imperialista beavatkozással és a belső reakció mesterkedéseivel. Jól tudják ezt azokban az afrikai és ázsiai országokban, amelyek ma célpontjai az imperializmus fegyveres agressziójának vagy »békés expanziójának«.

A marxista—leninisták abból indulnak ki, hogy a fő forradalmi erők szoros együttműködése megfelel az egész világforradalom és külön-külön mindegyik osztaga érdekeinek. Ma is érvényes, amit Lenin mondott: »Szövetségben az élenjáró országok forradalmáraival és valamennyi elnyomott

néppel minden rendű és rangú imperialista ellen — ez a proletariátus külpolitikája.«"

A cikk ez idézett részlete is bizonyítja: a szocializmus építésének mongol tapasztalatai ma fontosak az olyan országok számára, amelyek a sorsdöntő választás előtt állnak, milyen úton haladjanak. Amikor áttekintjük a szocialista Mongólia történelmi eredményeit, nem túlzás kiemelni ezek példamutató hatását. Ennek a távoli országnak az élete nemcsak az egzotikumok kedvelőinek érdekes, hanem mond valamit a mai világ, Ázsia, Afrika népeinek, politikusainak is . . .

Hogy helyesen választotta ez az ország a nem kapitalista utat, az később úgy is bebizonyosodott, hogy az ettől a politikától való eltérés egy időben súlyos károkat okozott Mongóliának.

Kevéssé ismert nálunk Mongólia történelmének az az időszaka, amikor a burzsoá elemek megpróbálták letéríteni az országot a szocialista fejlődés útjáról és kísérletet tettek arra, hogy ráerőszakolják a kapitalista viszonyokat. 1925 és 1928 között a tőkésállamok felbujtására sok helyen ellenforradalmi felkelés tört ki. A külföldi tőkés elemek ugyanakkor kapcsolatot találtak a mongol kereskedőkhöz, akik szívesen vállalkoztak közvetítésre a kapitalista cégek és a lakosság között. Egy időre felvirágzott a burzsoá elemek tevékenysége, sőt, sikerült beépülniük az állami, a gazdasági szervekbe és magába a pártba is. A Mongol Néppárt 1924-ben megtartott III. kongresszusán még megbélyegezték a Danzan vezette csoportosulást, amely engedmények megadását sürgette a burzsoáziának, ám ez nem akadályozta meg a párt egyes vezetőit, Damba Dorzsát és Dzsa Dambát abban, hogy később az ország vezetését revizionista irányba tereljék. Az akkori idők főideológusa, Zsamcarano Cüben odáig ment, hogy „kibékítse" a marxizmust a buddhizmussal. Ennek következtében a pártot elárasztották az idegen, ellenséges elemek, és csupán két esztendő alatt 30 százalékkal nőtt a lámakolostorok tulajdonát képező állatállomány, miközben a szegény állattenyésztők sorra csődbe jutottak és kénytelenek voltak eladni jószágaikat. Amíg 1924-ben az arátgazdaságok 25 százaléka tartozott a legszegényebb gazdaságok kategóriájába, 1926-ban ezek aránya

már 30 százalékra emelkedett. Elsorvadtak a szövetkezetek is, és 1926-ra az ország exportjának—importjának 60—70 százalékát visszakaparintották a külföldi tőkés cégek.

A kapitalista „fejlődés" korszaka azonban pünkösdi királyságnak bizonyult, a megint csak elszegényedett néptömegek tiltakoztak sorsuk roszszabbra fordulása miatt, s a VII. kongresszuson sikerült leleplezni és a pártból kizárni a jobboldali revizionistákat. Ez 1928 októberében történt, és rá egy hónapra a Nagy Népi Hurál V. ülésén a képviselők megfosztották javaiktól a feudális urakat; az elkobzott javakat átadták a szegényparasztok szövetkezeteinek; állami monopóliummá tették a külkereskedelmet és mérsékelték a szegény arátok adóit.

Az igazságnak tartozunk azzal, ha megemlítjük, a jobboldali elhajlók leleplezése után nem sokkal a politika „baloldali" torzítása is veszélybe sodorta a fejlődést. Az ország sajátosságaival, termelőerőinek alacsony szintjével nem számoló vezetés hozzákezdett a mongol állattenyésztés gyors és tömeges kollektivizálásához. A rosszul szervezett és vezetett kommunák azonban — amelyekben egyenlően osztották szét a tagok között a bevételeket, attól függetlenül, hogy ki mennyit dolgozott — sorra csődbe jutottak. Nem volt egyetlen az a kommuna, amely az ilyen gazdálkodás révén egy évvel megalakulása után 12 000 tugrikkal tartozott a hitelt folyósító szövetkezeti szervnek. Nemritkán törvénytelenül elvették a középparasztoktól állataikat, vagy adójukat mértéken felül állapították meg. Summa summarum, a baloldali torzulás évei alatt a 23,5 milliós állatállomány 32 százaléka elpusztult. Üldözték a lámák kisemmizett, legszegényebb rétegét is, amelyet pedig a korábbi párthatározatok szerint békésen át kellett volna vezetni a termelő munkába. A gazdasági károkat tehát politikai ballépések tetézték, s ráadásul az ellenforradalmárok is akcióba kezdtek, lázadásokat robbantottak ki.

A pártnak most már a „baloldali" elhajlók tevékenységének kellett véget vetnie: 1932-ben kizárta soraiból Z. Sizsiját és O. Bodarkót, a szektások vezetőit. A párt a tömegek aktív részvételével védte meg helyes irányvonalát, a távoli megyék párttagjai, arátai is síkraszálltak a torzítók ellen,

sőt, sokan életüket is áldozták az ellenforradalmi bandákkal folytatott harcban.

A mongol fejlődésnek igen fontos tapasztalata az, hogy mind a jobboldali, mind a „baloldali" torzítással szemben megvédett helyes politika vezethetett csupán olyan eredményekhez, amilyeneket ez az ország legújabb történelmének ötven esztendeje alatt felmutatott. És még valami: bebizonyosodott annak a lenini tételnek az igazsága, amely szerint minden nehézség ellenére fel lehet ébreszteni a tömeg törekvését az önálló politikai gondolkodásra, az önálló politikai tevékenységre ott is, ahol majdhogynem hiányzik a proletariátus. Ez szintén fontos tanulság a fejlődő országok forradalmi mozgalmai számára.

De sétáljunk tovább a múzeumban Mongólia legújabbkori történelmének tárgyi emlékei között. Megállok egy régi fényképnél, amely az állattenyésztők közé küldött szakembereket, agronómusokat, orvosokat ábrázolja. Csupa rossz ruhájú ember, fáradt arcú férfiak. A felirat elárulja, hogy az állattartó szövetkezetek megszervezésével mód nyílott arra, hogy a mongol állam hatalmas eszközöket fordítson legelőjavításra, állatnemesítésre. 1949-ig 120 szénavágó állomás létesült a pusztában, 40 000 zárt, téli istálló és 40 000 kút. Mindennek nemcsak az lett a haszna, hogy megszaporodott az állatállomány, hanem az is, hogy a mongol pásztorok egyre kevésbé kényszerülnek a víz, a fű nyomában vándorolni. Letelepedésük szakítás a nomád életmóddal, s ez megszámlálhatatlan előny forrása. A kötődés a helyhez — kell-e ezt bizonygatni — a kulturálódás, az iskoláztatás, a korszerű orvosi ellátás alapja. Szinte hihetetlen, hogy az első szakembereknek az állattenyésztők között végzett lelkes munkája mennyire korszakos változást indított el a falusi lakosság életében! Őket nézve a korabeli fényképen a Góbi-sivatagban szerzett új ismerőseim jutnak eszembe. Kár, hogy nem készítettem róluk csoportképet, netán a jövő múzeumában kaphatna helyet, s tárgyi bizonyítéka lehetne valami új kezdetének.

Továbbsétálva a kiállításon azokhoz a tablókhoz érek, amelyek Mon-

gólia harcát mutatják be a szovjet hadsereg oldalán a hitleri Németország és a militarista Japán ellen. Fotók a Halhin Gol-i csatáról, a rohamra induló mongol harcosokról, Zsukov a térképasztal fölé hajol, és így tovább. Lecövekelek a képek előtt, és ennek okát valahogy így magyarázom el mongol újságíró kollégámnak, aki a kiállításra elkísér:

— Jó lenne felmérni, mennyit tudnak a világban, s különösen Európában Mongólia részvételéről a második világháborúban. Hiszen Berlintől 10—12 000 kilométerre elsőként mongol katonák estek a fasizmus elleni küzdelem áldozatául, s helytállásuknak a továbbiakban is sok köze volt a nácizmus megsemmisítéséhez.

— Nos, ha ez érdekel, elutazhatunk a Halhin Gol folyóhoz, a csata színhelyére — mondta a kolléga.

Néhány nap múlva szaván fogtam . . .

Meditáció a Halhin Golnál

Mongólia egyik legnagyobb folyamánál, a Halhin Golnál állunk. Olyan tiszta a vize, hogy meghízott hegyipatakra hasonlít. A feléje vezető úton katonai gépjárművek, harckocsik roncsait láttam, amiket a környék száraz levegője konzervált napjainkig. Az emlékezetes csata e tárgyi bizonyítékait az itteni kemény föld megóvta az elsüllyedéstől.

Miért is jöttünk ide? Háborús emlékeket kutatni a tájon, amelynek csendjét csupán az antilopok szökkenésének lágy zöreje bontja meg? Ami itt 1939-ben lejátszódott, több történelmi ténynél, az a második világháború véres előfejezete. Ez a folyó nem kevesebbről mesélhet, mint arról, hogy a spanyol szabadságharcosok után elsőnek a mongol nép fiai és az őket segítő szovjet alakulatok bocsátkoztak harcba egy fasiszta ideológiát képviselő, militarista állammal.

Az emlékmúzeum igazgatóját hallgatom, a volt ezredest:

— Egyes nyugati hadtörténészek ma azt állítják, hogy a mongol—japán háború tulajdonképpen főpróba volt, amelyben a Szovjetunió és Japán összemérte az erejét, kipróbálta fegyvereit. Ez az itt lefolyt események meglehetősen cinikus és egyoldalú beállítása. Elsősorban azért, mert ez az elmélet elfelejti kiemelni, hogy Japán agresszor volt, mi a hazánkat védtük, a Szovjetunió pedig internacionalista segítséget adott honvédő harcunkhoz. Ez valódi háború volt, nem előtanulmány. Japán célja a területhódítás volt, a miénk hazánk megvédése.

— A konfliktus erősen befolyásolta Mongólia fejlődését — magyarázza

tovább. — A harmincas évek elején, amikor az építőmunka sok belső akadálya már elhárult, Japán folyamatos provokációkba kezdett. Minden tugriknak ezer helye volt, de államunknak gondoskodnia kellett az ország védelmi erejének növeléséről. Mongóliától még a béke időszakában is hatalmas áldozatokat követel hosszú határainak védelme, a betörési veszély miatt pedig a férfilakosság nagy tömegeit vonták el a termelőmunkától.

Nos, ami itt 1939-ben lejátszódott, csúfos vereséget hozott a támadóknak. A Szovjetunió, amely már 1937-ben biztosított bennünket a segítségéről, katonákat küldött harcosaink támogatására. A betolakodók elpusztultak, de ennek ára sok ezer szovjet és mongol hősi halott volt.

— És ezzel a mongolok számára nem fejeződött be a háború — vetem közbe.

— A szövetségi viszonyból eredően Mongólia kész volt katonát is adni a fasiszta Németország ellen küzdő szovjet hadseregnek. A Szovjetunió azonban elhárította ezt az ajánlatunkat, mert ismerte nehézségeinket. Bajtársaink harcának támogatására ezért gyűjtési kampányokat indítottunk a nép körében, ennek eredményeként az állattenyésztők, munkások 65 millió tugrik értékű meleg holmit és 40 000 jó lovat küldtek ajándékba a Szovjetuniónak, külön ötmillió tugrikot pedig a szovjet pilóták árváinak folyósítottak. A mongol állam egyébként 480 000 lovat adott el a háború évei alatt a szovjet hadseregnek és átadta egy harckocsizó brigád megszervezéséhez a szükséges anyagiakat. Ez a brigád a Forradalmi Mongólia nevet viselte, részt vett Moszkva védelmében, s Ukrajna meg Lengyelország felszabadításában.

És ezzel sem fejeződött be a mongolok számára a második világháború. Az ország 1945-ig háromszorosára növelte hadseregének létszámát, s amikor Európában már béke volt, harcba szállt Japán legyőzéséért. Részt vett Belső-Mongólia, Kína északkeleti tartományainak felszabadításában. A víz nélküli mongol sztyeppén 950 kilométert törtek előre csapataink megütközve a japánokkal, s olyan nagyvárosok bevételében van érdemük, mint Mukden és Port Arthur.

A hallottak alapján elmondhatjuk, hogy a népek fasizmus elleni csatá-

jából a mongolok sem hiányoztak, sőt. Ehhez azt is hozzátehetjük, a szovjet hadsereget támogatva részük volt Európa és Kína felszabadításában a német, illetve a japán iga alól. Európa pedig messze van Mongóliától. Kína pedig, sajnos, messze került. Eszembe jut, ami éppen itt esett meg Alekszej Kriveljjel, a „Pravda" mongóliai tudósítójával 1966-ban. A Halhin Golnál kínai szakemberekkel találkozott, akik halászni tanították az itteni lakosokat (a lámaizmus évszázadokon át tiltotta a mongoloknak a halászatot). A szovjet újságíró leírja könyvében, hogy Kína küldöttei semmit sem tudtak arról, miről nevezetes ez a folyó, hogy itt mérték az első vereséget a Kínát leigázó japánokra, s ugyanitt esett át a tűzkeresztségen az a Mongol Néphadsereg, amely később részt vett Kína felszabadításában. Ehelyett vezetőjük azt tudta, hogy ide a „kultúrát jöttek terjeszteni!".

Nem túlzás azt állítani, hogy most a Halhin Golnál a parasztok az egykori győzelmes hadműveletekhez hasonló áttörést hajtanak végre a földművelés terén.

Erről így beszélt nekem Csulunceren technikus, a Halhin Gol-i mezőgazdasági kutatóállomáson.

— Jó tíz esztendeje érkeztek ide először szovjet és mongol kutatók, akik megállapították, hogy a folyó mentén 270 000 hektárnyi jó minőségű termőtalaj húzódik, és még 300 000 hektár, amelyen fűtakarmányok termeszthetők. Ehhez hozzávették, hogy itt hosszabb a nyár, mint északon és nyugaton, s éreztetik hatásukat a Csendes-óceán enyhe légáramlatai, a tengerszint feletti magasság pedig mindössze 600 méter. Ennek alapján javasolták, hogy a Halhin Golnál alakítsák ki a mongol növénytermesztés új központját. Megkezdődött a munka, és mit lát ma? Gabonaföldek, erdősávok, dinnye, gyümölcsök . . .

Valóban, a mezőgazdasági kultúra teljes fegyverzete fogad az állomás környékén tett sétámon. Az itt dolgozók 2000 hektáron vetnek, hatvan hektárt a gyümölcsös foglal el. Az állattenyésztő telepen vad bőgéssel hallat magáról az itt kitenyésztett bika, a Halhin Gol-i vörös. A kutató-

állomás tapasztalatai biztatóak, a művelés egyre nagyobb sávot hasít ki magának az állattartó földből.

— Fog ez menni — mondja a technikus örökölt optimizmussal —, csak az útépítés sikerüljön, elkerülje ezt a vidéket a szúnyoginvázió és a tavaszi szél, amely letarolja a termőtalajt a földről.

Nomád állattenyésztés, ipar ... és ezután földművelés. Az Európa történelméből ismert sorrend ilyen felcserélődése valóban érdekes fejlemény Mongólia gazdaságában, csakhogy itt a folyamatokat nem a hóbortos véletlen rakta egymásra ilyen rendhagyó módon, hanem a mongolok kemény öröksége. A Mongol Népköztársaság gazdasági életének érdekes vonásait még alkalmunk lesz taglalni, a Halhin Golnál csak véletlenül botlottunk bele egybe ezek közül.

Évente sok ezer mongol ifjú jön el ide emlékezni a hősökre.

Bizonyos, hogy egyre virágzóbb táj őrzi majd emléküket, s a japán harckocsik roncsai is egyszer majd útban lesznek, ha elindulnak a traktorok.

Az első állami tanító

Valamelyik este, a koreai cirkusz előadásának megtekintése helyett, elolvastam egy regényt egy tanítóról. A szerző a gyerekeknek szánta munkáját, és valóban, a kicsinyek szemében nőhet igazán nagyra a regény hőse, ők élhetik át a legteljesebb izgalommal mindazt, ami a könyvben lejátszódik. Az egész olyan, mint a mese. Az állattenyésztők feláldoznak egy jurtát állami iskolának, megérkezik az állami tanító, aki hiába várja a gyerekeket, azokat a szülők, a lámától tartva, nem engedik oda. Sok kaland, megejtő esemény után az iskolában mégiscsak megindul a tanítás, a táblára fölkerül az első mongol betű rajza.

A tanító regénybeli nevére nem emlékszem. Minek is? Hiszen ő nem más, mint Purvijn Horloo, az akadémikus, aki „A tanító" című regényében jobbára saját életét mondja el. A Mongol Tudományos Akadémia nyelvtudományi intézetének igazgatóját dolgozószobájának szerény berendezése most sem kényezteti el.

Azzal kezdem, hogy felmutatom a könyvét, és ezt mondom:

— Készültem.

Elnézően mosolyog:

— Félek, magának nem mondott sokat ez az írás. Gyerekeknek állítottam össze, és talán csak arra jó, hogy megtudják, milyen harc folyt egykor azért az iskoláért, amit nem kevesen közülük talán egy kicsit unnak. Ám a Mongólia iránt érdeklődő külföldinek azért feltűnhet, hogy ez a harc a 20. század közepe táján, 1935-ben zajlott, mert csak addigra teremtőd-

tek meg a kötelező és általános népoktatáshoz szükséges előfeltételek. Magam is addigra végeztem el a tanítóképzőt, és ekkor készültek el az első népiskolák.

Arra kérem, vázolja a mongol oktatásügy történetét, fejlődését.

Fejből sorolja:

— 1924-ben 16 elemi iskola működött az országban, 1940-ben már 338 és hét középiskola. 1960-ra tehető az írástudatlanság felszámolása, akkor már az iskolás korú gyerekek abszolút többségére kiterjedt a kötelező, hétosztályos általános oktatás. Ma Mongóliában 10 000 lakosra 104 főiskolás és egyetemista jut, kétszer több, mint Franciaországban, 2,4-szer több, mint Olaszországban és hatszor több, mint Törökországban. 1965—1970 között 20 000 mongol fiatal szerzett diplomát.

Ezután egyszerre több kérdést tettem fel a tudósnak, aki számomra ismeretlen vonalakkal jegyezte szavaimat. Megkérdeztem, ez lenne a mongol gyorsírás?

— Nem. Ezek tibeti írásjelek, csak gyorsírásra használom őket. A tibeti írást hosszú évek alatt tanultam meg fiatalon, így magam is értékelni tudom, mekkora könnyebbség az új, mongol ábécé bevezetése. Ez az általános népoktatás alapja.

— A mongolok cirillbetűkkel írnak?

— Úgy. Átvételük kézenfekvő volt számunkra, mivel sorsunk az orosz nemzettel kapcsolt bennünket össze. A reakciós lámák akkoriban nagy zajt csaptak az orosz írásmód átvétele miatt, a „nemzeti kultúra" haláláról beszéltek. Valójában az fájt nekik, hogy a gyermekként elsajátítható írásmód az analfabétizmus felszámolását, a nemzeti kultúra fejlesztését tette lehetővé. Azért is hasznos volt a cirillbetűket átvenni, mert a mongol gyerek ezeket megtanulva könnyebben sajátítja el az orosz nyelvet, ami nélkülözhetetlen ahhoz, hogy szovjet iskolákban, egyetemeken tanulhasson.

Purvijn Horloo elmondta, hogy 1942-ben nyílt meg Mongólia első egyeteme Ulánbátarban. Létrehozását az tette lehetővé, hogy országszerte kiépült a középiskolák hálózata, lett, aki benépesítse az egyetemi padsoro-

kat. Közben a kormány többször is emelte a pedagógusok fizetését. 1945-ben fizetésük már jóval meghaladta az iparban, a szövetkezetekben általános béreket, és külön fizetéskiegészítést kezdtek kapni azok a pedagógusok, akik elérték az „Érdemes tanító" címet. Azután, hogy érzékeltesse az oktatás fejlesztésére tett állami erőfeszítéseket, Purvijn Horloo elmondja, hogy 1953 és 1957 között minden másfél hónapban elkészült egy új elemi és egy új hétosztályos iskola. Az öt esztendő alatt 11 középiskola épült. Az 1957/58-as tanévben a tanköteles korú gyermekek 97,7 százaléka járt rendszeresen iskolába.

Hogy mindez mekkora eredmény abban az országban, amelyben rettenetesen nagyok a távolságok, ahol akkor még a falusi lakosság jelentős része a víz, a fű után vándorolt a szövetkezetek állataival, és ahol annak előtte 25 évvel tizenhat iskola működött — azt elképzelni is nehéz. Kétségtelen viszont az is — meséli —, hogy az oktatás ilyen mennyiségi felfutásával aligha tarthatott lépést az oktatás minősége. Másfelől Mongólia haladása a hétosztályos képzés általánossá tételét is sürgette. 1958-ra teremtődtek meg a feltételek ahhoz, hogy Ulánbátarban és a megyeközpontokban a gyerekeknek kötelezővé lehessen tenni a hét osztály elvégzését. Az 1958-ban kezdődő hároméves terv esztendeiben 109 iskola épült fel egységes típusterv alapján. Az állattenyésztő szövetkezetek tagjai csak 1959-ben önerőből 80 internátust építettek gyerekeiknek.

Ebben az is kifejeződött, hogy az arátszülők elérkezettnek látták az időt arra, hogy gyermekeiket felszabadítsák a jurta körüli gazdasági munka alól. Pedig nekik is megvolt a háztáji, hiszen a szövetkezeti tagok maguk is tarthattak szép számmal állatot. Végre valóra válhatott az az ősi mongol felfogás, amely szerint a gyermek „szent", sérthetetlen és a munkától kímélendő.

A mai gondokról kérdezem az akadémikust.

— A társadalom fejlődésének minden korszaka megszüli a maga nehézségeit az iskolaügyben. Így most az oktatás megreformálása kerül napirendre — mondja. Az eddigi hétévesről nyolcévesre emelik a kötelező általános iskolát, ezen belül négyévesről háromévesre csökkentik az elemi

képzést, hogy teljes öt tanév maradjon a korszerű műveltség elsajátítására. Megszüntetik egyes tantárgyak, így például a nyelvtan évről évre való ismétlését, így a felsőbb osztályokban idő szabadul fel, s a nyolcadik és kilencedik osztályban végre megkezdhetik a világirodalom oktatását. Nem kisebb a cél, mint az, hogy a tízosztályos mongol iskolai végzettség egyenértékű legyen a szovjet és a más szocialista országbeli képzettséggel, mivel Mongólia még jó ideig nagyszámú fiatalt kíván tovább taníttatni a baráti országokban.

Horloo nagyra értékeli a mongol fiatalok tanulási vágyát, kedvét a tudományos munkához, amely 1961-ben arra késztette a mongol népi államot, hogy megszervezze a tudományos akadémiát, majd ennek tíz intézetét. Ezek az alkotóműhelyek átfogják a mai Mongóliában nélkülözhetetlen tudományágakat. A fiatal tudósok elé most páratlanul izgalmas feladatot tűztek: új iskolai tankönyveket írnak, s ezenkívül tizenöt év alatt megalkotják a hatkötetes kis mongol enciklopédiát. Horloo intézetében új értelmező szótár készül.

— Ez a korszak azt követeli, hogy egy ember sokat vállaljon — magyarázza vendéglátónk. — A fiatal tudományos dolgozók nálunk évente legalább egy hónapot szervező és felvilágosító munkával töltenek el a távoli városokban és vidéken. Foglalkoznak a tanítókkal, előadásokat tartanak a falusi ifjúságnak, ha kell, elkísérik az állattenyésztőket messze útjukra. De mindemellett valljuk, a legtöbb azon múlik, hogy több internátus épüljön az állattenyésztők gyerekeinek, megszűnjék a még gyakori háromműszakos iskolai oktatás. Nálunk máris háromszor több tanító jut tízezer lakosra, mint Iránban vagy Pakisztánban, teljesen felszámoltuk az analfabétizmust. Ezt 1970-ben az UNESCO is elismerte az intézetünknek adományozott kitüntetéssel. A tudományos és technikai forradalom előszele már nálunk is érződik, s ezután még többet kell törődnünk a nemzeti káderek kinevelésével.

Irodalmi kalandozás

Purvijn Horloo akadémikus ismertetett össze azzal a fiatal irodalmárral, aki először is kézen fogott és elvitt egy könyvesboltba. Feltűnt, hogy a belső elrendezés azonnal útba igazítja a betérő vásárlót aszerint, hogy zenei, politikai, szépirodalmi vagy tudományos tárgyú könyvet keres. Az utcáról nézve a forgalmát, az üzlet akár kenyérboltnak is tűnhetnék. Állandóan tele van emberekkel. Az olvasás Mongóliában elterjedt időtöltés. Ahogy láttam, a vásárlók többsége a mongol irodalmi műveket kereste. Purvdorzs, a kísérőm, szóba elegyedett az eladókkal, és szemérmesen kérdezgette, fogy-e az ő könyve, amelyet a mongol irodalom történetéről írt, különös részletességgel elemezve a modern mongol irodalom szárnybontogatását.

Együtt ebédeltünk, s a birkahúsleves fölött jó ideig beszélgettünk az irodalomról.

Emlékszem, amikor arról számolt be, hogy hazája íróinak művei megjelentek orosz, angol, német, cseh „és még más nyelveken", gyorsan kanalazni kezdtem a nekem íztelen levest. Megítélni nem tudom a mai mongol irodalom színvonalát, de talán érdemtelenül is kevés mongol szerzőt ismerünk idehaza.

Érdekelt, hogyan teremtődött meg az új mongol irodalom.

— Ha elolvassa Gorkij levelét, amelyet 1925-ben Sorrentóból írt Erdene Batuhánnak, az új mongol állam első művelődésügyi miniszterének, világossá válik, hogy először a mongol értelmiség túlzott szerénységét, már-

már szkepticizmusát kellett leküzdeni, az alkotó munka megindulása érdekében. Batuhán arról panaszkodott Gorkijnak, hogy a mongol kultúra erői korlátozottak. A nagy író erre azt válaszolta, hogy nem az erő mennyisége, hanem a minősége a fontos, s utalt arra, hogy az orosz forradalomban is néhány tucat elszánt ember vezetésével mozdultak meg a paraszti tömegek. Batuhán korában a mongol íróknak az is gondot okozott, milyen elv alapján válogassák ki az orosz irodalom mongol nyelvre fordítandó alkotásait. Igen tanulságos, amit erre a kérdésre Gorkij válaszolt. Mint a mongol nép ismerője azt tanácsolta, hogy mind a fordítói munka, mind pedig az irodalmi alkotások az emberi aktivitás jelentőségét hangsúlyozzák. Európa — írta — éppen az élethez való cselekvő viszonynak köszönheti mindazt, ami benne szép és méltó arra, hogy a népek magukévá tegyék.

„A vágy a szenvedés forrása" — tanította Buddha. Európa népei azért haladtak előre a tudományok, a kultúra és a technika fejlesztésében, mert sohasem féltek a szenvedéstől és mindig jobbat kívántak annál, amit már elértek. Ezért a mongoloknak azokat az európai műveket kell népszerűsíteniük, amelyek az aktivitást hirdetik, a cselekvés szabadságát a tétlenség szabadsága helyett — idézte szinte szó szerint Gorkij levelének egy részét új barátom.

Én azt hiszem, Gorkij tanácsai beleivódtak a mongol alkotó értelmiség vérébe. Bizonyítéka ennek, hogy 1972-ben ötven európai irodalmi mű jelent meg, a haladó és a szocialista irodalom színe-javából válogatva a regényeket, novellás köteteket. Felbukkan a mongol iskoláskönyvekben Petőfi neve, tanulnak Garibaldiról, James Wattról, Faraday-ről. Mongóliában tanulnak, publikálnak Európáról, s különösen a Szovjetunióról, amelynek léte az egyszerű emberek aktivitásának az eredménye. Purvdorzs egy 1969-es felmérésre hivatkozva mondja, hogy például abban az évben minden negyedik mongol állampolgár kezébe eljutott egy külföldi irodalmi mű.

Európa nincs olyan messze, mint a valóságban, legalábbis a jobbik Európa — mondja. — Erdene Batuhán, első művelődésügyi miniszterünk

úgy lépett hivatalába, hogy előbb (ez 1925-ben volt) több hónapos európai körútra indult. Járt a Szovjetunióban, Németországban, Franciaországban és Olaszországban, tanulmányozta az oktatást, a kultúra ápolását. Gondolja el, akkor még Mongóliának ábécéje, saját pénze sem volt, a postai bélyegek értékét dollárral és centtel jelezték. Képzelheti, amikor hazatért és végignézett az országon, mit érezhetett.

Hogy mi játszódott le az első miniszter fejében, arról abból ítélhetünk, hogy életrajzi adatai szerint 1929-ben megkezdte levelező tanulmányait a leningrádi egyetemen, majd megírta a mongol nyelv és irodalom történetének tankönyvét. Hogy nem esett kétségbe, arra abból is következtethetünk, hogy európai körútján Sorrentóba is elment, és néhány napot Gorkijnál vendégeskedett, aki saját tapasztalatai alapján vázolta előtte egy nemzet felemelkedésében a „nekifutás" gyötrelmeit és örömeit. Gorkij egyébként a harmincas években jelentős anyagi segítséget küldött a mongol írószövetség megalakításához, s ösztönözte a szovjet írókat mongol kollégáik tolmácsolására.

Nem hiszem, hogy figyelmen kívül hagyható a mai mongol kultúra állapotának megítélésében Gorkij ilyen példamutató, támogató szerepe. Purvdorzs azt mondja:

— A „viharmadár" megértette a mongolok hibáit, erényeit, együtt érzett velünk, és segített.

De kalandozást ígértünk, s úgy hiszem, az olvasó szívesen velem tart a mongol irodalom múltjának, jelenének felderítésében. Figyelemkeltőül álljon itt először egy barbár ének a 6. századból, nyolc sor, amelyben benne van egész Mongólia:

Sötét hegynél
Tőlösz puszta,
Kerek az ég sátra,
Borul négy irányra.

Nagy a kékség,
Végtelenség.
Szél fúj, fű lehajlik,
Nézek a juhnyájra.

(NAGY LÁSZLÓ FORDÍTÁSA)

Kedves nekem ez a pusztai dal, alkotója vagy alkotói tehetségéről árulkodik. És milyen modern! Ám ítélje meg a tudós Ligeti Lajos professzor, akinek hozzáértése előtt meghajol e sorok írója, és elemzését egyszerűen kölcsönveszi. Ligeti professzor az 1965-ben megjelent „A mongol irodalom kis tükré"-hez írt ajánlása minden fontosat elárul a régi mongol irodalomról. Ezt írja:

„A mongol népköltészet olyan régi, mint maga a mongol nép. A nép ajkán keletkezett dalok, mesék tovább szálltak szájról szájra, kobzosok, igricek, mesemondók terjesztették őket, őrizték a feledéstől. Valami másfél ezer évvel ezelőtt, amikor a mongolokat még nem is ezen a néven ismerték, az egyik nagy mongol nép írástudói több kötetnyi dalt és éneket le is jegyeztek. A történelem viharai ezeket a könyveket elpusztították, annyi mással együtt, tartalmuk mégsem ment teljesen veszendőbe: a helyi ihletésű kínai költészet régi emlékei egyet-mást átmentettek belőle korunkra.

Az ősi mongol szálláshelyeken pedig tovább szállt a dal a valószínűtlen kék ég felé az Onon haragos vizén táncoló ezüstös holdsugárról, a hűtlen kedvesről, az elbitangolt paripáról. Tovább énekelték a frissen köpült kumisz avató dalát, az esküvői lakomák végét jelző kidobó éneket és a mongol élet sok-sok vidám és szomorkás rigmusát a gazdag vadászatról, a bő nyájszaporulatról, a hős vitézről, a sikeres rablóról.

Közben telt-múlt az idő, az árva Temüdzsin felcseperedett, hatalma alá kerítette a szomszédos nemzetségeket, törzseket, végül népeket. Temüdzsinből Dzsingisz kán lett, a szerény törzsi államból megszületett a mongol birodalom.

Az írástudatlan hódító bevezette az írást, ujgur írástudók segítségével

megszervezte a kancelláriát. Utódai alatt már a 13. század végén megindult a mongol könyvnyomtatás. A mongol írásbeliség az államigazgatás feladatainak ellátása mellett mindjárt a kezdet legkezdetén az irodalom szolgálatába szegődött. Egymás után készültek el mongol nyelven az első eredeti művek és a kínaiból, tibetiből való fordítások.

Világi kancelláriák működtek a központi terület fővárosán, Karakorumon kívül Kínában, Turkesztánban, Iránban és az Aranyhorda területén. A buddhista térítés sikerei nyomán csakhamar megteremtődtek a mongol írásbeliség egyházi eredetű központjai is, mégpedig Irán és az Aranyhorda területén kívül mindenütt.

A népek homokóráján peregtek a századok, s nőtt, egyre nőtt a mongol könyvek áradata: a kalligrafikus, kézzel rótt művek százai, a mesterkézzel vésett dúcokról nyomtatott munkák ezrei. A mongol műveltségnek hosszú századokon át kiapadhatatlan két forrása, a kínai meg a tibeti, ontotta a mintaképeket, s a fáradhatatlan mongol írástudók alig győzték a fordítást. Munkájuk nem maradt hiábavaló, a fordításoknak olyan gazdag tárházát hozták létre, amellyel kevés nép dicsekedhet.

Lefordították a buddhista művek kanonikus gyűjteményét, a 108 hatalmas kötetet megtöltő Kandzsurt, annak kommentárait, a 225 kötetnyi Tandzsurt; csupán e két gyűjtemény, melyet különben is kinyomtattak, több mint négy és félezer művet foglal magában. Alig találni valamirevaló buddhista tárgyú művet, melyet ne tolmácsoltak volna mongol nyelven.

A beláthatatlan gazdagságú kínai irodalom is utat talált magának a mongolokhoz: megszólaltak mongolul a konfuciánus klasszikusok és a lelkek idomítását szolgáló sok-sok egyéb hasznos írás mellett a híres kínai regények, a népszerű novellagyűjtemények.

A temérdek fordítás klasszikussá csiszolta, nemessé érlelte a mongol irodalmi nyelvet. De nemcsak a nyelvet gazdagították az idegenből jött költői képek, az idegen istenek és démonok világa beletorkollott a mongol mese világába, ahol az igaz győz a hamis felett, a gonosz elnyeri büntetését, a derék a jutalmát, ahol az erős és bátor hős megvédi a gyenge és szegény igaz embert.

Mongol földön, mongol szájon mongollá lett az idegenből jött »Geszermonda«, mongollá lettek az »Elvarázsolt holttest meséi« sok más, sokat mesélt, sokat olvasott történettel együtt.

És temérdek eredeti mű született. Meséltek, énekeltek, írtak a mongolok titkos történetéről, Dzsangar vitézi cselekedeteiről, ránk maradtak büszke kánok levelei a pápákhoz, a francia királyokhoz, megörökítették nagy emberek vitézi cselekedeteit az utókor emlékezete számára. Énekeltek híres paripákról, nagy szerelmekről . . .

A híres és névtelen írástudók, költők és írók beláthatatlan serege forgatta a kalamust meg az ecsetet, rótta a szép szót meg az igazat. Közben pedig haladt a történelem a maga útján, és a mongolok nyíllal és karddal, lóhátról harcoltak, nyájat legeltettek, deresen jajgattak, pusztai vadakra vadásztak, börtönben senyvedtek, szabadságért lázadtak.

A mongol irodalom büszke örökségét, nemes hagyományait a mai mongol írók és költők lelkes és tehetséges gárdája istápolja és fejleszti tovább."

Ligeti professzor ajánlásának utolsó mondatához kívánkozik illusztrációként Nacagdorzs neve. Elszegényedett kisnemes gyermekeként született 1906-ban Külső-Mongólia középső vidékén. Még szinte gyermekként a forradalmi Mongólia első elnöke, Cerendorzs mellett titkárkodott, Leningrádban és Berlinben tanult, az ifjúsági szövetség egyik vezetője volt. Őt tartják a mai, modern mongol irodalom egyik megalapítójának. Írt, fordított, világra segítette a modern színházat, és amikor 1932-ben koholt vádak alapján bebörtönözték, a szenvedések nem törték meg az új világba vetett hitét. A nemzeti öntudatot ébresztő „Verssorok a történelemről" című költeménye példa arra, hogyan ötvöződik a régi, a népi és az új a modern mongol lírában.

„A mi mongol népünk bizony nagyon régi nép ám!
Ami felmerül a múltból, mind ragyogó kép-sor:
Tüzes fénnyel a nap mióta a pusztán felkél,
Több évezred óta élünk e gyönyörű tájon.

Ősrégi időben a hunok korszaka jött el,
Ötezer év előtt távoli s közeli földet
Vadul felforgattak, roppant birodalmat bírtak:
Vén Kingán hegyétől az Égi hegységig mindent.

Hunok birodalma vagy kétezer éve, délen
Háborgatta Kínát, hosszú falat húzott ez fel.
Napnyugatnak vágtak, Nyugatot Rómáig dúlták.
Nagy emlékeiket őrzik a tág mongol puszták.

Helyükre Szienpi és Tabgacs mongolok léptek,
Hogy türkkel, ujgurral együtt védjék szülőföldjük.
Katájt ők szerzették vadidegen szomszéd földön,
Külső ellenségre elsöprő rohammal törtek.

Később Dzsingisz alatt a világ figyelt már rájuk,
Kék Mongolföld bátor fia páncélt, vértet öltött,
Puzdrát, tegezt kötve, mokány lovát megcsapkodta,
Pusztítva győzött, nagy, véres történelmet írva.

Átkelt ezer folyón lovuk patájának fénye,
Apáink markolták egybe mind a nyolc égtájat.
Hírük síkon, hegyen, vízen ragyogva világolt,
Hősök hadi tette az eget perzselve lángolt.

A mongol nevezet a világ fülében él még.
A mongol név köt, hogy védjük ezt az ősi földet.
Nemzeti nyelvünk és erkölcsünk együtt nőtt vélünk,
Nem szakadhatunk el a földtől, mely népünk szülte.

Forgott az öreg Föld és rajta az élet forrott,
Fejet, térdet hajtva nem tűrt a szegény: feltámadt —
Tengerként az idegenek igáját letépve,
Tízezer évre szóló békét szereztünk magunknak!"

(KÉPES GÉZA FORDÍTÁSA)

A legújabbkori mongol irodalom útja sem volt sima. Erről írta Kara György oly szemléletesen:

„A modern mongol irodalom nem sokkal születése után a sematizmus fogságába esett, mely a kötött, előírt tartalmat oly szívesen látta viszont népköltészeti vagy inkább népies formában. Az epikának nem nagyon, az ódáknak azonban kedvezett a kor: a költők népköltést mímeltek valóságtól elszakított jelszavak és hasonlóképp fétissé tett személyek megénekelésével, a népköltés hagyományának igazi hordozói, a nótafák és regősök viszont csak újakkal cserélték föl köszöntőik régi szentjeit. S mintegy ennek fonák tükreként, a kötött formájú üresség lett úrrá ott, hol talán a tartalom kötetlenül maradt.

Még nincs egy egész évtizede, hogy az új mongol irodalom lassan megindult egy egészségesebb, új úton, és máris megfoghatóvá vált a mongol élet valósága. A líra újra fölvirágzott, s megújhodott a regény- és novellairodalom. Az új út is egyfajta visszatérés a népköltéshez. Nem a primitív, »közérthető« formát keresik benne (mint a sematizmus tette a maga módján), hanem azt a századokon át csiszolódott kifejezésmódot, mely kevéssel sokat mond. De keresnek utat másfelé is: mohón vetik rá magukat a világirodalom remekeire. Fordítanak, másolnak, kísérleteznek. Alkotnak olyat, milyen még nem született a kék mongol ég alatt."

Mongólia kék ege alatt elbűvölően mesés szépirodalom virágzik, méltó a megismerésre. A mongol próza és líra új hajtásai csattanós választ adnak a burzsoá szociológusoknak, akik ötven éve Mongóliáról hangoztatták, ma más, a forradalom felé haladó népekről állítják, hogy a forradalom válságba sodorja a nemzeti kultúrát, megöli a tradíciókban dús néplelket. Itt is bebizonyosodott, hogy ennek éppen az ellenkezője az igaz.

Van Mongóliában egy jelvény, Nacagdorzs emlékének tiszteletére alapították. Azok kapják, akik a legtöbb könyvet olvasták el. Viselésére a jogot versenyen lehet elnyerni. A jelvény tulajdonosait igen tisztelik: „Sok könyvet olvasott el, biztosan sokat tud" — mondják.

Egyik este színházban voltunk, egy festői népoperában gyönyörködtünk. A szünetben elmondták kísérőim, hogy Mongóliában a színházművészet alapjait csupán a forradalom után vetették meg, 1922-ben, az ulánbátari népházban 26 játszani akaró fiatallal alakult meg a színházi stúdió, amelynek tagjai egy szövegkönyv útmutatásai szerint estéről estére rögtönözték szerepüket. Ebben a forradalmi színházban a kezdetlegesen előadott darabok a felszabadító harcra, az új élet megteremtésére bátorították a nézőket. A harmincas évek elején azután szovjet színházi rendezők jöttek segíteni, és 1931-ben megalakult az Állami Színház. Ez a hivatásosokból álló társulat 1933-ban már nagy sikerrel szerepelt Moszkvában a forradalmi színházak találkozóján, az európai sajtó először írhatott akkor a mongol színművészekről. A siker tovább lendítette a mongol színház ügyét, a kor legnagyobb mongol írói is sorra küldték műveiket az Állami Színháznak. Megszűnt a darabhiány, végre felhangzottak Nacagdorzs mondatai is a színpadon. „Három szomorú halom" című szomorújátéka, a szabadságért harcoló szegény arát kálváriájának históriája felkavarta a nézőközönséget, és amikor fölhangzott Nanszalruá éneke meggyilkolt párjának holttiste fölött, az emberek sírtak:

„Egyetlen szerelmes társam,
Értem és miattam mostan
Életedet elvesztetted,
El nem fogy keserűségem.
Virító, hajló virágnak
Ellensége téli hideg.
Két szerelmes ellensége
Konok bosszúálló törvény.

Forgó világ fényes Napja
Mind a népet vidította,
Bár lenyugszik minden este,
Reggel újra ébred, fölkel;
Az én Napom, kicsinykéé,
Szegényé, kihunyt örökre,
Örök sötét szállott belém,
Értelmetlen lett az élet.
Tőled váltan, olyan lettem,
Mint a pusztán az elárvult
Gazella-gida, e földön
Keserves belétörődnöm.
E magas, szép hegy tövében,
Régi-régi szikla mellett
Örültünk az első napnak,
S a végső mily fájdalmas lett!
Párjavesztett kismadáron
Megesik az ember szíve;
Ki páromtól elszakadtam,
Senki sincsen, hogy sajnáljon.
Férfi volt, nincs hozzá méltó;
Nő voltam, híven követtem.
Nincs áldás, mely összekössön:
Öröm halnom kedvesemmel."

(WEÖRES SÁNDOR FORDÍTÁSA)

E rövid részletből is megítélheti az olvasó, hogy Nacagdorzs drámájának bemutatásával a népköltészet és a világkultúra nemes ötvözeteként igazi, nemzeti dráma született meg akkor Mongólia kék ege alatt.

És bátor volt a folytatás is. Sorra állították színpadra a mongol hétköznapokat ábrázoló színműveket. Nacagdorzs megírta „Orvosok" című da-
 rabját, Codojdamba egyszerű embereket szólaltatott meg „Hinni lehet"

című színművében, és tízezer kilométernyire Európától a mongolok Othello, Lear király gyötrődésének is szemtanúi lehettek. 1963-ban az Állami Színházból kivált és önálló színházat kapott az opera és balett-társulat. Ma a fővároson kívül Csojbalszan, Kobdo, Bajan-Ölgij városokban is működik önálló színház.

A színházhoz hasonlóan a mai mongol zeneművészet is közvetlenül a népi kultúrában gyökeredzik. Az 1920-as években a régi tibeti dallamokat egy merőben új hangzat váltotta fel, megszületett Gavar népzenésznek később híressé és népszerűvé vált partizándala. Egy másik ismert mongol nótafa, a partizán Dugarzsav is ontani kezdte dalait, amelyek tematikáját címük alapján is megítélhetjük: „Vörös zászló", „Mongol harmonika", és így tovább. Ma is hallani Dugarzsav más népek indulóival össze nem téveszthető ötfokú hangzású dalait, erő árad belőlük. A népzenével rokon forradalmi dalkultúrán nevelkedtek azután azok a zeneszerzők, akik a mesterségbeli tudást híres szovjet zeneművészeti iskolákban sajátíthatták el. A mai mongol szerzők igen tehetségesek. Egyik este szimfonikus zenekar előadásában hallgathattam meg Murdorzs művét, amelynek címe „Az én hazám". A szimfonikus képek szinte áttetszőek a gazdag harmóniákba burkolt népzenei motívumoktól. A színházi repertoárból ítélve több tucat mongol népopera is állandóan műsoron van, opera készült a „Három szomorú halom" című drámából is. Az énekesekkel együtt kinevelődött egy olyan hivatásos balett-gárda is, amely képes arra, hogy eltáncolja Aszafjev „Bahcsiszeráji szökőkút"-ját, Dargomizsszkij „Ruszalká"-ját, Rimszkij-Korszakov „Seherezádé"-ját.

A mongol képzőművészet is a forradalom győzelmével szabadulhatott ki a buddhizmus, a vallási tematika szorításából és fordulhatott az élet felé. Mongóliában az iskolás gyerekek is tudják, hogy az új festészet megalapítója Baliarün Sarav volt. Vele teljesen egyenrangúnak tartják Manibadart, az autodidakta népművészt, aki a mongol tájakat és embereket erős színekkel ábrázolva díszítette fel az úttörőpalota meg az opera fa-

lait. Ma Mongóliában csak tájképfestő jó két tucat ismert, ihletett munkák hagyják el a grafikusok műhelyeit is. A tehetségek a semmiből indultak a modern mongol szobrászat megteremtésére, a városok köztereit a forradalom óta nevelkedett szobrászok művei díszítik. Nevelésükben nagy szerepe volt Csojmbolának, a nagy mesternek, aki az alkotók egész sorát tanította. Természetesen a szobrászokat is főként a forradalom, az új élet építése ihlette meg: emlékműveik felidézik Szuhe Batort, Csojbalszant, Lenint, s márványba faragták az író Nacagdorzs alakját.

Szó sincs tehát a nemzeti kultúra pusztulásáról, Mongólia legújabb történelme felszínre hozta és közkinccsé tette a népművészetet, s emellett a tömegeket kiszakította a sötétségből, és elvezette a modern kultúra élvezetéhez.

Ocsir, a pásztorok királya

Egy napon alkalmam volt megbizonyosodni arról, hogy amit egy mongol mezőgazdasági szakember az egyszerű állattenyésztők tapasztalatainak tanulmányozásáról, átvételéről mondott, az nem leereszkedő póz, nem a tudomány „átpolitizálása". Egyszerűen arról van szó, hogy az állattenyésztők különböznek aszerint, hogyan tartják az állatokat, mennyi súlyhozamot tudnak produkálni egy esztendő alatt, hány állat hull el a télen és így tovább. Azok az állattenyésztők, akik igen magasan tudják e mutatókat tartani — kivéve persze az elhullást —, kiválóságukat nem a vakszerencsének, hanem tudásuknak, tapasztaltságuknak köszönhetik. Fortélyaik így még a tudomány embereinek is sok tanulságot nyújthatnak.

Így hát a mezőgazdasági kutatóintézetben számon tartják Zundujn Ocsirt, a híres állattenyésztőt, akinek tapasztalata, munkamódszere igen hasznosnak bizonyult az állattenyésztés fejlesztésében. Amikor még nem tudtam, hogy alkalmam lesz vele találkozni, igyekeztem kimerítő adatokat szerezni munkásságáról. Nem hinném, hogy feladatom lenne Ocsir legeltetési szisztémáját részletekre menően közreadni, félek, nagyon keveseknek mondana a módszer ismertetése érdekeset. Lényege az, hogy ő az év különböző szakában más és más pillangósokat etet fel állataival, tudja, hogy a különféle növények mikor tartalmazzák a legtöbb tápanyagot, fehérjét és azt, hogy az állatoknak mikor milyen tápanyagokra van szükségük, és eszerint vándorol a hegyek között birkáival. Mindezt nyilván tapasztalatból tudja, jó ötven esztendőt tett fel erre. Tény, hogy az ő keze

alatt a birkák évente megkétszerezik a súlyukat, átvészelik a telet, a szigorú tavaszt.

Szakmai babérokra nem pályázva engem inkább az ragad meg Ocsir történetéből, hogy a Mongol Népi Forradalmi Párt Központi Bizottsága határozatot hozott módszerének az elterjesztésére, és ma Mongóliában 80 000 Ocsir-módra dolgozó állattenyésztőt tartanak nyilván, akik különben egymással versenyezve dolgoznak. Ocsir 1950 óta a Nagy Népi Hurál tagja, s éppen legutóbb a miniszterrel is vitába szállt a hólé védelmében. A hólé — így tessék érteni: a hónak a leve — szerinte igenis hasznos az állatnak, ihatja, ellentétben a szaktudomány állításával. Ebben a vitában is neki lett igaza.

A Mongólia-szerte ismert ember jurtája egyszerű, az olcsóbb fajtából való. Ahogy belépünk, hellyel kínál, kumisszal, teával. Elkészül az ebéd, enni kell.

— Csak nyugodtan egyék, nem a jurta tetejéből van a hús.

Magyarázatképpen elmeséli az öreg, hogy amikor a húszas években megházasodott, olyan szegények voltak, hogy a hozzájuk betérő lámát nem volt mivel megkínálni. A mongoloknál olyan szégyen, ha a vendég éhkoppon marad, hogy Ocsir tüstént elzálogosította a jurta felső részét néhány kiló jó húsért.

— Most van, egyenek. Nem panaszkodhatom. A szövetkezet is felajánlott egy szép havi összeget, ha fáradt lennék, de én még tudok dolgozni, lemondtam a segélyről. Azután mint a megyei verseny győztesének küldtek egy vadonatúj, szép jurtát, az sem kellett.

Felesége közbeszól, elmondaná, hogy ki kapta meg azt a jurtát, valami nagycsaládos ember nevét említi, de elég Ocsirnak egy pillantása ahhoz, hogy ismét a készülő tea fölé hajoljon.

Udvariasan hallgatok ebéd közben, és megvallom, ízlik a főtt bárányhús. Az asszony friss zöldhagymát tett mellé. A beszélgetés végre tea mellett folytatódik.

— Ne higgye, hogy mindig így volt. A szövetkezetben sem lett máról holnapra teli a sire (így nevezik a jurták alacsony asztalkáját). Nekem

ötvenéves koromra lett az első jó ruhám és szőrmebundám. Két gyereket neveltünk, az asszonyra meg rájuk dolgoztam. Azután akár hiszi, akár nem, ahogy népszerűvé váltam, nehezebb is lett a dolgom. Kezdtek elvonni a munkámtól, utazgatnom kellett a köztársaságban, az állatokat másokra kellett bíznom, akik gyakran nem tartották be utasításaimat. Így jár az, aki saját munkájáról beszélni tud.

Hol vagyok a legközelebbi magyar falutól, még Ulánbátartól is 450 kilométer idáig az út, de mintha egy otthoni embert hallanék, amikor Ocsir azt mondja:

— A baj az, hogy a fiatalok elhagyják az atárt, a szövetkezetet és a városba mennek. Elöregedünk mi itt. A nagyobbik fiam is elment, ez a kisebbik maradt idehaza. Pedig én mondom, ehhez a munkához is úgy kell ész, érzés, ügyesség, mint akármelyikhez.

Tolmácsoló újságíró barátom jegyzi meg ekkor, hogy a mongol ifjúsági szövetség vállalta: évente 15 000 iskolást térít vissza az állattenyésztő szövetkezetekbe, amelyeket meg arra kötelezneknek, hogy a családalapításhoz jurtákat bocsássanak a fiatalok rendelkezésére.

— Hát orvoshoz jár-e? — kérdeztem Ocsirtól.

— Felcser, orvos is van a településen, de itt ritkák azok a betegségek, amelyekkel az ulánbátariak küszködnek. A levegő tiszta, mint a szanatóriumban.

— Mi volt a legnagyobb betegség régen a falun?

Érzékeny ponthoz érkezett a beszélgetés, a jurtabeliek szabódnak, méricskélik, méltó-e a vendég a felvilágosításra. A választ nagy nehezen hámozom ki a szavakból. A lámaizmus tiltotta a temetkezést, ez sok fertőzés, „titokzatos haláleset" forrása volt. A régi Mongólia pestise ezen kívül a szifilisz volt. A Mongóliáról szóló tudósítások általában tapintatosan elkerülik a vérbaj elleni évtizedes küzdelem méltatását, pedig már azért egymagában érdemes volt itt forradalmat csinálni, hogy ez a betegség örökre eltűnjön a mongolok életéből. Mert eltűnt. A mongol faluban szocialista módra szervezett egészségügyi intézmények működnek, a megyeszékhelyeken levő kórház és a jurtacsoport mellett szervezett felcserállomás a ki-

terjedt hálózat két pólusa. Ehhez útimarsallom még hozzáteszi: 1970-ben az országban 80 millió orvosi vizsgálatot hajtottak végre, vagyis egy mongol átlagban nyolcszor fordult orvoshoz. A Mongol Népköztársaságban 10 000 lakosra 90 kórházi ágy jut és 742 lakosra egy orvos.

Ocsir mai elterjedt betegségként csupán a kumiszlázt·említi, ami bizony nagyon „kumisz" baj. Mongóliai tartózkodásom alatt történt, hogy az egyik magyar építőmunkást 40 fokos láz terítette le. A csehszlovák orvos tehetetlen volt vele, mígnem jött mongol kollégája és egyetlen pirulával rendbehozta emberünket. Kiderült, túl sok kumiszt öntött fel a garatra.

Ennek tudatában kértem még egy csésze teát Ocsirtól, akin láttam, hogy küszködik az álmossággal. Felálltunk, kiléptünk a friss levegőre, Ocsir körülmutatott.

— Ez a mi szomonunk. (Szomon hazát, lakhelyet, vidéket, újabban közigazgatási egységet jelent mongolul.)

Dél volt, a kopár tájat égette a nap. Ocsir búcsúzott, állatait még túl akarta hajtani a hegyen.

— Addig ne induljanak az autóval, amíg el nem tűnünk, mert fél tőle a juh — mondta.

Így hát megvártuk, amíg felkerekedett, s lovagolva, maga előtt terelve gondozottait felért a csúcsra, majd eltűnt előlünk.

A zord hegyek tövén kanyargó vasútvonal átszeli az országot...

...de azért a tevekaravánok sem mentek még ki a divatból

A terepjárók mindenütt utat taposnak maguknak

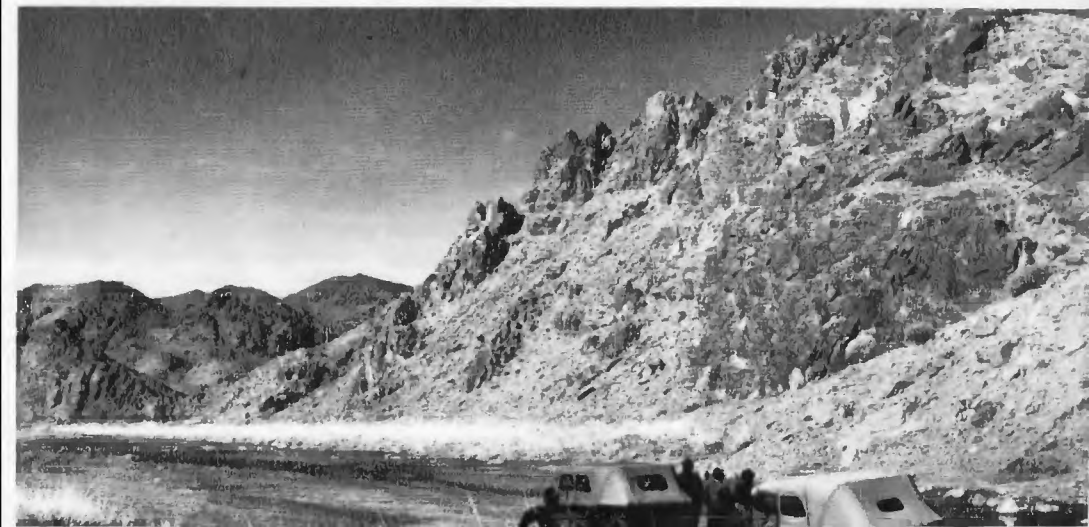

A repülőtér szomszédságában még ott állnak a jurták

Ulánbátari új lakónegyed

A fővárosba vezető korszerű autóút
és a közelében épült nagyáruház

Egy góbi-sivatagi
ősállat csontváza
az ulánbátari múzeumban

Az ulánbátari egyetem
a szovjet nép ajándéka

Útmenti teázó

Kisvárosi utca

A városi jurták rendezett utcák mentén sorakoznak

Varrógépen
készül
az új jurta...

...amelyet,
ha a tulajdonos
fölszedi
a sátorfát,
könnyűszerrel
egy teve hátára
pakolhatnak

Vidéki kirándulás

Reggel felhők ültek az Ulánbátart környező dombokon. A gépkocsivezető szarvasokat látott az országút mellett. Később északról porfüggöny ereszkedett a város szélére. Mindez — mondják — csalhatatlan jele a hideg közeledtének. Szeptember elején havazott Mongóliában, ezután hőség következett. Talán még az októbert sem várja meg a tél? Az időjárásról beszélnek az emberek olyan aggodalommal, amilyennel az időjárásnak kiszolgáltatott ország lakosai csak tehetik. A huszonegymilliós állatállomány, a nemzeti jövedelem legjelentősebb hányadát termelő mezőgazdaság nehéz tél elé néz az idei esztendőben. A nyári szárazságok miatt kevesebb takarmány termett a szükségesnél. De kedvezően alakulhat a helyzet, ha nem esik sok hó, mert a birka éhségében tízcentis hó alól még kikaparja a táplálékát.

D. Majobu, az ulánbátari mezőgazdasági tudományos kutatóintézet igazgatója mégis optimista. Azt mondja, hétmillió növendékállattal szaporodott az idén az állatállomány, délen máris nagy takarmány-raktárakat létesítettek, az ország tíz szénatermelő állami gazdasága sok-sok gépet kapott a betakarításhoz. Az utóbbi évek erőfeszítései eredményeként húszezer téli szállás épült az állatoknak, igaz, ezek többsége kezdetleges építmény, de mégiscsak fedél, lehetőség az állomány átmentéséhez. Hozzáteszi: az 1964-es és 1968-as katasztrófa nem ismétlődhet meg, amikor először négy és félmillió, majd két és félmillió állat hullt el. Tavaly a százezres elhullást már fedezte az állomány szaporodása, a mongol szövetkezetek mögött

jó év áll. Azt is elárulja az igazgató, a közeljövőben a párt Központi Bizottsága tárgyal majd a mezőgazdaság téli felkészüléséről, s itteni szokás szerint a szövetkezetek, állami gazdaságok minden lehetséges takarmány begyűjtésével, munkaversennyel készülnek a tanácskozásra. Magunk is láttuk a vidéki utakon délnek tartó, szénával rakott teherautókat. Bizony nem kis feladat a sztyeppen több száz kilométert megtenni a szénakötegekkel magasra púpozott teherautóval.

— A mongol mezőgazdaság nehézségei ismeretesek a külföld előtt: tapasztaljuk, azt is tudják, milyen módon igyekszünk fokozni a termelés intenzitását — mondja Majobu. — 1960 óta 265 000 hektárról 500 000 hektárra nőtt az ország vetésterülete, ezen belül 16 000 hektárról 70 000-re nőtt az a terület, amelyen takarmányt termelünk. A ridegtartás mégis sokáig uralkodó marad még nálunk, mert csak így biztosíthatjuk a hústermelés alacsony önköltségét. Célunk, hogy a mezőgazdasági termelés szerkezetének további javításával és a hagyományos állattenyésztési ágazat hatékonyságának növelésével haladjunk előre.

Különösen érdekesek azok a változások, amelyeket a ridegtartásos tenyésztés él át mostanában. Újabban kezdik módosítani a szövetkezetek szervezeti felépítését is. Régebben a szövetkezet tagsága brigádokba tömörült, egy brigád gyakran hatvanezer állat neveléséről gondoskodott. Ám a brigádrendszer nem bizonyult hatékonynak. A kutatóintézetben ezért új rendszert dolgoztak ki, amelynek lényege, hogy a brigádokat további munkacsoportokra osztják; egy ilyen csoportot nyolc-tíz család alkot, gondjaikra kevesebb állatot bíznak és önelszámoló rendszerben dolgoznak, anyagilag érdekeltek abban, hogy nagyobb súlyhozamot produkáljanak. Az intézet munkatársai ugyanakkor időfényképet is készítettek a legeltetésről. Kitűnt, hogy sok helyen a pásztorok a lehetségesnél két-három órával rövidebb ideig tartják az állatokat a legelőn. Az is kiderült, hogy a parasztok között akadnak ellenzői az állatok téli takarmányozásának. Nemhiába mondja az igazgató: meggyőző munkát igényel a konzervativizmus leküzdése.

Mint egész Mongólia, a mezőgazdaság nehéz munkaerőgondokkal küsz-

ködik. Az iparosítás, a városok fejlődése vonzza magához az ifjúságot, amely az utóbbi években vészes arányban fordított hátat a szülők munkájának, életmódjának. A párt XVI. kongresszusa azzal a felhívással fordult a fiatalokhoz, hogy nagyobb számban maradjanak falun. Most az a cél, hogy évente 15 000 hét- és tízosztályos iskolát végzett fiatal vállaljon munkát a szövetkezetekben. 1975-ig még 3000 főiskolai végzettségű ifjú szakember és 10 000 gépkezelő szakmunkás csatlakozik hozzájuk.

Tudatában vannak, hogy a falu ilyen mérvű fiatalítása csak akkor lehet eredményes, ha az ifjú szakmunkások, szakemberek jobb egészségügyi és kulturális körülmények közé kerülnek. Arra ösztönzik a szövetkezeteket, hogy a hozzájuk érkező fiatal szakembereknek vásároljanak jurtákat, és azokba vezessék be a villanyt. Az iskolásokra is sok mezőgazdasági munka vár: évente 37 napot töltenek el a szövetkezetek, állami gazdaságok földjein.

A saringoli állami gazdaság egyike Mongólia vitamingyárainak. Tevékenysége egyik jele annak, hogy milyen nagy súlyt helyeznek az évenként 200 kiló húst fogyasztó mongol ember étlapjának gazdagítására. Ebbe a gazdaságba éppenséggel azért vittek el vendéglátóim, hogy megtudjam, milyen körülmények között, milyen erőfeszítések árán termelik a zöldárut ebben az országban.

Jóval naplemente után érkezünk meg azért, mert még mindig nem tanultam meg, mekkora távolság Mongóliában hetven kilométer. Még az autó-karavánutakon is három óra szükséges megtételéhez. Délután kettőkor azt mondtam, ráérünk még indulni, jó másfél órát elfoglaltam magamat Darhanban, a városban, ezért érkeztünk meg esteledéssel, a legroszszabb időben. Éppen az aznap leszedett termést rakták vagonba. A vezetők, az emberek ügyet sem vetettek ránk. De jó volt elnézni serénykedésüket! Szaladtak ide-oda, kiabáltak. Dübörögtek a vontatók, tülköltek a teherautók, hogy mihamarább a mérlegre kerüljenek. A budapesti nagyvásártelepen látni hasonló nyüzsgést, ahol az sarkallja az embereket, hogy az áru frissen kerüljön másnap az üzletekbe. A látszólagos felfordulásnak itt is ez volt az oka, csakhogy mindez Mongóliában még nagyon új, szo-

katlan. Végre Cerendorzsnak, a párttitkárnak megesett a szíve a bejelentetlen vendégeken, foglalkozni kezdett velünk.

— Az állami gazdaságot a Bolgár Népköztársaság ajándékozta nekünk, s katonáink építették fel — meséli. — 1968-tól mostanáig 70 hektáron honosítottuk meg a zöldségtermesztést, 75 hektár burgonyaföldünk, 41 hektár gyümölcsösünk lett. Málna és más erdei gyümölcsök, paradicsom meg burgonya teremnek földünkön. Ehhez pedig az kellett, hogy hatvan középiskolát végzett fiatal Bulgáriában kitanulja a zöldség- és gyümölcstermesztő mesterséget, mivel mi, mongolok, ehhez nem értettünk. Itt régen a kínaiak kiváltsága, monopóliuma volt a gyümölcstermesztés, őrizték titkaikat, senki mongol fiát nem engedtek közel. Miután ők kiöregedtek, a folyó völgyében sokáig parlagon hevertek a földek.

Megtudjuk, hogy a gazdaságban nem egyszerűen a régi termesztési módokat elevenítették fel. Hét kilométer hosszú öntözővezetéket fektettek le, nagy területen üvegházakat építettek. A bolgár szakemberek útmutatásaikat egyeztették az itteni éghajlatból, a termőtalaj adottságaiból fakadó körülményekkel; a keményebb időjárási viszonyokat jól bíró zöldségfajták palántáit küldték el, előírták például, hogy zölden kell leszedni a paradicsomot, s szalma közt érlelni tovább.

— Az első évben, 1969-ben csúfosan megbuktunk. Hideg volt a tavasz, nyáron kevés a napfény, rossz lett a termés. Hetvenben viszont közepes időjárás mellett félmillió tugrik volt a tiszta nyereségünk, ami szép summa ahhoz képest, hogy a gazdaság létesítésébe tízmillió tugrikot fektettek be. Most az a tervünk, hogy a gazdaság kiterjeszti tevékenységét a Saringol folyón túli területekre, még 800 hektárra. Négy év múlva pedig megkezdődik a termés feldolgozása is.

Hogyan élnek itt az emberek? Ezt kérdezzük a párttitkártól.

— A gazdaság 170 dolgozóját a szomszédos megyékből kellett verbuválni, mivel a mi megyénk felesleges munkaerejét Darhan ipara már felszippantotta. Úgy jöttem ide magam is, hogy megpróbáljuk, talán sikerül ettől a földtől valami kis vitamint kicsikarni. Egyemeletes lakóházak épültek, ezekben hetven családot helyeztünk el, másik hetven család részére

jurtákat vásároltunk. Van ezenkívül egy munkásszállás. Most épül az iskola, a gyerekeknek egyelőre két lakásból alakítottunk ki ideiglenes tantermeket. A szórakozásról a művelődési ház gondoskodik, amely az első lakóházzal egyidőben épült. Abban van mozi, könyvtár, ott a vegyesbolt is. De jöjjenek, nézzünk körül!

A mongol nem bezárkózó nép. Az erkélyes lakóépületek bejárata körül csoportosulnak, beszélgetnek a munka végeztével Saringolban is. Kisgyerekek nagy vödrökkel húznak el a komfortos házak mellett, hogy vizet vigyenek a jurtához. Az egyiknek a nyomába szegődünk, segítünk neki. A kisfiú egy régi munkás, Ocsir jurtájába vezet el bennünket. A híres állattenyésztő névrokona szívélyesen fogadja az idegeneket. Leülünk, beszélgetünk. A házigazdában fel sem vetődik helyzetének egyenlőtlensége: a jurtában se villany, se víz, mint „amazoknál".

— Amazok — így mondja — lakbért is fizetnek, mi nem. Így kárpótolja a gazdaság a jurtában lakókat.

— Eszi-e a gyümölcsöt, ami itt terem? — kérdezem tőle.

— A gyerekek eszik, én nem. Hatvan is elmúltam, nekem rendesen kell táplálkoznom.

Úgy mondja: rendesen. S nála a „rendes" táplálék azonos a hússal.

— A gyümölcsevésről leszoktatott a régi kínai úr, akinek a kertészetében negyven évet dolgoztam. Él még, de már beszélni se tud, hozzá ne menjenek.

— Látom, nem szereti azt az embert.

— Én? Még segítünk is rajta, mert szegény olyan öreg, mint a sztyepp. De tényleg nem engedte, hogy együnk a gyümölcsből, ami a bokrain termett. Egy időre meg is utáltatta velünk a kertészkedést; az állat mellett szabadabbak voltunk.

— Most jó elégtétel ez a gazdaság.

— Lehet. Nem azért nem szerettük, mert onnan jött, hanem azért, mert gazdag volt, mi meg szegények. Itt vannak a bolgár elvtársak. Ők se idevalósiak, de segítenek, ezért tiszteletre méltó vendégeink. Maga mi? Magyar? Úgy tudom, maguk is segítenek.

S indulunk vissza. Mongol kollégámmal a tapasztalatokról beszélgetünk.

— Amint látja — mondja —, a kínai kérdés érzékenyen érintette Ocsirt. A sokat tapasztalt öreg a saját bőrén tanulta meg, milyen áldozatok árán lehet zöldséget, gyümölcsöt termeszteni a sztyeppen. Olyannyira nagy a feladat, hogy a bolgárok segítsége nélkül itt sohasem létesülhetett volna ilyen állami gazdaság. És tulajdonképpen őket is, bennünket is az kényszerített erre a lépésre, hogy nem fejlődtek, hanem romlottak kapcsolataink a Kínai Népköztársasággal. Túl a határon a kedvezőbb időjárás, a hagyományok révén fejlett zöldségtermelés honosodhatott meg, nekünk kézenfekvőbb lenne a zöldárut Mongólia hagyományos termékeiért importálni. A kínai politika éppen ennek a természetes „munkamegosztásnak" áll útjában, felborítja a történelmileg kialakult gazdasági egyensúlyt, a kölcsönösen kiaknázható előnyöket lehetetlenség most hasznosítani.

Szavait a kolléga így folytatta:

— Látja, ott a távolban húzódik egy vasútvonal. Az ulánbátari fővonal, amelyet fele részben a Szovjetunió, fele részben a Kínai Népköztársaság épített. Akármelyik mongollal beszélgetve meggyőződhet arról, hogy értékeli ezt a segítséget, mindazt, amit mi Kínától kaptunk. Sőt, azt is megkockáztatom, hogy a kínai—mongol összefogás emlékeit nem lehet kitörölni belőlünk, reménykedünk abban, hogy Kína vezetői belátják, a két népnek azonosak az érdekei. Mire vezet, hogy a kínai külkereskedők vonakodnak átvenni lovainkat, miután ezer évig tőlünk vásárolták? Mi értelme volt annak, hogy a Ulánbátarban félbeszakadt építkezéseiket sokáig nem engedték befejezni? Azt hiszem, rossz álomnak fog tűnni mindez, ha egyszer Kínában leküzdik a nagyhatalmi sovinizmust...

Csak a gépkocsivezető és a jóisten tudja, hogyan érkeztünk vissza a városba, át a vaksötét sztyeppen, a szüntelenül elágazó karaványösvényeken. Dehát itt vagyunk Darhanban, amely a többi szocialista várossal együtt létét a hosszú vasútvonalnak köszönheti. Már lefekszem a szállodaszobában, amikor kopogtatnak. A sofőr jön egy rekesz paradicsommal.

— Képzelje — mondja —, ezek a saringoliak betették a kocsiba anélkül, hogy észrevettem volna. Itt van, fogyassza egészséggel!

Milyen a mongol munkás?

Az olvasó megteheti, hogy átlapozza ezt a fejezetet, én magam azonban érdeklődéssel vettem kézbe azt a könyvecskét, amely a mongol ipar keletkezésének körülményeit taglalta. Nem is bántam meg, hogy elolvastam, hiszen hozzásegített célom eléréséhez, annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy milyen a mongol munkás. Jártam egy autójavítóban, egy ruhagyárban, beszélgettem a saringoli bányászokkal és a munkások magatartásának, teljesítményének megítéléséhez, úgy éreztem, fogódzót adott Jakimov szovjet tudós kis könyvecskéje.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája gondozásában 1971-ben megjelent tanulmány szerzője abból a lenini tételből indul ki, hogy az ipar fejlődése megkülönböztetett szerepet játszik a gazdasági elmaradottság leküzdésében, a szocialista forradalom anyagi-műszaki bázisának megteremtésében. Való igaz, Mongólia népe is csupán az ipar fejlődése révén kerülhetett a mai jobb anyagi viszonyok közé. Az időjárás bilincsébe vert extenzív állattenyésztés ugyanis képtelen volt arra, hogy az egyre bővülő szükségleteket kielégítse.

Honnan indult ez az ország az ipar kiépítésére?

A régi Mongóliában csupán háziipart űztek, azt is főként kínai és orosz mesteremberek; 1913-ban pedig a németek kőszénbányát nyitottak Nalajhban. 1924-ben Mongóliában 300 munkás dolgozott. Innen kellett indulni.

1924-ben a kormány azzal a kéréssel fordul a Szovjetunióhoz, hogy az

ipari beruházások ösztönzésére, paritásos alapon nyíljék közös bank Ulánbátarban. Így tehát az állami költségvetésben (a Szovjetunió hosszú lejáratú hitelein kívül) az e bank által folyósított hitelek képezték az iparosítás forrásait. 1926-ban létesül a Moncenkoop nevű könnyűipari szövetkezet, amely 200 dolgozó alkalmazásával szinte megkétszerezi a mongol munkásság létszámát. 1934 az áttörés esztendeje: megépül az ulánbátari hőerőmű és téglagyár, s ettől kezdve szabadabb út nyílik az ipar fejlődéséhez. Emberekben számolva a fejlődést: 1930—1940 között 18 000-re emelkedik a munkásság létszáma, az iparban foglalkoztatottak 88 százalékát már ők képezik. A Nagy Népi Hurál 1940-ben így határozza meg a mongol ipar fejlődésének irányát: előtérben a könnyű- és az élelmiszeripar, s a nehézipar néhány ágazata, az energiatermelés, a bányászat és az építőipar.

Az ugrásokat jól érzékeltetik a következő adatok: 1950-ben az ipari célú beruházások összege 7,7 millió tugrik, 1960-ban 169 millió, 1967-ben pedig 276,7 millió. A beruházások ilyen növelésével elérték, hogy míg 1940-ben az ipar részesedése Mongólia össztermeléséből 20 százalék volt, 1970-re ez az arány meghaladta az 50 százalékot. Ezzel manapság a mongol ipar a nemzeti jövedelem 23 százalékát adja. Mongólia agrár-ipari országgá vált.

A kérdésre, hogy milyen a mongol munkás, egyfajta válasz máris idekívánkozik. 1940-ben 174 000 tonna szenet fejtett, 1969-ben 1 643 000 tonnát. 1940-ben 11 millió kilowattóra elektromos energiát termelt, 1969-ben 384 milliót. Cipőből 1940-ben 163 000 párat készített, 1969-ben mintegy kétmilliót. Az állami vágóhidak által feldolgozott húsmennyiség az 1940. évi 5000 tonnáról 1969-re 28 000 tonnára növekedett. 1960-ban kezdett lisztet őrölni, akkor 30 200 tonnát, 1969-ben már 88 500 tonna liszt került ki a malmokból. Ugyancsak 1960-as adat az első, amely 230 000 méter gyapjúszövet előállítását tünteti fel. 1969-ben 751 000 négyzetméter ebből az árufajtából a termelés.

A lakosságból mindössze 550 000 a munkaképes felnőtt, ebből 100—120 000 dolgozik az iparban. Nyilvánvaló tehát, hogy Mongólia rákényszerült az ipar intenzív fejlesztésére, a termelékenység emelésére. 1960 és 1969 között az ipar termelékenysége 30 százalékkal növekedett. A terme-

lési felfutás annak köszönhető, hogy az iparnak nem kellett kínlódnia a technológia javításával, fejlesztésével. Mongólia minden időben a szocialista országokban honos legkorszerűbb üzemeket építhette fel, a legkorszerűbb gépekhez juthatott hozzá. A mongol munkás tehát nem rosszabb adottságok között láthatott munkához, mint donyeci, vagy Május 1. ruhagyárbeli kollégája. A darhani bundagyárat ugyanazon terv alapján építették fel, amelyet Szófiában 1970-ben megvalósítottak. A saringoli külszíni fejtés olyan, akár a mi visontaink. A darhani húskombinát magyar építésvezetője mondta, még nincs odahaza ilyen korszerű vágóhíd. A mongol munkás, a körülményeket tekintve, nem lent kezdi. És ez csupán egyik előnye annak, hogy Mongólia egykor a kapitalista fejlődési út helyett a szocialista országokra támaszkodva, az ismeretes „átugrást" választotta.

Hol dolgozik még a mongol munkás? Például bányákban. Mongóliában most évente csaknem kétmillió tonna szenet termelnek ki, ennek a mennyiségnek a zömét a szovjet segítséggel kifejlesztett Nalajh-medencében (évi 600 000 tonna) és az ugyancsak szovjet segítséggel létesített saringoli külszíni fejtésen (évi egymillió tonna) termelik ki. Ezenkívül még 15 kisebb szénbánya található az országban, közülük a legnagyobb a javorszki, évi 25 000 tonnás termeléssel. A munkaalkalmak szaporodását jelzi az is, hogy 1940-től mostanáig Mongólia széntermelése megtízszereződött. Jelentős az ércbányászat is, amelynek alapját az 1949-ben létrejött Szovmongolmetall részvénytársaság vetette meg. Volfram-kitermelés az ország különböző pontjain folyik; Szanzsa a fluoritbányászat központja; az Iro, a Hara Gol folyók mentén, továbbá a Bajannhongor kerületben pedig aranyat termelnek ki. A mongol ércbányászok kizárólag exportra dolgoznak.

Fémfeldolgozás Mongóliában csupán az ulánbátari autójavítóban és kilenc kisebb hasonló rendeltetésű üzemben folyik. Ezeken a helyeken nem sok munkás tömörül, inkább az építőanyag-iparban figyelhető meg a munkásság számbeli növekedése. Ennek az országnak a földje gazdagon kínálja a különféle építőanyagokat, az azbesztot, a gipszet, az agyagot, a gránitot, a márványt és a meszet. 1960 és 1969 között például hússzorosára növeke-

dett az építőanyag-ipar termelése olyan üzemek beindításával, mint az ulánbátari salakbetongyár, a szajh-sandi alabástromgyár, a darhani cement- és mészmű. 1961-ben kezdte meg termelését az ulánbátari házgyár.

A fakitermelés és -feldolgozás szintén kiterjedt iparág Mongóliában, ahol a terület 11 százalékát borítják erdők. A kb. Magyarország területével azonos nagyságú erdővilágban 1,25 milliárd köbméterre tehető a fakincstartalék, ebből merít Mongólia négy fakitermelő állami gazdasága évente félmillió köbmétert. A feldolgozás hulladékát az évente 3500 tonna kapacitással működő papírgyár és a gyufagyár hasznosítja.

Minden negyedik munkás a könnyűiparban keresi meg kenyerét. Mongólia ipari termelésének egyötödét szolgáltatja ez az iparág. Legjelentősebb üzeme ennek az az ulánbátari kombinát, amely gyapjúmosót, cipőgyárat és több bőrfeldolgozó üzemet egyesít. Termelésük jelentős része exportigényeket elégít ki, hogy cserében konfekcióipari termékeket, kötöttárut vásárolhasson az ország.

1940-ig Mongólia, sok más élelmiszeripari terméken kívül, a lisztet, a kolbászt is importálta. Azóta a fővárosban jelentős élelmiszeripar honosodott meg, a megyeszékhelyeken is kialakultak a helyi élelmiszerkombinátok. Felvágottakat, tejet, vajat előállítani alig húsz esztendeje tanultak meg a mongolok. Ma az élelmiszeripar nem csupán a hazai szükségletet képes kielégíteni, hanem kivitelre is gyárt húst, vajat stb.

Számottevő ipari munkásság a kapitalista fejlődési szakaszt megkerülő országban olyan pártpolitika eredményeként alakulhatott ki, amely figyelmet szentelt az emberek hétköznapi szükségleteinek, az életszínvonal fokozatos növelését tűzte ki célul és ennek érdekében hasznosította a Szovjetunió, a többi szocialista ország támogatását.

S most már végre nézzük meg közelebbről, milyen is valójában a mongol munkás, aki tehát nem a kapitalisták elleni harcban nevelődött és edződött meg. Milyen elképzeléseket hordoz magában az életről, mire vágyik, milyenek igényei? Élenjáró osztag-e, gyakorolja-e vezető szerepét?

Ezekre a kérdésekre kerestem választ Mongólia új és régi ipari üzemeiben.

Az ulánbátari autójavítóban

Az ulánbátari autójavítóról bejárata után ítélve azt hihettem volna, hogy egy közepes magyar üzem hátsó traktusába, félreeső üzemegységébe érkezem. Ezt az érzést táplálta bennem az egyemeletes, pirostéglás irodaház, a kicsiny porta, meg az, hogy áthaladva a szűk előtéren azonnal gépeknél dolgozó munkásokba botlottam. Miután azonban végigkalauzoltak a gyáron, kellemesen csalódtam: a győri hátsóhídgyár, a Taurus gumigyár és egy gépgyár kicsinyített keverékében találtam magamat.

Az üzem elnevezése csalóka: itt ugyanis nem egyszerűen autójavítás folyik, hanem autóalkatrész-gyártás, a tehergépkocsik elöregedett, megrongálódott részeinek cseréje. Öntenek, nagy darabokat forgácsolnak, kis alkatrészeket esztergálnak, gumiköpenyeket készítenek. Ily módon évente 5000 teherautót fiatalítanak meg. És ebben meg mi a különös? — kérdezhetik. Az üzem igazgatója, mintha erre akarna válaszolni, magyarázza:

— Az autójavító jelentősége magában a létében van. Régen Mongóliában nem javították a tehergépkocsikat, csak használták, amíg tudták. Ha nagyobb hiba esett — eltört a tengely, kivénült a motor — otthagyták a sztyeppi utak szélén. Idő kellett, hogy a rablógazdálkodás tarthatatlanságára rájöjjünk, s kinevelődjön az autók javításához szükséges munkásgárda. Jó tíz esztendeje készült el az üzem, s bár az uráli Szverdlovszkban kiképzett munkások álltak a gépek mellé, öt esztendő kellett ahhoz, hogy az emberek többsége száz százalékra teljesítse a szovjet normát.

— Mi okozta a legnagyobb gondot?

D. Szurenzsav igazgató hirtelenében nem is tudta, mivel kezdje. Némi gondolkodás után ezt mesélte:

— Maroknyi embert képeztettünk ki a Szovjetunióban, akiknek kezdetben nem nagyon engedelmeskedtek a segéd- és betanított munkások. Ezek állandóan elkéstek az üzemből, munkaidő alatt hosszú beszélgetésekbe mélyedtek. Nem volt érzékük a szervezett, fegyelmezett munkához. Személyes sértésnek vették, büszkeségükben megalázónak, ha valamiért szóltak nekik. Maga erre azt mondhatja, persze, mert nem járták ki a kapitalista üzemi élet iskoláját. Valójában nem erről volt szó. Mi nem is vennénk szívesen a kapitalista gyár vakfegyelmét, a büntetésen alapuló szervezettséget. Nekünk arra kellett törekednünk, hogy a néptulajdonban levő üzem iránti felelősségtudat kovácsolja össze munkásainkat, ennek rendeljék alá a faluról hozott szokásaikat. Tanítottunk, neveltünk. Nem prédikáltunk, hanem szakmát adtunk a dolgozók kezébe, követeltük, hogy beszéljék meg egymás mulasztásait, pontosan kimutattuk, milyen károkat okoz egyesek felelőtlensége. Ha most azt mondom, hogy a gyár teljesítménye normális, és ha lassan is, de növekszik a termelékenység, s mindez csupán tíz esztendő eredménye, világos: nem szükséges hiányolni a tőkés iskolát.

— Beszélhetnék néhány emberrel a nehezebb fajtából valók közül?

— Hogyne — válaszolta az igazgató.

Jó félóra múlva hét-nyolc munkás lépett be az igazgató irodájába. Egyenként bemutatták őket nekem, mind idősebbek voltak. A „felelősségrevonás" kezdeti „bűneikért" meglepte őket, nyugalmukat csak akkor nyerték vissza, amikor megmondtam, azt szeretném tudni, hogyan válik munkássá valaki Mongóliában.

— Csak bizonyítványt kértek a hét osztályról és a testi erőnket nézték először — mesélte egyikük. — Aztán láttuk a zuhanyozót, a közös ebédlőt, amit furcsállottunk. A központi műhelyben végignéztük, hogyan szerelnek össze egy teherautót. Meglepődtünk, hogy ugyanolyan mongolok csinálták, mint mi vagyunk. Én csak erre emlékszem.

Egy másik munkás így vallott:

— Új volt, hogy minden munka összefügg, egymás keze alá kell dolgozni. Egyszer rendőrségi vizsgálat is volt, mert kiment innen egy kocsi nem tökéletesen rendbehozott kormányszerkezettel. Emiatt baleset történt. Nagyon megijedtünk.

A harmadik így folytatta:

— Higgye el, egymást kellett tanítanunk, hogy megindulhasson a rendes termelés. Kezdetben a munkaverseny is értelmetlen volt, hiszen csak kínlódtunk, a gyár egyik fele azt ellenőrizte, amit a másik fele csinált. Mégis, legalábbis én, hónapok alatt betanultam, rám lehetett bízni a gumiköpenyt sajtoló gépet. Most a részleg, amelyet én vezetek, szocialista brigád.

Ezzel az emberrel benéztem később a sajtolóba. Bemutatta művészetét. Számomra rejtélyes rendeltetésű gépek fogantyúit rángatta ritmikus egymásutánban, míg előtűnt a hatalmas külső gumi, amelyet egy fogóval megragadott és széles ívben egy másik berendezésbe hajított. A fiatalok, akiket a bemutató idejére felváltott, tágra meredt szemmel nézték mesterük táncát, amit a szelepeken kilövellő gőzcsóvák sivítására lejtett. Azután kiegyenesedett. Gondolkoztam, hol láttam már ezt a könnyed, előkelő testtartást? Rájöttem, a minap nemzeti birkózóverseny győztesei álltak így az őket üdvözlő tapsban. Erről a hasonlatosságról tüstént be is számoltam a brigádvezetőnek, mire ő:

— Látja csak, a birkózás is megszűnt a gyárban. Ehhez azt kell tudni, hogy ha két mongol találkozik, kezet ráznak, átkarolják egymás derekát és birkózni kezdenek. Nekünk ez a vérünkben van. Kezdetben rendszeresen birkóztunk, a szovjet technikusok meg azonnal rohantak az igazgatóhoz, hogy verekedés van a műhelyben. Most már van egy birkózó szakosztályunk. A fiatalok, ők — mutatott tanoncaira — inkább futballoznak. Van egy futballcsapata is az autójavítónak, csakhogy alig akad ellenfél. Ez a baj.

Nos, ezen meg én lepődtem meg. Meg azon, hogy az ulánbátari autójavítóban a termelési eredményekkel együtt tartják nyilván a szakoktatási tevékenység adatait, a továbbképzés, az átképzés ugyanis kötelező. Ez az-

zal függ össze, hogy az autójavító szakmunkásigényét az ipari tanuló képzés még nem elégíti ki, saját soraiból, az üzemben munkát vállalók közül kell kvalifikáltabb munkásokat képezni. A szakoktatás egymásra épülő tanfolyamok sorozatából áll, hetenként 3—4 órás elfoglaltságot ad. Erre az időre órabérkiegészítést adnak. Hiányzás esetén: levonás.

Erről is megkérdeztem őket, nem tartják-e szigorúnak. Körülbelül azt válaszolták: az autójavítóban munkát vállalni csak tanulással együtt lehet, minthogy ez az üzem az ország egyetlen gépipari termékeket előállító munkahelye. Esztergályos, forgácsoló, géplakatos, autószerelő csak ebben a gyárban talál munkára. Később tapasztalhattam, hogy monopolhelyzetükre büszkék is az autójavítósok. Táblák mutatják, hol futnak Mongóliaszerte az itt nagyjavított gépkocsik, grafikonok érzékeltetik, hogy hány ezer kilométert képesek még üzembiztosan megtenni az itt javított ZIL-ek, dömperek, s milyen hatalmas megtakarítást eredményez a gazdaságnak az autójavító. Évente sok millió tugrikot hoz a konyhára az üzem, mondják, többet, mint akármelyik ennyi dolgozót foglalkoztató üzem vagy szövetkezet.

Az igazgató:

— Mostani feladatunk a műszaki fejlesztés fokozása. Kitermeltük a pénzt, amiből a régi gépparkot korszerűbbre cserélhetjük, a nehéz fizikai munkát gépesíthetjük. A gyár saját pénzéből távoli helyeken még több kisebb javítótelepet épít, hiszen csupán Ulánbátar környékének igényeit tudja gazdaságosan kielégíteni. Úgy mondanám egyszerűen, hogy rövid a múltunk, ennél nagyobb a jövőnk. Most már lakásokat is épít dolgozóinknak a városi tanács, a költségeknek több mint egyharmadát az üzem fedezi. Ezzel a legtanultabb munkásainkat akarjuk megbecsülni, kihozni őket a jurtából, hogy semmi se emlékeztesse őket arra az időre, amikor megijedtek a zuhanyozótól.

Saringol főmérnöke

Az az igazság, hogy Dondovval, a saringoli külszíni fejtés főmérnökével különös módon kezdődött ismeretségem. A fejtéshez készülődtünk, a darhani szállodában vártuk a gépkocsivezetőt. Mellettünk, az egyik szomszédos fotelban kalapját a szemére húzva férfi aludt, a hallt teljesen betöltötte zümmögő horkolása. Azután feltűnt, hogy a takarítónők, a portás lehalkítják lépteiket, amikor elhaladnak mellette. Azon gondolkodtunk, ki lehet az, aki a szálloda előcsarnokában, eléggé illetlenül az igazak álmát alussza, s nyugalmára még vigyáznak is. Egyszercsak felébredt, álmosan körültekintett, és miután szavainkból kivehette, hogy Saringolba készülünk, bemutatkozott:

— Dondov. Én vagyok ott a főmérnök. A sofőrt várom.

Úgy látszik, ezen a napon mindenki a gépkocsivezetőt várja. Megörültem a váratlan találkozásnak ezzel a fiatalemberrel. Elhatároztuk, hogy együtt indulunk, mert mint mondotta, a hivatalos út nagyon leromlott, tele van kátyúkkal, de ő ismer egy jobbat a kertek alatt. (Ezen az úton is úgy éreztem, viharos tengeren kelünk át; vállainkat összeszorítottuk, nehogy valamelyikünk kirepüljön a nyitott GAZ-kocsiból.)

Először róla beszélgettünk. Dondov karrierje a mai mongol szakkáder tipikus életútja. 1965-ben végezte el Leningrádban a bányamérnöki kart, ezután három esztendeig Nalajhban a föld alatt dolgozott. 1968-ban került Saringolba mérnöki beosztásba, elvégzett egy háromhónapos továbbképző tanfolyamot, és ezután kinevezték a fejtés főmérnökének. Nőtlen,

sokat kereső ember, aki bevallja, keresetének még egynegyedét sem tudja elkölteni. Se szenvedélye nincs, se ideje a vásárláshoz. Odakint meg olcsó az élet. Élelem, lakás, minden üzemi áron.

— Milyen az a bánya? — kérdeztem előleget kérve.

— Mint akármelyik külszíni fejtés. Először a gépek lefejtik a földtakarót, azután belevágnak a szénbe. Ott bányászt nem talál majd, csak a kotrókon szolgálatot teljesítő gépészeket és ezek segítőit. Egy kotrót nyolcan tartanak megszállva, ők is javítják, generálozzák a gépet, lehetőleg gyorsan, mert ha leállnak, csak fele kereset jár. Hosszú a történet, amíg ez így lett. Kezdetben külön javítórészleg működött, de nagyon urasan dolgozott. Mi 22 tugrikért termelünk ki egy tonna szenet, amit azután 48 tugrikért adunk el. Minden tonna után tíz tugrik marad nálunk. Az állás sokba kerül. Ezért feloszlattuk a javítórészleget, az embereket rátettük a kotrógépekre, így most „együtt sírnak, együtt nevetnek" a gépkezelőkkel. Tavaly, vagyis 1971-ben egymillió-százezer tonna szenet termeltünk, jóval többet, mint azelőtt.

— Ha olyan olcsó odakint az élet, mi ösztönzi a munkásokat?

— Nem mindenki olyan igénytelen, mint én — tréfálkozott, majd elmagyarázta a helyzetet.

A saringoli munkások többsége jurta helyett házakban lakik, a lakások felszerelésére, kibélelésére pedig sokat lehet költeni. Van egy szabály, amely szerint a nem dolgozó asszonyoknak iskolába kell járniuk, tovább kell tanulniuk. Így hát vesznek mosógépet, televíziót és könyveket.

— És amelyik asszony nem hajlandó tanulni?

— Nem kap lakást.

Így derül ki, hogy Saringolban a lakás „nevelési eszköz".

— Nézze, mi azt szeretnénk, ha az ottani szénből pénznél többet profitálnánk. Igazi munkáscsaládokat szeretnénk kialakítani, tanult, öntudatos emberekkel. Van maguknál egy olyan munkáskollektíva, amely az első Magyarországon?

— Talán a csepeli.

— Nahát, mi Mongólia Csepeljét szeretnénk ott kinevelni, s főként az

asszonyokon keresztül, akik a család ügyeit intézik, s a férjükre nagy hatással lehetnek.

Megpöckölte az álla alatt a nyakát, amiből megértettem, az italozásra gondol.

Dondov a lakására vitt, amely nyilvánvalóvá tette, hogy gazdája sokat élt kollégiumban. Az egyszerű berendezésért bőven kárpótolt ablakából a kilátás, amely a külszíni fejtésre nyílt. Sokszínű mező tárult elém a magasból, a föld aszerint változtatta képét, hogy milyen mélyen vágott húsába a szüntelenül forgó kanalakkal a gép. Mint fekvő zsiráfok terpeszkedtek a térségben a szovjet és a német gyártmányú kotrógépek, a tájat vérerekként hálózták be a gumihevederes szállítószalagok. Rend, tisztaság, ésszerűség tükröződött a föld megmunkálásában. Dondov mögöttem állva magyarázta:

— Öt tonna földet takarítunk le egy tonna szénért. Az együttható nagyon jó, gazdaságos. Ne felejtse, kokszolható antracitot hozunk ki, amiért a bányász ezer méterre is lemegy a föld alá. Ez pedig itt van a lábunk alatt. Ebből is láthatja, elképesztően gazdag, szűzi föld Mongóliáé. Amikor a geológusok rábukkantak erre a telepre és lemérték a szénréteg vastagságát, alig kaptak levegőt a meglepetéstől. A réteg 35 méter vastag! Ebből 1975-ben már másfél millió tonnát adunk. Persze, ehhez számítsa hozzá a nyolcmillió tonna földet, követ, amit meg letakarítunk. És nem mindig süt ám így a nap. Embereink a hosszú télben mínusz 45 fok hőmérsékletben még dolgoznak. A négy téli hónap átlaghőmérséklete itt mínusz 27,3 fok. A kotró erős zakatolását naponta nyolc órán keresztül kell hallgatni. Tegyük ehhez hozzá, hogy a munka monoton, unalmas. Mintha a sivatagban megfeneklett, szárazra dobott, dübörgő, mozdulatlan hajón ülne az ember, olyan érzés a kotrón szolgálatot teljesíteni. Saját szavát sem hallja az ember. Ezért mi ide ritkán alkalmazunk faluról jötteket, munkásainkat a darhani hét osztályt végzettek közül, a szakembereket a technikumból toborozzuk. Az átlagos életkor most 27 év.

Később felkapaszkodtunk egy acélzsiráf testébe. Pokoli volt a zaj, amit a Diesel-motor és a szénbe harapó tüskés kanalak keltettek. Szó sem lehe-

tett arról, hogy itt a munkásokkal beszélgessek. Este a kultúrházban nyílt erre alkalom. Egy sofőr búcsúzott brigádjától. Elmegy, mondta, mert idegesíti, hogy rövid távokat tehet csupán billenősével. Nem ítélték el ezért. Mongóliában éppen úgy megértik a sztyeppre kívánkozókat, mint a magyar faluban az iparba elszegődött embert. A mongol emberek hagyományos természetszeretete, s a vérükbe ívódott vándorlási vágy is oka ennek. Az is kétségtelen, hogy sokukat még szorítja a technológiai fegyelem markolása, hatalmába keríti őket valami szabadságvágy, mint a síkföldi embereket gyakorta.

A többség mégis megnyugodott itt. Ezt azon is látni, hogy berendezkednek, feleségüket tanulni küldik, nem panaszkodnak a fizetésre. Eleinte még morogtak, amikor megtudták, hogy a brigádvezetőnek 10 százalékkal magasabb kereset jár. Ma ezt természetesnek tartják. Az is természetes, hogy a fizetés a teljesítménnyel és a letett vizsgákkal nő. A szakoktatás iránya vertikális és horizontális. A segédek gépészekké kell hogy váljanak, hogy jusson személyzet a most összeszerelés alatt álló új kotrógépekre. A gépészek rokonszakmákat sajátítanak el, a lakatosságban szereznek többek között jártasságot. A vizsga letétele után, régi munkakörükben maradva is, fizetésüket kiegészítik.

Dondov így összegez:

— A munkaerő-utánpótlás nálunk csak intenzív úton lehetséges, az extenzív fejlődés elképzelhetetlen. Ez nagyon jó. Mi is jobban megbecsüljük a munkást, itt akarjuk tartani, lehet, hogy még kedveskedünk is neki. Persze ez nem jó kifejezés. Inkább mondjuk azt: kedvezünk neki. De ha elgondolja, Mongóliában a következő évtizedekben a bányászat vezető iparág lesz, s kevés emberünk miatt a teljesen gépesíthető külszíni fejtések jutnak elsőbbséghez. Innen pedig a technikusok odamennek majd mérnöki munkakörbe dolgozni, újat kezdeni. Ezért is nagy a felelősség rajtunk.

Besötétedett, a kotrókon kigyulladtak a fényszórók. Dondov feléjük indult. Arra gondoltam, nem biztos, hogy ez az ember délelőtt puszta una-

 lomból horkolt a darhani szálló előcsarnokában.

A ruhagyár

Namzsil Dazsölz ezzel fogadott:

— Mielőtt beszélgetnénk, nézzük meg a gyárat.

Kiléptünk az irodájából, udvariasan előreengedett.

— Először a konfekcionáló terembe megyünk.

A lépcsőházban magabiztosan elindultam az öt ajtó közül az egyik felé, majd lenyomtam a kilincset. A gyár fiatal főmérnöke elnevette magát:

— Honnan ismeri maga ennyire a járást?

Töredelmesen be kellett vallanom, hogy másodszor vagyok itt, az ulánbátari ruhagyárban. Egy évvel ezelőtt Losonczi Pál mongóliai látogatásáról tudósítva részt vehettem a magyar segítséggel épült gyár avatásán. Az ünnepség kora délután kezdődött, mi, újságírók pedig már délelőtt kiszálltunk a helyszínre, hogy az üzemből, az építésről adatokat gyűjtsünk. Akkor sem volt kihalt a gyár. Az utolsó simításokat végezték a magyar és a mongol szakemberek, ott voltak már a Május 1. Ruhagyárban kiképzett munkások. Az irodák persze még nem voltak berendezve, asztalokat állítottak föl bennük, s telerakták italokkal, gyümölccsel, hogy az avató vendégeket a kedves alkalomból megkínálhassák.

Amikor egy évvel később beléptem ide, persze már más kép fogadott. A termelő gyáré, amelyben az emberek kíváncsian végigmérik az idegent, aki pedig őnáluk előbb járt már itt.

— Most legalább látja, milyen élet telepedett az akkor élettelen műhelyekbe — mondta a főmérnök.

Beléptünk az ismerős terembe. A fiatal gyári vezető az egyik legjobban dolgozó varrónőt kereste, hirtelenében nem látta. Társai szemlesütve közölték:

— Hazament szoptatni.

Dazsölz úgy érezte, magyarázattal kell szolgálnia:

— A fiatal anyák, akik a közelben laknak, hazamehetnek a csecsemőt táplálni. Ez azért van, mert Mongóliában 45 nap fizetett szülési szabadság jár, ezenkívül három hónapig fizetés nélküli szabadságot is kivehetnek a kismamák. Mivel nagy szükség van rájuk, általában azt szorgalmazzuk, hogy mihamarább térjenek vissza a gyárba, s megengedjük, hogy hazaugorjanak ellátni a gyereket.

Elhaladunk az orvosi rendelő mellett. Asszonycsoport várakozik az ajtó előtt.

— Meg ez is — mondja Dazsölz. — Eleinte nem mertek az orvoshoz elmenni, most pedig csapatostul kérik a kivizsgálást. Nem mennek a körzeti orvoshoz, csak a mi doktorunkban van bizalmuk. Tudja, egy asszonyokkal teli gyárban sok a gond. Amíg „betörnek". Nem is képzeli, mennyi türelemre van szükség, amíg ezekből a szerény, nagyon jó szándékú nőkből munkások lesznek.

— Éppen ez érdekelne engem.

— Hát jó, kezdjük az elején — hagyta helyben a fiatalember.

Először is az ulánbátari ruhagyárnak abban szerencséje volt, hogy „kézzel fogható" termékeket gyárt. A varrást már ott is kedvelik a nők, olcsók a szovjet gyártmányú varrógépek, a jurtákban is sokat láttam belőlük. Ez a gyár azonban nem csupán a nők gyakorlatias érzékére alapozhatta vonzását. A mongolok az európai ruházkodás átvételének korában élnek, az európai viselet számukra több kényelmes öltözéknél, valaminél, ami olcsóbb a népviseletnél. A haladást, a fejlettebb országokhoz való tartozás jelét látják benne. Nagyon kedvelik a szűk nadrágot, a széltől megóvó, könnyű orkán- és szivacskabátokat, a nők a térden felül érő szoknyát, a kardigánt, s általában a választékosságot és a különféle variációkat megengedő ruhaféleségeket. Mondhatják erre, hogy a magyar lányok is ilye-

nek. Csakhogy nálunk az öltözködési vágy kielégítéséhez elég a pénz, mert mindent meg lehet kapni. Mongóliába pedig csak nagy késéssel és igen drágán érkeztek eddig a konfekcionált termékek. Egy olasz fazonú öltönyért talpalni kellett. Ésszerű volt tehát a döntés, hogy az igényeket helyben elégítsék ki, a gyártás a vásárlók közelében történjék, és abban is biztosak voltak, hogy bővében lesznek nemcsak az öltözködni szeretőknek, hanem a varrni akaró munkásnőknek is.

Beszélgettem egy kislánnyal a gyárban, Cegmid Garszonnal. Ő így beszélt erről:

— Apám a Góbiban állattenyésztő, ott én az iskola befejezése után hivatást nem találhattam. És meg akartam tanulni varrni. Akartam, mert ezt szerettem. Mivel erre csak a fővárosban van mód, elhatároztam, feljövök. Szüleim hallani sem akartak róla. Végül addig könyörögtem, amíg beleegyeztek, persze csak úgy, ha anyám elkísérhet. Felutaztunk, de a mama máig sem hagyott magamra. Letelepedett velem Ulánbátarban. Felállítottunk magunknak egy jurtát. A mama azt mondja, addig marad velem, amíg férjhez nem megyek. Ötvenhárom éves. A jurtában, otthon neki is varrok, apámnak saját készítésű ingeket küldtem, az öcsémnek meg nadrágot.

Cegmid és a többi lány a hétosztályos iskola elvégzése után kerülhetett be a gyárba. Pesten tanult varrónők keze alatt sajátították el az egyenes varrást, s a kézi varrás minden fortélyát, és három év múlva tették őket a Csepel-gépekre. A tanulási idő alatt mostani fizetésüknek a felét kapták. Ez is mutatja, ennek az üzemnek bizony sokat kell költenie a munkaerő kiképzésére. Azonban ez is kifizetődik, mert a fiatalok a gyárban tanulnak képzett varrónők felügyelete alatt, és közben hasznos munkát is végeznek.

Jól sejtettem azonban, hogy még így is gond a fegyelem megteremtése. Szemlesütve mesélt erről egy másik varrónő, Icsin Harla:

— Két műszakban dolgozunk, reggel nyolctól ötig, vagy öttől éjjel egyig. Annak ellenére, hogy igazán nem kell hajnalban kelni, eleinte gyakran elkéstünk. Az igazgatóság ezért kimondta, aki háromszor elké-

sik, annak a szabadságából egy napot levonnak. A szabadság évente 21 nap.

— Csökken a fegyelmezetlen brigádtag keresete? — kérdeztem.

— Teljesítmény után fizetnek, meg a kategória szerint. A varrónőket tudásuk, magatartásuk alapján öt osztályba sorolják. Persze mindenki arra törekszik, hogy magasabb osztályba jutva több legyen a keresete. A fegyelmezetlenséget büntetni inkább a prémium van ott. A jutalmat nyilvános brigádülésen mi magunk osztjuk el.

Harla asszony a ruhaipari szövetkezetből jött át ide dolgozni, miután az a ruhagyár megnyitásával megszűnt. Megkérdeztem tőle, jobban tetszik-e neki itt?

— A gyár egészen más, évi 250 000 ruhát gyárt, négy év alatt az egész országot felöltözteti. Azután innen az ember lakáshoz jut. Évente harmincnegyven lakást ad a gyárnak a város, most pedig közös lakásépítkezésbe is fog a tanács és a gyár. Meg itt sok a tanult ember, sokan vagyunk, biztonságosabban érezzük magunkat. Összetartunk. A mi brigádunknak bankja van. Fizetéskor adjuk össze a pénzt, és abból segélyezzük egymást.

— Kit kell segélyezni?

— Például ha valakit otthagy a férje, vagy szül, vagy beteg. Segítünk magunkon. De azért legjobban a gyárra támaszkodhatunk. Óvoda és hetes óvoda is van. Oda akarja mindenki beadni a gyerekét, még ha otthon el is tudja látni. Mert olyan szép. Azután olcsón vásárolhatunk ruhát, szivacskabátot, meg a gyereknek gazellát.

— Gazellát?!

Rámutatott egy anorákra, amit itt a kecses járású állatról neveztek el. Nem tartottuk fel tovább az asszonyokat.

A gyár terveiről faggattam a főmérnököt:

— Rekonstrukcióra készülünk — mondta.

— Máris?

— Azt szeretnénk, ha a mostani 1500-as fordulatszámú gépek helyett 2500-asokat vehetnénk. A lassú gépek teljesítették hivatásukat: hétszáz nő tanult meg rajtuk varrni, hatvanféle modellt készíteni.

Cagán ovo

A mai Mongólia különösen azzal vizsgázik, hogyan elégíti ki a munkások igényeit. A fővárosban egy fiatal közgazdász erről érdekes, meggondolandó dolgokat árult el nekem. Azt mondta:

— Az ország az üzemépítések korszakát éli, iparosodik. Az iparba bevont dolgozók új típusú ellátásáról, a szociálpolitikai követelmények figyelembevételéről már azelőtt gondoskodni kell, mielőtt az üzem megkezdhetné építési költsége visszatérítését. Üzleteket, óvodákat nyitunk, lakásokat építünk, ugyanis ezek nélkül ipari termelőmunka elképzelhetetlen. Ezért kerül nálunk egy gyár többe, mint máshol. Különösen akkor drágul meg az iparosítás, ha a nyersanyaglelőhelyhez közel, néptelen területen avatjuk az új termelőegységet. Ezzel talán arra is magyarázatot adtam, miért kell igénybe vennünk a szocialista országok segítségét. Példával szolgálva: a Góbi-sivatagban a Szovjetunió megnyitott számunkra egy kőszénbányát ötmillió tugrikos beruházással. Ezzel egyidőben államunk ugyancsak ötmilliót költött ott az infrastruktúra kiépítésére. Saját erőből az üzemet és a hozzá szükséges infrastruktúrát nem tudtuk volna megteremteni, minthogy Mongólia éppen azért iparosít, hogy tőkéjét megnövelje.

Amikor a Góbiban jártunk, elvezettek egy bányához és a köré települt apró városkához. Neve Cagán ovo, és a központi ajmakban helyezkedik el. Új karika a térképen. Ezen a tájon régen még kolostor sem volt, pedig vagy hatvanat számláltak belőlük ebben a kerületben. Most a külszíni

fejtés, a munkástelepülés jogán bekerült Mongólia atlaszába. A helyi vezetőkkel beszélgetve, akik a bányairodán fogadtak, hamar kiderült, hogy az ulánbátari közgazdász nyilván Cagán ovóról beszélt.

— Mi kerültünk itt tízmillióba, és nem is lehetett másképpen. A bánya megnyitásához, ezt előre tudtuk, legalább 180 egyetemet végzett szakember kellett és mintegy 300 érettségizett dolgozó. Jogász, pedagógus, mérnök, közgazdász szükségeltetik egy ipari városka fennmaradásához, nekik, meg a munkásoknak lakás, üzlet, óvoda, mozi kell. Annyi értelmiségi kezdett el itt dolgozni, hogy számuk máris többszöröse a régen Góbiban dolgozó szellemi munkásokénak. Emellett Cagán ovo arra is példa, hogy az ipar az egész vidék emeltyűje. 1966-ban nyílt a bánya, azóta segítségével a környező állattartó szövetkezetek kétszáz kutat fúrtak, másfél ezer hektáron búzát vetnek, répát, káposztát termelnek. Cagán ovo iskolái tágasak, a bányászok gyermekei mellett elférnek az állattenyésztők gyerekei is, akiket még az iparitanuló-iskolába is felvehetünk. A bánya szenével fűtenek az egész megyében, vele termelik a megye elektromos áramát. A villany pedig minden: fény, újabb ipar, általános kulturálódás.

Füzetembe számokat jegyzek. Az ajmak lakossága 25 000 fő. Tizenhat iskola, közöttük három középiskola. Állattartó szövetkezet 15. Ez az alig több mint egy tucat szövetkezet egymillió állatot nevel. A szövetkezetek és még hatvan kisebb település — villamosítva. Csupán a kis faluközpontok melletti jurtákban világítanak petróleummal. (Többször is elhaladtunk ilyen faluközpontok mellett. Egyenes utca, két oldalán házak. Telepített fák. Faliújságok a mongol távirati iroda fényképeivel, amelyek kizárólag hazai termelési jeleneteket ábrázolnak. És járdák. Ugyanúgy, mint Cagán ovóban, vagy az ajmak központjában.)

A Cagán ovói munkások vadkecskevadászatra hívtak, amely alkalomból kitűnt, hogy ezek a gépkezelők, lakatosok nemrég még igen meghitt kapcsolatban álltak a sztyeppével, s annak gazdag állatvilágával.

(Hadd jegyezzem itt meg közbevetőleg, hogy a mongol vadászszövetségnek 30 000 tagja van, de kívülük is sokan hódolnak a vadászat szenvedélyének, ezért talán nincs is túlzás abban, hogy az országban minden

ember vadász, vagy legalábbis valamifele köze van ehhez a nemes sporthoz. Mongóliában 130 vadfajtát tartanak számon. Ezekből huszonkettőt — közöttük a vadlovat, a kőszáli kecskét, a vadtevét, a pusztai medvét és az argalit — szigorú intézkedések védenek, vadászatuk tilos, csupán a szakmailag indokolt selejtezést engedik meg az állomány minőségének javítására. Így elérték, hogy az állományok gyarapodtak. Azonban más állatoknál is ügyelnek arra, hogy csak az engedélyezett számú vad kerüljön terítékre, nehogy a vadgazdálkodás kárát lássa a hozzá nem értésnek.

A mongol vadászok szakértelmét dicséri, hogy a budapesti vadászati világkiállításon 240 érmet és két világrekorder címet szereztek, ez utóbbiakat egy kőszáli kecske és egy argali trófeája érdemelte ki.)

Délután vágtunk neki a mezőnek három gépkocsin. Amennyire értek hozzá, társaim kitűnő vadászpuskákkal voltak felszerelve, egyikről sem hiányzott a távcső. Nekem is felajánlottak egy fegyvert, de elhárítottam, mondván: nincs még olyan sok munkás Mongóliában, hogy ennyire könnyelműen veszélynek tehetnék ki magukat. A hegy tövében táboroztunk le, felvillanyozottan beszélték meg a haditervet, a bányaigazgató itt is parancsnok volt. Kiválasztották a búvóhelyet, és vagy két órát vártunk. A vadkecskék ekkor tűntek fel, békésen meneteltek felfelé a hegyre, tőlünk 150—200 méter távolságra. Egy vadász elhúzta a ravaszt, mire a megijedt állatok rémült futásba kezdtek, apró köveket görgetve lábukkal felénk. Én úgy láttam, mind elérték a hegy gerincét és eltűntek. Nem így barátaim. Hárman felugrottak és eliramodtak felfelé. Este volt, amikor visszatértek a zsákmánnyal. A vadász jól célzott, csakhogy a sebesült állat még nyolc kilométert vánszorgott, amíg végre megadta magát.

Örömmel ünnepeltek ezután, és sűrűn dicsérték a 60 kilós vadkecskét kitartása, az élethez való ragaszkodása miatt. Minden mondatuk így kezdődött: „Nálunk, a Góbiban." Mesélték, itt minden földi halandónak szinte végtelen az ereje, a harci kedve, hiszen nincsen, ami az embert, állatot elkényeztetné. Gondoljon csak a hosszú télre — mondták —, amit a vadak képesek átvészelni, a hó- és homokviharokra, amelyek hatalmas köveket görgetnek fel a sivatag magasabb pontjaira. Az elbeszélésekből nem hiá-

nyoztak bizonyos vadállatok titokzatos rémtettei sem, csak úgy borsózott a hátam a teherautókra támadó falkákról szóló történetektől. A „főnök" szerencsére leintette a mesélőket, mondta: ugyan, mivel etetitek a vendéget, miközben üres a pohara.

Töltöttek.

— Mit szóltak, amikor a szűzföldbe belekaptak az exkavátorok? — kérdeztem tőlük.

Egyikük így felelt:

— A fejtés seb a Góbi testén, de neki ez nem fáj. Tűszúrás, fel sem veszi. Bár volna ilyen több.

Lassan elindultunk vissza. Az egyik kocsi bedöglött, otthagyták éjszakára, s mi két kocsiban szorongva érkeztünk meg a telepre. Megígérték, utánam küldik a preparált agancsot. Elhárítottam az ajándékot, miattam ne fáradjanak! Reggel néhányan ott voltak közülük, amikor elindultunk. Alig ismertem rájuk, munkaruhát viseltek, műszakba indultak.

Nem ideges az igazgató

A mongol emberek életkorának megítélésével mindig bajban voltam, mígnem rájöttem arra, hogy az öregnek látszó emberek 50 év körüliek, a fiatalos arcúak pedig a látszatnál idősebbek. Ez a tapasztalat segített hozzá ahhoz, hogy Csombolszambugijn Purevzsavról hamar elhiggyem, 1942-ben volt fiatal, amikor mint zöldfülű legény bekerült dolgozni az ulánbátari ipari kombinát gyapjúszövödéjébe. Most 46 éves és a gyár igazgatója. Éppen azért ajánlották figyelmembe, mert élete — munkássorból emelkedett igazgatóvá — olyan, amire azért Mongóliában is odafigyelnek. Titokban elhatároztam, nem terhelem életrajzának elmondásával, inkább arra nyitok szemet, hogy most milyen a kapcsolata a munkásokkal.

Jól számítottam, ugyanis Purevzsav négy-öt tőmondatban foglalta össze karrierjét, mint az olyan ember, akit kevéssé foglalkoztat a múlt, inkább előre szeret nézni.

— Évekig gépnél dolgoztam, 1951-ben elvégeztem a textilipari technikumot, 1956 és 1960 között pedig Leningrádban tanultam a textilipari főiskolán. Amikor hazatértem, akkor nyitották meg az új gyapjúszövőt, amelynek én voltam az első mérnöke. 1967-ben elhatározták a gyár rekonstrukcióját, ami jó másfél évig nem sokat haladt előre. Ekkor kineveztek főmérnöknek, s egy év alatt sikerült a helyére tenni az új gépeket. Amikor az új szövősorok beindultak, igazgatóvá léptettek elő.

Megragadott, hogy az 1960-ban avatott gyárat hét év múltán megfiatalították. Erre rákérdeztem.

— Ez nálunk természetes. Ahogy a munkások megszerzik a gyakorlatot, s összejön a kollektíva, modernebb gépeket vásárolunk. Nem olyan magas a technikai kultúránk, hogy megengedhetnénk magunknak a kiöregedett gépek alkalmazását. A másik ok, a nem vérbeli munkások keze alatt dolgozó gépek hamarabb elhasználódnak. Nagy a tanulópénz.

Rátértem jövetelem céljára:

— Hogyan érzi, előny-e vagy hátrány az igazgatónak, hogy itt volt munkás? — kérdeztem.

Úgy érzem, őszintén válaszolt.

— Most erre azt is felelhetném, hogy előny, mondhatnám azt is, hátrány, és maga kiválaszthatná válaszomból a kedvére valót. A dolog azonban bonyolultabb és egyszerűbb. Az emberek nem azért fogadnak el vezetőjüknek, mert közülük jöttem, hanem mert értük vagyok. Én a magam bőrén tapasztalhattam, amit mások esetleg csak az egyetemi katedráról hallanak, hogy a munkás szenved a szervezetlenségtől. Nekem a múltam is követeli, más igazgatónak a fizetése, hogy mindent megtegyünk a termelés szervezettségének javításáért. Ehhez pedig felhasználjuk az anyagi ösztönzést is.

Az igazgató néhány konkrét példával támasztotta alá állítását. A gyár három műszakban termel, s kezdetben a brigádokat műszakonként külön szervezték. Egyszer Purevzsav lemérte, mennyit állnak a gépek műszakváltáskor, s szinte elámult: majdnem egy órát. Furcsa ötlet vetődött fel benne: mi lenne, ha egy brigádra bíznák a gépek huszonnégy órás üzemeltetését, és az így dolgozó munkakollektívát az egész brigád teljesítménye szerint béreznék. Egymás kezéből vennék ki a szövőgépeket, menet közben váltanának, megnőne a kereset. Az ötletnek ellenzői is akadtak, akik azt kérdezgették, milyen brigád az, amelynek tagjai sohasem találkoznak. „Nem tudják nevelni egymást" — mondták. Erről késhegyig menő vita alakult ki a gyárban.

— Én azt mondtam, hogy csak abban az üzemben lehet nevelni a munkást, ahol a gépek nem állnak tovább a szükségesnél, hogy a brigádélet nem öncél, a szocializmust nemcsak az emberekben építjük, hanem a kor-

szerűbb termeléssel. Arra, hogy ily módon csak a pénz fogja összekovácsolni a brigádokat, azt feleltük: az anyagi ösztönzésnek és az anyagiasságnak semmi köze egymáshoz. Meg kell adni a módot mindenkinek, aki jobban akar élni, hogy hatékonyabban dolgozhassék.

— Ideges volt akkor?

— Sohasem vagyok ideges. Bíztam az emberekben. Odaálltunk eléjük azzal, hogy a vezetőségben nincs egyetértés, s kikértük a véleményüket. Tetszett nekik a dolog, csak azt kérték, hogy a régi brigádok így is együtt maradhassanak. Ebben az igazgatóság segített. Aztán meg a gyártól távol, a fővárost környező jurtatelepeken lakók kiváltságot élveztek: csak délelőtti műszakba osztották be őket. Az új rendszer szerint ezek az asszonyok könnyen délutáni műszakba kerülhettek, azt pedig nem kívánhattuk tőlük, hogy éjjel nekivágjanak a hegyeknek. Végül is maguk találtak megoldást. Indítványozták, létesítsen a gyár szállodát a városban, a délutánosok ott szépen megalszanak és csak reggel mennek haza. Ezt megígértük, majd negyvenágyas szállót létesítettünk, fürdőszobákkal, társalgóval, televízióval. Tudja, minek nevezik az asszonyok? Szanatóriumnak.

— Volt-e még ilyen győztes csatája?

— Volt. Mi szép gyapjútakarókat szövünk, s hosszanti irányban fotózzuk rájuk a mintát. Egyszer megkértem a művészeket, tervezzenek mintát a pokrócok két végére is. Nem értették, mit akarok. Hiszen eddig erre azért nem volt módjuk, mert végtelen szalagban szőjük a plédeket, és csak később vágjuk darabokra. „Tudom, amit tudok." Ezekkel a szavakkal bocsátottam el őket. Nos, azt tudtam, hogy minden végből marad egy darab drága gyapjúszövet, amely rendszerint kisebb méretű a pokrócnál, s eladhatatlan. Arra számítottam, hogy a szélminták alkalmazásával megkövetelhetjük, hogy ne pokrócvégeket, hanem pokrócokat szőjenek az asszonyok. No, volt ebből lárma, ugyanis, ha a vég rövidre sikerült és az automata nem fotózhatta rá az utolsó darabra a mintát, selejtnek vettük, és a teljesítményből levontuk. Jobban kellett figyelni, és hogy csak ez kell, be is bizonyítottam. amikor szemük láttára megszőttem a pontos véget.

Elgondolkozott:

— Tudja, a mi gyárunkban azt kell elérni, hogy az emberek otthon keressék a kényelmüket, ne pedig itt a munkahelyen. Ehhez sok csendes szó, türelem kell, mert az hiba lenne, ha elhidegülnének az üzemtől, ami tulajdonképpen az övék. Némelyik dolgozónk annyira magáénak érzi gépét, hogy egyszercsak leállítja, hadd pihenjen. Megtapintják, hogy nem túlságosan meleg-e. Isten bizony, mint a lovat, kímélik. De ha beszélgetünk velük, megnyugtatjuk vagy felrázzuk őket, tudnak úgy dolgozni, mint a skót takácsok.

A szövőcsarnokban láttam a fehér kötényben, fehér fejkendőben dolgozó asszonyokat. Bizonyos, hogy nem kimondhatatlan, hosszú neve miatt szólították Csombolszanbugijn Purevzsavot csak így: „igazgatónk". Később beszélgettem néhányukkal a fiatalabbak közül. Elmondták, hogy munkájukat, sőt életre szóló szakmájukat, egy másik igazgatónak is köszönhetik, mégpedig az iparitanuló-iskola vezetőjének, no meg tanári karának. Úgy beszéltek az iskoláról, mint a családi otthonról szokás. Ilyeneket mondtak:

— Két embert csinált belőlem a szakiskola.

— Mindig visszavágyom oda.

Itthon sok olyan magyar fiatallal beszélgettem, aki a szakmunkássá válást kicsit kényszerpályának tartotta, meghatódtam hát ilyen ragaszkodás láttán. Persze, olvasóm erre azt felelheti, hogy bizonyára az elhelyezkedési nehézségek okozzák a mongol fiatalok vonzódását az ipari munkához. Megengedem, ez közrejátszhat. Ha úgy tetszik, a szakmunkás a társadalmi ranglétra magasabb fokán áll, mint az állattenyésztő, kulturáltabb körülmények közé is kerül a vidék dolgozójánál, és ez kétségtelenül csábító. Ugyanakkor azt is tapasztalhattam, ebben az országban nem mindig elégednek meg az ipari munka mágnesességével, azzal, hogy jó értelemben véve kényszerpálya. Arra is törekednek, hogy a munkásokban és különösen a fiatalokban elmélyítsék a büszkeséget, az öntudatot is, hogy a gyárba kerülve a jobb élet lehetőségénél többet lássanak maguk előtt.

Hogyan csinálják ezt? Erről kérdezősködtem a darhani politikai iskolában.

A politechnikum

Épületét megpillantva nem tudtam elfojtani a sóhajt: bár Magyarországon volna sok ilyen szép, csupa üveg iparitanuló-iskola. Bent a lépcsők, folyosók tisztaságáért irigyeltem, kérdezősködésem befejeztével pedig a szelleméért, az oktatómunka színvonaláért.

Az iskolát 1968-ban ajándékozta a Szovjetunió az új városnak, Darhannak. Ekkor költözött ide az ulánbátari politechnikum, amely addig egy más célra épült házban működött. Az új épületben már ezer tanuló oktatására nyílt lehetőség, 13 szakmában. Az élelmiszeriparnak, a könnyűiparnak és a bányászatnak képzik a munkaerőt, egy fedél alatt tanul a jövendő molnár, cukrász, villanyszerelő, gépész, hidrogeológus. A hét osztályt végzettek tanulmányi ideje négy, az érettségizetteké két esztendő. A tanulmányi követelmények ezt az intézményt a mi emelt szintű képzést nyújtó iskoláinkhoz teszik hasonlatossá. A cél: vezető munkásokat, csoport- és művezetőket formálni a tanulókból. Ennek egyik előfeltétele — mondják —, hogy csak jeles és kitűnő rendű tanulókat vesznek fel. Mivel az oktatás profilja széles, tanműhelyeket nem működtetnek, a tízhónapos tanulmányi időből minden évben három hónapot gyári gyakorlati munkán töltenek el a fiatalok. Ez a körülmény arra serkenti az iskola tanári karát, hogy növelje az oktatás intenzitását. Különösen fontos ez, amikor a mezőgazdaság is számot tart az iskola tanulóinak segítségére.

Az erőltetett tanulási menet sok jelével találkoztam. Az egyik ilyen, hogy az iskola tanári karában 24 mérnök is dolgozik, akiknek fizetését év

végén külön is kiegészítik, hogy jövedelmük nagyobb legyen a termelésben dolgozó kollégáikénál. Ami a fiatalokat illeti, őket is sarkallják pénzzel a több tanulásra. Minden tanuló ösztöndíjat kap, a kitűnő rendűek ösztöndíját 30 százalékkal kiegészítik. A legjobbak Szuhe Bator-ösztöndíjának összege havi 350 tugrik, ami közepes munkáskeresetnek felel meg. A tanulás feltételeinek biztosításáról a 400 férőhelyes kollégium gondoskodik. A városban lakó diákok gyakorlatilag késő estig elfoglalhatják magukat a politechnikumban; a könyvtárakban, tanulószobákban készülhetnek másnapra.

A már kész munkások figyelemmel kísérik az utánpótlás nevelését. A kollégiumi nevelőtanárok egy-két kivétellel mind üzemi munkások, akik szerény díjazásért, inkább pártmunkában töltik délutánjaikat a tanulókkal. Korrepetálják őket, békebíróként szerepelnek a fiatalok vitás ügyeiben. A termelési gyakorlat idejére az üzem legjobb brigádjába osztják be az iskola tanulóit.

Nem szeretném untatni az olvasót a tananyag, a tantárgyak ismertetésével. Két tantárgy viszont szót érdemel: kurzus a szocialista munkaerkölcsről és munkaszervezésről. Nyilvánvaló, hogy az anyagnak a fiatalok által elsajátítható alapjait oktatják csak, így azt, mi a jelentősége a munkaversenynek, a többtermelésnek, a brigádmozgalomnak, a munka jó megszervezésének és egyáltalán a munkafegyelemnek. Amikor egy munkaerkölcsórára beültem a jövendő villanyszerelők közé, feltűnt, hogy a tanár kissé tételesen és nem a fiatalok egyéni tapasztalataira alapozva magyarázta témáját, előadást hallottam izgalmas beszélgetés helyett. A fiatalok nem is nagyon kérdezősködtek a kerek beszámoló után, bár erre lehetőségük lett volna. Szóvá tettem ezt, mire a tanár:

— Az anyagot a délutáni korrepetáló tanárral, a kollégiumi nevelőkkel vitathatják meg a gyerekek.

A válasz, ha nem is teljesen, de kielégített. Mindenesetre a tanulók maguk mesélték el nekem, hogy az iskola egyik volt növendéke a Nagy Népi Hurál tagja, ketten pedig a Szocialista Munka Hősei. Az iskola eme híres-

ségeinek fényképét láthattam a dicsőségtáblán az egyéb tablók társaságá-

Az Állami Színház Ulánbátarban . . .

. . . és a Forradalmi Múzeum ugyanitt

épi együttes
színpadon . . .

. . és pusztai
turnén

A főváros központi terén
a könyvárus
egy percet sem pihenhet

Együtt a jurta öregje-fiatalja:
kezdődik
a moszkvai televízió műsora

A mongol gyerekek hagyományos játszótársai a fiatal állatok . . .

. . de a kis városlakóknak már meg kell elégedniük a játszótér falovacskáival

Óvodások a Góbi-sivatag egyik kisvárosában

Menyasszony hagyományos öltözékben

Lovasjátékok színhelyéül szolgáló stadion a Góbi-sivatagban

A tévétorony Ulánbátarban

ban. Ezek persze nem őrizhetik a politechnikum minden végzettjének arcmását, a kimagaslóakét viszont igen. Híres és jó diákok fényképei néznek nap mint nap a folyosókon haladó ipari tanulókra, akik nem is titkolják, bizony szeretnék itthagyni a fényképüket.

Jó az élet ebben az iskolában — mondom a fiúknak, akik erre elkísérnek tornatermükbe, ami már-már tornacsarnok. Mérete azonos a kosárlabdapályáéval, parkettja lakkozott. Mellette zuhanyozó. Az alagsorban szép ebédlő, saját konyhával, amelyben munkásnorma szerint főzik az ételeket. Meg is mondják: mit érne az oktatás, ha a diákokat a rendszeres termelőmunkára nem készítenék fel fizikailag is, jó kondíciót adva. Valóban nem láttam rossz bőrben levő tanulot. Az általában is erős testalkatú fiatalok közül jóltápláltságukkal emelkedtek ki . . .

Akinek idehaza már beszéltem a darhani politechnikai iskoláról, azt kérdezte rögtön: nem túl szép a menyasszony? Hiszen az ott nem iskola, hanem álomvilág. Erre minduntalan azt mondtam: lehetnek Mongóliában a darhaninál gyengébb iskolák, bizonyára vannak is. Csakhogy én kifejezetten egy jó iskolát akartam megnézni, hogy velem együtt mindenki lássa, ilyen is van, ehhez igazodhat a mongol szakmunkásképzés, a darhani példa lelkesítheti a fiatalokat.

Meg másról is szó van. Mongóliában lassan kimerül a falu emberanyaga, túl sok ipari munkaerőre onnan számítani nem lehet. Sőt, a mezőgazdaság is mind több munkáskezet igényel. Az ipari munkaerő utánpótlását jórészt az ifjúság adhatja, ő pedig tanulni akar mindenekelőtt. A darhani iskolába ezért jelentkeznek évente négyezren az ország minden részéből, pedig közülük csupán ezren kerülhetnek be. Ha pedig ez az iskola mércét állít a szakképzés elé, ez azt jelenti, hogy munkáspályára készülve egyre több ifjú ember szerezhet magának felejthetetlenül szép diákéveket.

Találkozás a mongol vasúttal

Megvallom őszintén, a mongol vasút semmiféle egzotikummal nem szolgál. Amikor egy reggelen ellátogattam a fővárosi csomópont, vagy ahogyan itt nevezik, az ulánbátari vasúti üzem területére, pöfögő mozdonyokat, olajos arcú munkásokat, vonatvezetőket láttam, megannyi váltót, sok kis épületet mérhettem fel szememmel, miközben sorra áthágtam a széles nyomtávú pályákon. Gondolom, a távoli sztyeppbe tűnő sínpár csupán annak jelent valamit, aki tud egyet-mást a mongol közlekedés múltjáról.

A történelmi visszatekintésnek van egy kulcsszava, így hangzik: *urtum*. A régi Mongóliában az állattenyésztőknek kötelességük volt 30—40 kilométerenként egy állomást állítani, amelyen a hírnök, a postás vagy a küldönc pihent lovakat, élelmet kaphatott további útjához. A vasútépítés tehát ezt a nagy terhet is levette a pásztorok válláról, nem beszélve minden más előnyről, amellyel az embereket a vasparipa megajándékozza. Az itt szemlélődőnek azt is számításba kell vennie, hogy Mongólia első vasútvonalának egyik végállomását látja; 1938-ban épült ez a vonal és először a nalajhi kőszénbányát kötötte össze a fővárossal, keskeny nyomtávú pályával. Tudták, hogy ez ideiglenes megoldás, ám az erő, az energia kellett a Szolovjevszkot Csojbalszannal összekötő vasútvonal megépítésére, hiszen a harmincas évek végén már fenyegetett a japán támadás, gondoskodni kellett arról, hogy a védelmi harchoz szükséges eszközök eljuthassanak a szovjet határtól az ország belsejébe. Később ezen a vonalon áradt a mongolok ajándéka is a betolakodók ellen harcoló Szovjetuniónak.

Az ulánbátari vasútvonal építéséhez 1947-ben kezdtek, méghozzá nagy erőkkel. Mongol katonák építették a legkorszerűbb szovjet gépek segítségével, s ennek köszönhető, hogy 1953-ban a pálya elérte a végállomást, Dzamin üd városát, ami 404 kilométernyire fekszik Ulánbátartól. A hatalmas teljesítményre még most is büszke az egész ország. Az itt dolgozók meg nemkülönben arra, hogy ezen a kínai határig húzódó vasútvonalon bonyolódik le az összes áruszállítások 70 százaléka.

Van azonban valami, ami legalább egyenértékű e vonal gazdasági jelentőségével. A legtöbbet éppen erről beszéltek az ulánbátari vasutasok. Arról van szó, hogy Mongóliában elsőnek egy itteni mérnök, G. Mandah szervezett olyan brigádot, amely célul tűzte a szocialista munka brigádja cím elnyerését. Ez 1959-ben történt, és rá egy évre Mandah csapata a cím büszke birtokosa lett. A kezdeményezés gyorsan terjedt, s ma már legalább annyira általánosan elterjedt a szocialista brigádmozgalom, mint nálunk.

Mandahhal nem találkozhattam, viszont sokan elmondták, hogy a Szovjetunióban kiképzett mérnök elképzelése nagy hatást váltott ki. Ő maga javasolta, milyen követelmények teljesítéséhez kössék a kitüntetést. A követelmények közé sorolta a magasabb szakmai képzettség megszerzését, egy rokonszakma elsajátítását, csakúgy, mint azt, hogy a címért harcoló brigád tagjainak példát kell mutatniuk a magánéletben, s kitűnniük a gyermekek rendes nevelésében. Az italozás abbahagyása is szerepelt a vállalások között. A tiszteletteljes bánásmód a feleséggel — úgyszintén. Később a szocialista brigádverseny átnőtt a szocialista üzemrész-mozgalomba. Szintén itt, az ulánbátari vasút területén, a járműjavítóban kezdeményezték ezt az újfajta versenyt, amely a munkások nagyobb közösségében tűzte célul a szakmai képzettség emelését, a munka jobb megszervezését. Elképzelhető, a termelékenység-növelésnek milyen nagy tartalékai voltak még itt, hiszen egy esztendő alatt sikerült a termelékenységet megháromszorozni.

Megkérdeztem, honnan ered a vasutasok kezdeményező kedve. Volt, aki a szovjet vasutasokat emlegette, akik elsőnek rendeztek szubbotnyikot,

kommunista műszakot. Volt, aki a mongol vasútra nehezedő feladatokra hivatkozott. De azon — mint elmondták — valamennyien elcsodálkoztak, hogy milyen gyorsan terjedtek az országban az itt meghonosított versenymozgalmak. Néhány évvel a kezdeményezés után már több száz mongol munkás, bányász, kőműves érdemelte ki jó munkájával az állami kitüntetést, egyszerű emberek nevei kerültek a lapokba, akik csendes termelő munkájukkal vívták ki a sajtó elismerését. Dambardzsa, a gépész; Csimidzeren, a kőműves; a Baltájn testvérek; Cog, a bányász ... ők azok, akiknek jó teljesítményéről nemcsak környezetükben tudnak.

Külön lapra tartozik az újító mozgalom, amelynek elterjesztésében szintén élenjártak az ulánbátari vasutasok. Míg szocialista brigádversenyük azt eredményezte, hogy 1966-ban már 53 vállalatnál 240 műhelyben alakult szocialista címért versenyző brigád, első önkéntes újítóik követői egy év alatt 15 000 ésszerűsítési javaslatot tettek. A harmadik ötéves terv idején az előző tervidőszakhoz képest a huszonötszörösére emelkedett a szakmunkások száma, ezek között több mint 11 000-en a meglevő szakmájukhoz újabb szakképesítést szereztek.

De sorolhatnám tovább a mongol munkásság izmosodásának tényeit, az adatokat arról, mennyire jelentős szerepet tölt be már ma is a testvéri ország társadalmában. Keze munkájával, szavával, magatartásával az osztállyá szerveződő mongol munkásság már ma is vezető erő az ország építésében. Ezt bizonyítja különben az is, hogy a Mongol Népi Forradalmi Párt ötvenezer tagjának 30 százaléka munkás (21,5 százaléka mezőgazdasági szövetkezeti tag, a többi az alkalmazotti, értelmiségi réteghez tartozik). Az ország életében jelentős szerepet betöltő szakszervezeteknek is 171 000 tagja van, 80 százalékuk közvetlen termelőmunkával keresi kenyerét. Mindez azt bizonyítja, hogy nem kapitalista fejlődési úton haladó ország is kitermelhet erős munkásságot, amely öntudatát fokozva, egyre inkább egységes osztállyá szerveződve meghatározó szerepet tölt be a szocializmus építésében, a párt politikájának végrehajtásában. Ez még abban a Mongóliában is lehetséges volt, ahol a lámaizmus felszámolásakor, 1936-ban kereken 10 000 lámát fogtak fizikai munkára, s közülük négyezren

közvetlenül az iparban helyezkedtek el. Valóban csupán történelmi mércével mérhető annak a kohéziónak az ereje, amely a lámákból, parasztokból verbuválódott dolgozókat egységes munkássággá tömörítette, s végül is azt eredményezte, hogy a párttagságban a munkások aránya az 1940. évi 4 százalékról mára 30 százalékra emelkedjék.

Természetesen a munkásság lendületes számszerű növekedése sok ellentmondással terhelte a fizikai dolgozók rétegének helyzetét. 1950-ben 28 000 mongol munkást tartanak nyilván, 1952-ben 40 000-et, 1955-ben 45 000-et, 1957-ben már 50 000-et és 1965-ben 74 000-et, ma több mint 100 000-et. Voltak tehát olyan időszakok, amikor egy régi tapasztalt munkásnak legalább egy új munkás „betörése", tanítása volt a feladata. A gyárakba, termelőhelyekre áradó friss erő nem vezetett a munkásság felhígulásához, hiszen a termelési eredmények meghaladták mindig a létszámnövekedést. Ebben az is közrejátszott, hogy az új munkaerő 70 százaléka az állami iparban helyezkedett el, s rögtön a nagyobb szervezettség, erősebb munkáshagyományok keretei közé került, oda, ahol feltehetőleg erősebb párt- és társadalmi szervezetek fogadták őket, olyan szakszervezeti vezetők, akiknek többsége közép- vagy főiskolát végzett. De nyilván az is hozzájárult az egységes munkásréteg kialakulásához, hogy a fizikai dolgozók számuk növekedésével együtt szinte automatikusan részeseivé váltak a hatalomnak. Az 1966-ban megválasztott Nagy Népi Hurál tagjai között 49,4 százalékos arányban voltak ott a munkások és állattenyésztők . . .

Ha egy olyan ország képviselői tanulmányozzák a mai Mongóliát, amely az útválasztás gyötrő gondját éli át, s azt latolgatja, hogyan haladjon az elmaradottságból, a feudális viszonyokból fejlettebb körülmények felé, meggyőződhetnek arról, hogy erőteljes munkásságot nemcsak a kapitalista társadalom szülhet.

Talán messzire kerültünk kiindulási pontunktól, az ulánbátari vasútvonal szemaforokkal telitűzdelt gócától. Úgy érezzük azonban, hogy a mongol munkásság egyik fellegvárához illő megjegyzéseket megtennünk elkerülhetetlen volt.

Hogyan él a munkás?

Szándékosan a mongol statisztikai hivatalban kerestem a választ a címben szereplő kérdésre. Adatokat, számokat akartam szerezni a munkások életszínvonaláról, vállalva a veszélyt, hogy beszámolóm szárazra sikeredik. Különben óvtam magamat attól, hogy utat engedjek a bennünk, magyarokban megbújó „összehasonlító kis ördögnek". Azt hiszem, hogy olvasóm, aki eddig sok mindent megtudhatott ennek az országnak a történetéről, fogalmat alkotott Mongólia sajátos fejlődéséről és kissé az életviszonyokról is, szintén ide nem illőnek tartja majd a kíváncsiskodást, hogy vajon a mongol vagy a magyar munkás él-e jobban. A Mongol Népköztársaságban a munkások életszínvonalának javítására tett erőfeszítéseket csupán a korábbi mongol erőfeszítésekhez hasonlíthatom, ezzel mutatva meg, mennyire központi feladat ott a fokozott gondoskodás a munkások életének gazdagításáról.

A statisztikai hivatal illetékes előadója először is elmondta, hogy bár Mongóliában régóta a munkabért, a fizetést tartották az életszínvonal legfontosabb összetevőjének, csak 1960-ban vált lehetségessé a normateljesítés szerinti bérezés. Jó tíz esztendeje csak tehát, hogy elsőként a bányászatban, majd az olajiparban bevezették a normákat, s az egész iparban csupán ez után honosodott meg a munkateljesítmény szerinti bérezés. Ez nemcsak különbségeket eredményezett a munkások fizetésében, hanem módot adott arra is, hogy a nagyobb munkateljesítményekből az állam megnövelje a bérkifizetésre szánható alapokat. A hatvanas évek elején

majd' 40 százalékkal több bért fizettek ki 1958-hoz képest, a munkások pénzbeni bevételei 9 millió tugrikkal nőttek, eközben létszámuk csak 12 százalékkal emelkedett. Azóta is egy-egy ötéves terv alatt az állami béralap 30 százalékkal bővült, ami persze azonnal megmutatkozott a kiskereskedelmi áruforgalom változásában. Millió tugrikban számolva a kiskereskedelmi forgalom így alakult:

1959	*1964*	*1965*	*1967*
844,1	1329	1400	1541,4

Csak el kell osztani a mongol népesség számával az 1967. évi forgalom értékét, s megtudjuk, hogy már akkor egy főre évente csaknem másfél ezer tugrik, vagyis majd' tízezer forint értékű vásárlás jutott.

Közben jelentős szociális intézkedések is születtek a munkások bevételeinek gyarapítására. 1962-ben 30 százalékkal csökkentették a munkások jövedelemadóját, 1965-ben további 5 százalékkal. 1958-tól mostanáig 1,5—3-szorosára emelték a munkások nyugdíját és 125 tugrikban, azaz 500 forintban állapították meg a legalacsonyabb nyugdíj mértékét. A munkásbevételek ilyen módon való emelkedése teljes egészében azonos a reáljövedelem növekedésével, hiszen Mongóliában, ha szerény is az áruválaszték, az alapvető élelmiszerek s szolgáltatások ára hosszú évek óta változatlan — és alacsony.

Most nézzük a munkásoknak közvetve adott, úgynevezett borítékon kívüli juttatásokat. Ezek között, persze, első a gyermekintézmények fenntartása és fejlesztése. 1965 és 1970 között 30 százalékkal megnövelték a bölcsődei férőhelyek számát, s ezzel 14 400 csecsemő részesülhetett gondozásban. Az óvodai férőhelyek hasonló arányú bővítésével 1970-ben 32 000 gyerek járhatott már óvodába. Az üdültetés kiterjesztésével 1970-ben már mód nyílott arra, hogy minden ötödik munkás szanatóriumban, üdülőben töltse el szabadságát. A mongol tudósok a legutóbbi időben kétszáz helyen tártak fel gyógyvizet, e lelőhelyekre alapozzák a szakszervezetek üdülőhálózatuk fejlesztésének programját.

Ha a munkás él a továbbtanulás lehetőségével, zsebe is megérzi. Mongóliában évente tizezer munkás jut magasabb szakképesítéshez a szakmai tanfolyamokon. De a tízezer emberre jutó 90 kórházi ágy, az egy orvosra jutó 743 állampolgár is fényesen bizonyítja, hogy az ingyenes orvosi ellátás nem is akármilyen szintű Mongóliában.

— Miben látják Mongóliában a munkások életszínvonala javulásának további lehetőségeit? — kérdeztem.

A válasz nagyon logikus volt. A mongol párt új programja célul tűzi ki a bérezési rendszer továbbfejlesztését úgy, hogy a munkások bére a termelékenység növekedésének ütemében emelkedjék. Nyilvánvaló tehát, hogy nem sértve a munkások szociális biztonságának elvét, ezután még inkább képesség és teljesítmény szerint fogják meghatározni a béreket, ami módot ad a nagyobb differenciálásra, a munkások egy részének jövedelmük megnövelésére, az összes munkás fizetésének rendszeres emelésére. Ezenkívül egyre szélesebb munkásrétegekre kívánják kiterjeszteni a rövidített munkahetet, terv a munkásüdülők hálózatának bővítése, a lakáshelyzet javítása. Az utóbbiról azonban nem elég egy fél mondat.

A munkások életszínvonalát jelentősen befolyásoló lakáshelyzet ma Mongóliában igen súlyos. Több körülmény is közrejátszik ebben. Az ország lakosságának a fele ma már városlakó, akiknek többsége az utóbbi évtizedben költözött a városokba. Darhanban, Csojbalszanban, s más most épülő városokban csupán idő kérdése lakáshoz jutni, hiszen itt az ipari beruházások részeként készülnek az új lakónegyedek. Ulánbátar más helyzetben van. Itt már nincs mód nagyobb ipari beruházásra, amelynek tartozékaként lakások is épülhetnének, s ezenkívül, amikor a két ország viszonya elhidegült, a Kínai Népköztársaság is abbahagyta a lakásépítést. Az okok közé kell számítani azt is, hogy Mongóliában a nemzeti jövedelem mértékéhez képest drága, komfortos lakások épülnek, s ezek tekintélyes ára, fenntartása szintén az államot terheli. Így azután a mongol városok, még Ulánbátar képéhez is ma még hozzátartoznak a jurták, amelyek bármennyire is célszerűek a hegyekben, a sztyeppén, kényelmetlenek a városban élő embernek, és alig engedik az életmód átalakítását.

Cemidék költöznek

Nagy esemény teszi fényessé a Cemid család mai napját. A darhani tanács vb határozata értelmében megnyílik előttük egy új lakás ajtaja. Még mielőtt megismerném őket, tudok örömükről, nevüket Darhan város tanácsának elnökhelyettese, D. Parvdorzs említi reggel, mutatva a ma költözők listáját. Alig negyed óra múlva kint vagyunk a város szélén egy aprócska jurta-településen, ahol igazán nem nehéz meglelni Cemidék sátrát. Öten lakják, a családfő, felesége és három kisgyerek. Arcuk borús, idegesek, mert még nem jött a teherautó. A szülők bent ülnek a jurtában, ahol két évet laktak. Szemérmességük tiltja, hogy holmijukat kipakolják a bejárat elé. Majd ha jön az autó.

Amennyire észrevétlenül tehetjük, körülnézünk bent. A jurta alapját képező kör legnagyobb karéja a hálóhely. Deszkapallókon nemezdarabok, rajta matracok, pokrócok. Középen vaskályha. Szemben vele két vastag falú szekrény, közöttük mosdótál, ami most tele van lábasokkal, serpenyőkkel, kanalakkal, késekkel. Kis asztal, rajta fénytelen rádió, az asztallap alatt polc hét-nyolc könyvvel.

Cemid molnár. Amikor a gabonavállalat malma elkészült, egy távoli városkából érkezett ide, s természetesen ígéretet kapott új lakásra. Ma váltják be az ígéretet, ha a vállalat is tartja a szavát, és küldi az autót.

— Ilyenkor sok a munka a malomban — mondja Cemid —, nagyon elfoglaltak a sofőrök. A feleségem azért ideges, mert még a bútort is haza kell ma vinni, amit már megvásároltunk.

Valamivel megkínálna, keresi a poharakat, de hasztalan.

— Jól elrakta az asszony, nehogy megtaláljuk. Amíg tart a költözés, tilos az ivás.

Most már együtt várunk. Megkérdezem, kiéheztek-e már nagyon a kényelemre?

— Ilyen nagy jurtája sohasem volt a családnak, itt még lepedőt is kihúzhattunk a kislány és a fiúk közé. Látja, szekrény is elfért kettő. Villanyt viszont nem adtak, hogy ez átmeneti szállás. Ha mi elmegyünk, mások jönnek helyünkre, amíg elkészül a lakásuk — magyarázza az ember sűrűn kitekintgetve az ajtón.

— A gyerekeket lesem, kimentek a teherautó elé az útra.

Néhány perc múlva befut a gyerekcsapat, sűrűn veszik a levegőt a futástól és a hír izgalmától, amit hoztak. Jönnek — kiáltozzák, eszükbe sem jut rejtegetni boldogságukat. Beáll a kocsi a jurta elé, a porfelhő, amit keltett, lustán utoléri, majd belepi a jurta egész környékét. Vidám kézfogások, kedveskedő birkózás, azután néhány perc alatt a férfiak feldobálnak mindent a teherautó platójára. Még egy pillantás befelé, ott árválkodnak a deszkák, meg a kályha.

A három gyereket és az asszonyt mi visszük a lakótelepre, sofőrünk repíti a kocsit túlbuzgóságában. Amíg a többiek megérkeznek, megnézzük a lakást. Két szép szoba, az ablakokon vakító fény ömlik be, rendes fürdőszoba, a konyha nagy, régimódi tűzhely terpeszkedik benne. Darhanban nincs gázszolgáltatás. No, de ennek ellenére ez már bizony lakás, bár Magyarországon mindenki ilyenben lakhatna! Azután kiderül, miért késtek a szállítók. Előbb elhozták az áruházból az új bútort. A feleség szívéről ezzel nagy kő esett le. A villanyégőket is felszerelték a meglepetést kedvelő malomgyáriak. Ha a napfény erejét nem is töri meg a világuk, látni, ahogy égnek a körték.

A Cemid család egy óra leforgása alatt már bent is lakik. A poharak is előkerülnek, a többit elképzelheti bárki, bár meg kell hagyni, hogy a mongol lakásszentelő régi hagyományainak feleleventésére nem túlságosan alkalmas hely egy modern összkomfortos lakás. Ehhez tágas udvar kell,

ahol nagy üstökben főhet a birkahús, ahol elférnek vagy ötvenen. Itt a családfő, ha kilép az ajtón, a szomszéd ajtókra, a lépcsőkre lát és sokszor úgy érzi, bekerítették. Cemid meg is vallja, ebben a pillanatban nem tudja elképzelni, hogyan fognak itt elférni, ki tudnak-e futni a lakásból a kicsik ugyanolyan szilaj száguldással, mint ezt odakint tették. Ez most csupán az apa gondja, a gyerekek végigsimogatják kezükkel a szobákat elválasztó falakat, ütögetik a vas radiátort, mintha a ló tomporát paskolnák. A feleség is sajátosan reagál mindenre. Becsukja az ablakokat, láthatóan zavarja a nyitottság, a tűzhellyel nem tud betelni, annak ajtaját meg éppenséggel nyitogatja. Férje nézi és azt mondja, úgyis villanytűzhelyet vásárolnak majd, ha érkezik újabb szállítmány az üzletbe.

Nem illő, hogy tovább zavarjuk a lakásfoglaló családot, amely ettől a naptól kezdve másképpen élhet. Valahol már említettük, az összkomfortos lakásba költöző mongol család az életmódban akkora változást él át, hogy ez a világon párját ritkítja. A fiatal tanácselnök-helyettes őszintén elmeséli, hogy sokan bizony nehezen barátkoznak meg az új, fejlettebb körülményekkel, azzal a mégiscsak zártabb világgal, amit a lakás nyújt. Háziállatot, ugye, nem tarthatnak, a lépcsőt, a lépcsőházat is tisztogatni kell, az erkély nem lehet lomtár, különösen ebben a szép városban.

— Mégis, mi azt tartjuk, hogy a jurtát nem az isten teremtette örök időkre a mongoloknak. Megkedvelték kényszerűségből, célszerűségből, de ha mindenkiben magasabb szintű emberi igényeket ébresztünk, senki sem fogja visszasírni. Ha elgondolom, hogy mennyi sok lakásigényt tartunk nyilván, mondhatom, az emberek többsége szeretne megszabadulni a jurtától és betelepedni a nagyobb kényelembe. Csak amikor már bent vannak, kicsit panaszkodnak erre-arra. Mondjuk is nekik: nem fáztok, folyik a melegvíz, nem fúj be a por, így hát viseljétek el a szomszédokat.

Darhanban, ebben az új városban tízezrek tanulják a 20. századi életet. A 35 000 lakosból 7000 az iskolás, 10 000 a munkás. A város rengeteg sok kényelemmel szolgál, üzletei kéznél vannak, hála a buszoknak, gyalogolni sem kell. A régi város faházait sorra bontják, a jurták is elnéptelenednek — rohamos a lakásépítkezés. Persze, akadnak helyi konfliktusok.

— A városnak nagy piaca van, hiszen a régi városrészben az emberek kertészkednek, állatokat nevelnek. Ha innen egy családot új lakásba költöztetünk, mert háza bontásra ítéltetett, bizony elég tekintélyes jövedelemnek mondhat búcsút, a piacozás megszűnik. Van ennek egy másik oldala is: csökken a kínálat. Ezen csak oly módon segíthetünk, ha állami úton javítjuk a város ellátását, pótoljuk a piacot, amelynek fenntartása ma a lakosságnak érdeke, másrészt munkalehetőséget adunk a nőknek, hogy a család jövedelme ne nagyon csappanjon meg.

A munkalehetőségek évről évre bővülnek. Darhanban működik Mongólia legnagyobb építőipari vállalata, számos gyár, szövetkezet ontja termékeit. A városi kommunális ellátás, a kereskedelmi hálózat eddig nem is álmodott szakmákkal vonzza a fiatalokat, a nőket.

— A munka azonban nem minden — mondja most Parvdorzs. — Az egyetemen olvastam néhány könyvet az elidegenedésről. Ez a mi városunkban különösen nagy veszély. Az ország minden tájáról, rendkívül eltérő körülmények közül jönnek ide élni az emberek, többségükben persze egyedül. A városnak gondja van arra, hogy ne érezzék magukat az ilyenek magányosan. Pontosan egy tucat művelődési ház működik nálunk, van uszoda, rengeteg sportpálya, ahol a fiatalok szabad idejükben együtt szórakozhatnak. Kevés önkiszolgáló éttermet talál a városban és ez akarattal van így. Semmivel sem szeretnénk teret adni a rohanó élettempónak, nem szeretnénk, ha állva ennének az emberek. A mongolokban ráadásul mély hagyományai élnek a *püi*-nek, ami a kiszolgálást, az erre való igényt jelenti. Úgy gondoljuk, tudatos törekvéssel megkímélhetjük a darhaniakat a városi idegességtől és más civilizációs ártalmaktól. Darhan nem kerülhet ellentétbe a mongol ember természetével.

Hatalmas elevátor áll a város szélén, ez Darhan kilátója. Egy érdekes történet kering róla. A magas torony keresztezte azoknak a vadludaknak útját, amelyek tavasszal és ősszel áthúznak Mongólia felett Indiából a szibériai tundrák felé tartva, illetve onnan vissza. A hatvanas évek elején, amikor elkészült a torony, a menetrendszerűen érkező lúdcsapat a szó szoros értelmében beleütközött. Ez éjjel történt, s reggelre az ütközéstől

elpusztult madarak borították az elevátor környékét. Az építők szívükre vették az esetet, ornitológusokat hívtak. Azok különféle javaslatokat tettek a vadludak rajának eltérítésére, ősszel ki is világították jobban a tornyot, és lesték, mi fog történni. Sokan látták, amint északról közeledtek a ludak a város felé, majd az elevátort nagy ívben elkerülték. Azt mondták: tanultak a madarak; pedig azt is mondhatták volna: teljes polgárjogot nyert az új város, a természet is felrajzolta térképére.

A tanácselnök-helyettes azért meséli el ezt a történetet, hogy érzékeltesse — Mongóliában a városiasodás a természet életében, de az emberi természetben is konfliktusokat okoz. Nekünk európaiaknak különösen érdekes lehet, ahogyan a világ másik végén a városi ártalmak ellen küzdenek. Ehhez az előbbieken túl még sok adalékkal szolgál Parvdorzs. Nagy élőfákat ültetnek szerte a városban, a lakóházak által elfoglalt területek aránya a szabad térségekhez képest elenyészően kicsi, még olyan áron is, hogy ezzel mértéktelenül meghosszabbodik a közműhálózat. Darhan közműhálózatát Európában két ilyen városba zsúfolnák össze. Az ipari városban természetesen nagy szerep jut a tehergépkocsiknak, azonban különleges előjogokat nem élveznek. Egymást és a személygépkocsikat nem előzhetik meg, pedig szélesek az utak. Az autóbuszok megállóhelyeit különös gonddal képezik ki: fedett váróhelyiséggel, padokkal, itt-ott még virágokkal is. A buszok, igaz, nem járnak sűrűn, de érkezésük időpontját kis táblákon tüntetik fel. Darhan környékén nincsenek hegyek, de van néhány domb, amely máris kirándulóhellyé vált. Parvdorzs szerint a városi ártalmak ellensúlyozására további lehetőség a horgászásnak mint kedvtelésnek az elterjesztése. Mongólia folyóiban a finom húsú halak szinte érintetlen ősparadicsoma tanyázik. A múltban a lámák tiltották a halászatot (most már igazán nem tudjuk, egyáltalán mit engedett meg a lámaizmus), a mongol emberek közül ezért még ma is kevesen hódolnak e csendes sportnak, időtöltésnek. Darhan áruházaiban fillérekért kínálják magukat a szovjet, NDK horgászfelszerelések, meg a kempingholmik, hogy új szenvedélyt ébresszenek a város munkásaiban. A dolog mégis nehezen megy, a mongolok valahogy úgy néznek ezekre a felszerelésekre,

mint mi Budapesten a golflabdára, golfütőre. Ebben nyilván az is közrejátszik, hogy — a megszokás hatalma — nemigen kedvelik a halat. Parvdorzsék nem akarják megvárni, amíg a folyók kincse népeledel lesz. horgászklubokat szerveznek a gyárakban és nem kötik engedélyhez ezt a pihenési formát.

A városi életmód terjedéséről akartunk többet megtudni Darhan legnagyobb üzletében is. Napközben jártunk ott, sok vevőt ezért nem találtunk. De aki volt, az is csupán a selymek, kelmék között turkált, hűtőgépet kivánt vásárolni, meg más tartós fogyasztási cikket, amire előjegyzést vesznek fel. Éppen motorkerékpárok, mopedek érkeztek. A kisebb elektromos háztartási cikkeket árusító részlegnél senki sem állt meg, pedig olyan áron adják őket, hogy a pesti ember a cigarettapénzéből megvehetné bármelyiket. NDK elektromos hajsütő — negyven forint, turmix gép — százért, villanyborotva — száznyolcvan forint, és így tovább. Az árstruktúra teljesen világosan jelzi, mit szeretnének Mongóliában, ha vennék az emberek. Meg kell mondani, hogy ezek az olcsó cikkek a külföldi turisták „nagy érdeklődésére" tartanak számot. Nos, hogy mi is kérdezzünk valamit, megtudakoltuk, van-e elektromos tűzhely. Volt. Két főzőlapú, csillogó fehér műszert mutattak.

Szólni kéne Cemidéknek . . .

Csatornaépítők a Góbi-sivatagban . . .

. . . és az elkészült öntözőfürt

. amelynek segítségével termővé válik a sivatag

Laboratórium
a Mezőgazdasági
Intézetben

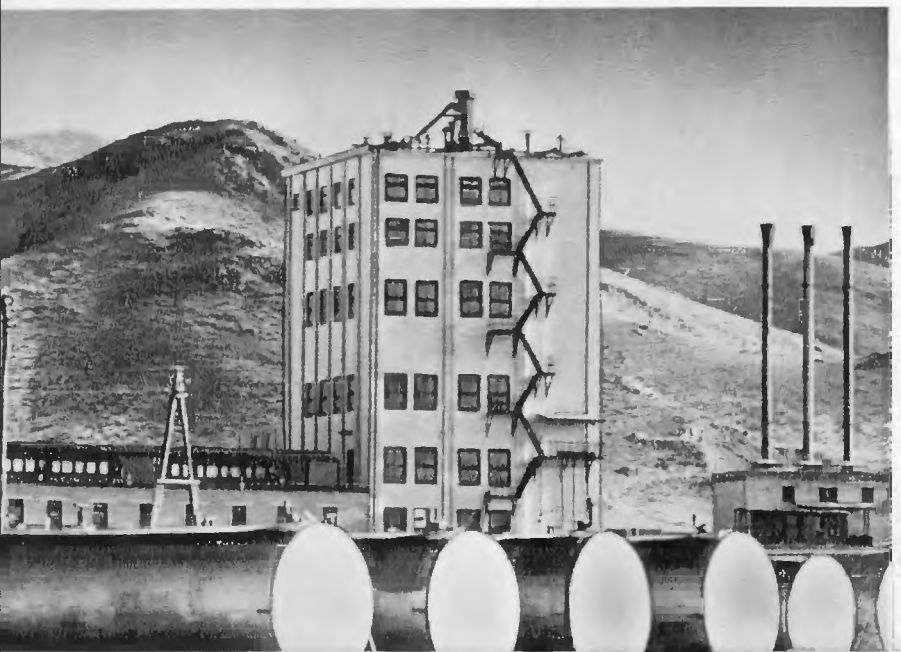

A szovjet segítséggel
épült bajanghongori
takarmánygyár

Losonczi Pál az ulánbátari autójavítóban

A főváros bőrgyárának cserzőműhelye

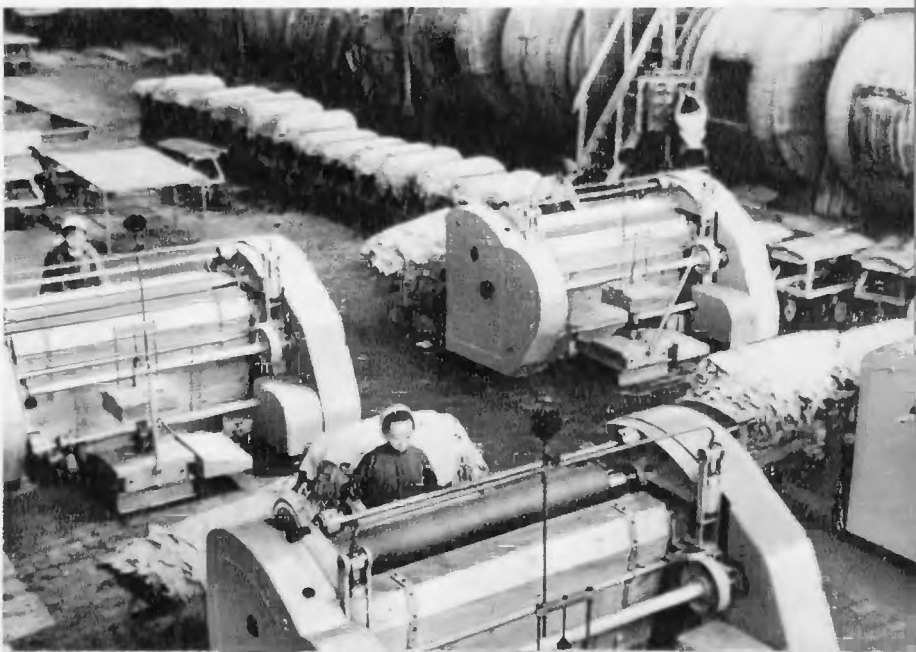

Magyar támogatással
épült ruhagyár
Ulánbátarban
Szakembereink
betanítják
a mongol
karbantartókat

Munkaterem

A szonginói biokombinát avatásra érkezett Fehér Lajos vezette magyar küldöttség magas rangú mongol vezetők, köztük J. Cedenbal társaságában megtekinti az új létesítményt

Az igazgatósági és a laboratóriumi épületek

A magyar szakemberek bemutatják mongol kollégáiknak
az új berendezéseket

Mongol esküvő

Essünk túl a nehezén, leírom a nevét: Dasdorzsijn Naugardorzs. Újdonsült barátom, Dasdor... szóval ez a bonyolult keresztnevű fiatalember büszkén viseli ősi mongol nevét, mert éppen azért harcol, hogy a névadásban kevéssé hódoljanak a szülők a divatnak és merítsenek a gazdag névtárból. Persze túlzás, hogy harcol, csupán cikkeket ír az ifjúsági lapokba, fiatal korát meghazudtoló taktikával, bácsis jóindulattal ecseteli a névadás fontosságát.

— Szociológus vagyok, a népszokásokat kutatom, főleg a szép és jó hagyományok felélesztésének lehetőségeit. Barátaim névbolondnak hívnak. Pedig csak arról van szó, hogy történelmünk négyezer keresztnevet halmozott fel, és ha maga bemegy az iskolába, legalábbis minden harmadik gyereket Boldnak hívnak, ami tudja mit jelent? Acél. Ezzel szemben mondok magának egy ma ritkán használatos nevet: Tungalad. Szinte csak énekelni lehet. Azt jelenti, ragyogóan tiszta, áttetsző.

Tungalad és Bold. Szovjet ismerőseimtől tudom, hogy náluk a harmincas években, az iparosítás lázában sok gyereket elneveztek Traktornak, Misa helyett Masinak, ami a masina, a gép szó beceformaféléje. Megnőve ezek a gyerekek többnyire természetesen levetették nevüket, hiszen hiába az iparosítás csodája, mégiscsak furcsán hatott az ilyen keresztnév. Nos, Mongóliában is valami hasonló történik, és ez a fiatal szociológus feleslegesnek tartja a korszerűség hajhászását a névadás szép aktusában.

— Arra szeretnénk nevelni az embereket, hogy a lámaizmus által agyafúrt módon kidolgozott és a népre erőszakolt vallási szokásokkal együtt ne vessék el a tiszta népi hagyományokat. Vegyük az esküvőt. Régen Mongóliában egy esküvő több napig tartott, egy birkanyáj is ráment, s a rendkívül bonyolult ceremónia szabályaival tulajdonképpen csupán a láma volt tisztában, aki ezzel is hangsúlyozta nélkülözhetetlenségét, a születő család fölötti fennhatóságát. A régi esküvőt, mert drága volt, mert abban a láma játszotta a főszerepet, a harmincas évek elején megszüntették, és ez azzal a következménnyel járt, hogy az esküvő egész intézménye kissé elkorcsosult. A fiatal pár összeiratkozott, és kész. Mi most arra törekszünk, hogy mellőzve a rituális vonásokat, feleleventsük a mongol ősi szokásokból mindazt, ami szép, értelmes, és aminek szimbolikus ereje van. Hogyan is zajlik le egy ilyen esküvő? A fiatal pár ott ül családja körében a jurtában, amelyet ezúttal fehér szőnyeg borít. Először a *tamaga*, a rangidős falusi választott köszönti a fiatalokat, majd a szülők. Ezután meggyújtanak egy gallyat, tüze a legény férfiasságát jelképezi. A füst kiáramlik a jurta tetején, hírül adva, hogy új család született. A menyasszony teát főz a férjének — asszonysorba került. Az ilyen esküvőben minden színnek, mozdulatnak értelme, jelentése van. Ez polgári esküvő! Ennél „polgáribb", amikor a fiatalok munkahelyük dolgozóinak jelenlétében kelnek egybe, de a mongol ifjúsági szövetség újabban arra ösztönzi őket, hogy ilyen esküvőre is öltözzenek *del*-be, népviseletbe, és ezzel is növeljék az alkalom ünnepélyességét.

— A névadás szertartása is gazdagításra szorul. Ősi szokás szerint az újszülöttet teával megöntözik, szalonnával végigkenik, majd tejjel lemossák. Mindez kissé vad módja a névadásnak. Sajnos, ma még nincs helyette más, kutatjuk, tanulmányozzuk a régi hagyományt, hogy higiénikusabb eljárást találjunk.

— Újabban népszerűvé kezd válni a karácsonyfa ünnepe. A mongolok ehhez az itt élő orosz családoktól kapnak kedvet, amelyek december 31-én tartják a fenyőfa ünnepét és megajándékozzák gyermekeiket. Az úttörőházakban ma már mi is fényes ünnepséget tartunk a feldíszített fenyőfa

körül, csakhogy van egy bökkenő. Kevés a gyermekjáték Mongóliában. A játéknak nem alakulhatott ki kultusza nálunk, ahol a gyerekek a nomád körülmények között a sok valóságos tárgy, a növekedő csikók, apró állatok társaságában könnyen meglelték elfoglaltságukat. Falun ma sem unatkoznak a kicsik, annál inkább a városokban. Itt is, ott is gondoskodnunk kell arról, hogy kezükbe olyan játékokat adjunk, amelyek fejlesztik értelmi képességeiket, tágítják képzeteiket a világról. Ha lesz elég ilyen játék az üzletekben, megnő majd az ajándékozási kedv, a kicsik is ostromolni fogják szüleiket ezekért.

Persze, ne higgye senki, hogy Mongóliában mindenfajta népi szokás, ünnep „mozgásban van", hogy úgy mondjam, fejlesztésre szorul. A nép életének kiemelkedő pillanatai, a nagy ünnepek még az én bátran gondolkodó szociológus barátom elismerését is kiválthatják. Az egyik ilyen ünnep, amely úgy jó, ahogy van, a *Cagán szár*, vagyis az újév. *Cagán szár* fehér holdat jelent, az ünnep pedig az új esztendőt köszönti — tavasszal. A tavasz ünnepének is nevezik. Ilyenkor fent az égen az újhold keskeny karéja ragyog, és megvilágítja a hómezőből zölden kimagasló jurtákat. Ha elgondoljuk, logikus dolog az új esztendőt tavasszal megünnepelni, hiszen a természet is ilyenkor újul meg, Mongóliában pedig ebben az időszakban születnek az állatok, évente 7 millióan.

Ahhoz, hogy megtudjam, mely állat jegyében jártam Mongóliában, tudnunk kellett volna, a ciklus melyik évét írják. Erről sajnos senki sem tudott felvilágosítani. Szerencsére kezembe akadt egy szovjet újságíró riportja, aki leírta, hogy 1962-ben, a Sárkány évében volt alkalma részt venni egy távoli kolhozban *Cagán szár* ünnepén. Mivel én 1972-ben jártam Mongóliában, kiszámítottam, hogy ez nem lehetett más, mint a Bika éve.

Barátom, a szociológus bemutatni nem tudta nekem, mi fán terem a mongol újév — szeptember volt —, de annál érzékletesebben mesélt róla.

— A falvak népe a szövetkezet legnagyobb helyiségében együtt köszönti a tavasz ünnepét. Van eszem-iszom, dínomdánom, a nagy asztalnál középen ülnek a szövetkezet öregei, leghíresebbjei, a fiatalok az ajtó kö-

rül tolonganak. Kedves élcelődéssel, a munkáról váltott szavakkal indul az est, éjfélkor meghallgatják a rádióból a kormány köszöntőjét, azután asztalra kerülnek az egészben főtt bárányok, s rang, kor szerint szelnek belőlük. Mivel úgy tartják, hogy az ember minden évben okosabb lesz, az öregeket tüstént megszállja a tanítási hév, bölcs intelmeket intéznek a fiatalokhoz, ki prózában, ki énekelve, ki versben. Ezek az intelmek felidézhetetlenül szellemesek, kész aforizmák. Azután felcsendül az ének, a dal a szerelemről, a dal a lovakról. De közben mindenki a másik kezét szorongatja, jókívánságok hangzanak el, boldogságot kívánnak egymásnak.

Mindez azonban nem jut ki mindenkinek. Mert ezen az éjszakán vannak, akik keményen dolgoznak. Az állatok ilyentájt ellenek, és ők a megannyi kis újszülött bárány, teve, borjú felett bábáskodnak. Ilyenkor a városból sok munkás érkezik, meg értelmiségi, hogy segítsen az ügyelet ellátásában. Meleg pokrócokat hoznak magukkal, azokba bugyolálják a fagyban világrajött, reszkető állatokat. Az ünneplő sereg reggel őket köszönti, etetik, itatják az önkénteseket, amíg csak beléjük fér. És nem a lakoma romjain. Tiszta jurtát nyitnak nekik, kumisszal, vodkával kínálják őket, s könnyű reggelinek való tyúkhússal, forró teával. Délelőtt már együtt nézik a lovasversenyt, délután pedig különös szertartásra kerül sor: az öregek pipákat, cigarettaszopókákat ajándékoznak egymásnak. Ezek a kis tárgyak rendkívül értékesek, nem ritkán elefántcsontból készülnek. Régen az ajándékozó gazdagságát mutatta e dísztárgyakkal, ma csupán a tisztelet jeleként szolgálnak. Mikor már mindegyik pipa, szipka új gazdára talált, a nép elmegy megtekinteni az éjjel született állatokat. Az ő tétova mozdulataik, anyjukhoz dörgölőzésük képével térnek nyugovóra.

Intermezzo egy birkózóval

Sokan tudják, hogy Mongóliában a birkózás nemzeti sport. Erről akkor győződhet meg az ember, ha végignéz egy igazi küzdelmet. A bemutatóra, amelynek vendége voltam, Ulánbátar központi tornacsarnokában került sor a legjobb népi birkózók részvételével. A közönség egyetlen hangos sóhaja kísérte a küzdők bevonulását. A hatalmas hústömegeket színes köntösök borították, a tonnásnak tűnő gladiátorok olyan könnyedén lépdeltek el előttünk, mintha tojásokon járnának. Őket követték a fiatalabbak, majd a gyerekek, akik később, a megszokástól függetlenül, ámulattal lesték tanítómestereik fogásait. Úgy vettem észre, valahogyan kizárásos alapon verekednek, minden súlycsoportban az került tovább, aki két lábon maradt, s ellenfeleit a földhöz vágta. A küzdelem akkor érte el tetőpontját, amikor egyikük felemelte a másikat, s rogyadozva egyensúlyozott az ellenfél alatt, kereste a módját, hogyan szabaduljon meg a beléje csimpaszkodótól. Amikor megremegett a föld a lezuhanó test alatt, a közönség szinte önkívületbe esett.

Mit tagadjam, számomra még ennél is izgalmasabb látvány volt a győztes tiszteletköre, amint a sast utánozva, behemót lépésekkel, kezeivel finoman csapkodva körüllejtette az esésből éppen felocsúdó vesztest. Közben egy pillanatra sem nézett a széksorokban ülőkre, a körmérkőzés végén abszolút győztesnek kikiáltott sem, a tapsot társai közé beállva, azokkal együtt köszönte meg, s amikor kivonultak, már ismét mindenki egyenlő volt.

A lovagláson, az íjászok versenyén kívül a nemzeti birkózás a mongol férfiak fő erőpróbája. Valóban tízezrek űzik ezt a sportot egész évben, hogy júliusban a népi forradalom évfordulóján a legjobbak küzdelméből kikerülhessen az első helyezett — ő az „elefánt" címet kapja, és a második — akinek nevéhez a megtisztelő „sas" jelzőt ragasztják. Amikor egy napon sportvezetőkkel beszélgettem, arról kíváncsiskodtam, hogyan tükröződik a birkózás kultusza a klasszikus sportág világversenyein.

Körülbelül azt felelték, hogy bármennyire is tömegsport Mongóliában a birkózás, a klasszikus műfaj mégis külön ágon fejlődik. A népi versenyeken való részvétel nem hoz automatikusan előnyt a kötött- és szabadfogású birkózásban, hiszen ezekben mások a szabályok. A mongol birkózósport viszont, hála a spartakiádi viadaloknak, nem szűkölködik az utánpótlásban.

Sok éve annak, hogy Bajanmunh, aki ma olyan csillaga a mongoloknak, mint nekünk bármelyik futballsztár, feltűnt a láthatáron. Szavaiból kiveszem, hogy Mongóliában a gyermek első ütközete szüleivel nem a szétfocizott cipő miatt zajlik, hanem a birkózásban elszakadt *del*-ért, ruháért, ingért. Nos, a kis Bajanmunh ruháját gyakran kellett összeöltögetni az ubsz kerületi apró jurtafaluban, ahol nevelkedett. Iskolás korában már osztálya egyik legjobb futója, sízője, ugrója volt. Ahogy mondani szokták, minden izmát megdolgoztatják, szívét, tüdejét megerősítik. Amikor elvégzi az általános iskolát, valóságos izomember, kiváló sportoló, s hogy-hogynem — tanítónak vágyik. Az ulánbátari tanítóképzőben tanul, s valóban tanul, nemcsak atletizál. Szerénysége, kitartása, no meg erős fizikuma miatt felfigyelnek rá. Addig nevelik, foglalkoznak vele, amíg 1963-ban a spartakiádon elnyeri a „sas" címet. A tapasztalt Munhbat még jó néhányszor maga mögé utasítja a fiút, évekig tart a két Munh vetélkedése. 1966-ban egy ügyes fogással a tanító már felemelte Munhbatot, de mégsem tudott győzni. Azt viszont minden hozzáértő megállapíthatta, hogy fiunk ez egyszer nagyon is használta eszét, rávaszságát, s így most már senki sem merte volna elvitatni tőle a fényes, győzelmes jövőt. 1971-ben Ceren legyőzésével Mongólia bajnoka lett. „Elefánt".

S közben ezzel párhuzamosan „dolgozott" a klasszikus, szabadfogású műfajban a nagy nemzetközi versenyeken. 1971-ben Szófiában, a szabadfogású világbajnokságon egy iráni, egy izraeli, egy NDK-beli és egy japán birkózót legyőzve, a bolgár Todorovval döntetlenül mérkőzve került szembe az 1969. évi világbajnokkal, a szovjet Lomidzéval. A szovjet mester 1969-ben lefektette őt, két évvel később az eredmény: döntetlen.

— Az ezüstérmet szereztem meg. Sajnos, Lomidze előtt nem tudtam sokat birkózni, mert a döntőbe jutásig a legtöbb küzdelmem még egy percig sem tartott — mondta 1972-ben nekem.

Amikor a müncheni képernyőn viszontláttam, kiválóan szerepelt. Nem tudom, rajtam kívül volt-e a közvetítések százmilliós nézőseregében valaki, aki tudta, honnan indult Bajanmunh, s mennyire Mongólia sportszeretete, a sport fejlesztésének szentelt kimagasló figyelem kellett ahhoz, hogy egy jurta mélyéről valaki a világfényszóró pásztájába kerüljön.

Gyermekei vannak, a legidősebb 1972-ben ment első osztályba. A papa tanít, rengeteget edz, s ami kevés szabad ideje marad, azalatt házimúzeumot gyűjt a nemzeti birkózósport tárgyi emlékeiből.

Magyarok Mongóliában

Érthető az az öröm, ami erőt vett rajtam, amikor egyik reggel megtudtam, mára várnak a magyarok. Ez Darhanban történt, ahol az államközi egyezmény szerint 230 magyar építőmunkás dolgozott az új vágóhíd felépítésén. Róluk először itthon, másodszor pedig ulánbátari nagykövetségünkön hallottam, éspedig nem mástól, mint a követség udvarában működő kis Csemege bolt vezetőjétől. Már abból fogalmat alkottam a kint dolgozók nehézségeiről, hogy a pesti vállalatnak lerakatot kellett nyitnia a mongol fővárosban, hogy ellássák a magyarokat a megszokott élelmiszerekkel. A kis bolt főképpen sertéshúst, magyar konzerveket, italokat, szemeskávét árul a Szonginóból (itt magyar segítséggel egy oltóanyagtermelő kombinát épült) és Darhanból érkező vásárlóbiztosoknak. Az élelmiszer-utánpótlás szervezett, nagyüzemi módszerrel történik, jelentős tételek vándorolnak Szonginó, Darhan felé, hiszen a kinti Csemege üzemi étkeztetés fenntartásáról is gondoskodik, s a rendelést főként a kint dolgozó magyar szakácsok adják fel.

Lengyel Vendel, a darhani magyar építkezés vezetője szerint:

— Hazai élelmiszer nélkül mozdulni sem tudnánk, embereinket szinte futásra készteti a birkahúsnak csak a látványa is. Szerintem a kétfajta étkezési szokás között nagyobb a távolság, mint Mongólia és Magyarország között. A konyhánk így sem ugyanaz, mint a hazai. Például most szeptembert írunk, de itt csak most van a „tavasz", ilyenkor jut csupán az asztalunkra újkrumpli, friss paradicsom. No, de nem szeretnék panaszkodni,

mert az ellátási nehézségeken kívül csak a munka szokásos buktatóival találjuk magunkat szemben.

Ekkor még Lengyel elvtárs irodája előtt álltunk, s szinte még fogta a kezemet.

— Mikor érkezett? — kérdezte.

— Két hete.

— Két héttel ezelőtt maga még otthon volt? — nézett rám annak az embernek az irigységével, aki bizony már több hónapja nem járt odahaza. — Mi újság minálunk?

Nem volt mit tennem, jó egy órát meséltem a budapesti újdonságokról, a magyar klubcsapatok szerepléséről az NB I-ben, és így tovább. A jövetelemre összegyűlt munkások hálásan fogadtak minden hírt. Ki tudna szabadulni a honvágy érzésétől? Csak amikor jóllaktak a hazai információkkal, térhettünk át jövetelem tulajdonképpeni céljára. Részletesen elmondták, mi is ez az építkezés, milyen lesz az elkészült vágóhíd, mi a rendeltetése.

A vágóhíd napi 50 tonna húsárut fog előállítani, itt történik majd természetesen a vágás és a feldolgozás. Csak kolbászból napi 3 tonna hagyja majd el az üzemet, végre ebből az árufajtából is több lesz a mongol üzletekben. A 3500 tonna befogadóképességű hűtőtér pedig arra szolgál majd, hogy a júliusi vágócsúcs időszakban előállított termékeket télre tartósítsák. Különben a vágóhíd magyar viszonylatban is jelentős. Maga az építmény nem túl magas, ez annak következménye, hogy közműveit alagútba helyezték. A föld alatti szint talajvíz elleni szigeteléséhez 10 000 négyzetméter felületet kellett különlegesen beborítani, ugyanennek a szintnek a megépítésekor 10 000 köbméter betont dolgoztak be. Az építmény méreteit még jellemzi: 18 000 négyzetméternyi válaszfal készült 2000 köbméter vasbetonból.

Lengyel elvtárs elmagyarázza a majdani technológiai folyamatot, igaz, hogy ennek megértéséhez a féligkész üzemben nagy-nagy fantázia szükséges. A vágóhíd egyik felén hatalmas kör alakú térséget borít a beton, itt várakoznak majd kegyetlen sorsuk beteljesedésére a birkák, szarvas-

marhák, sertések. Innen több folyosón keresztül jutnak a zárt vágótérbe, az elektromos bódító villák és a kés alá. Ezután a nyúzó, daraboló részlegek következnek hosszanti irányban, a késztermék így az üzem túlsó végén, a „fehér kijáraton" keresztül hagyja el a húsgyárat. Végestelen-végig csempézett falak között, légfűtés adta kellemes hőmérsékletben dolgoznak majd az üzemet birtokba vevő mongol munkások.

Megkérdezem az építőktől, volt-e valami váratlan nehézség a munkában?

A nagy hideget említik elsőnek, azután a vitát elevenítik fel a kerek beton „táncparkettről". Ez a vita sok héten át tartott. Amikor az állatok jövendő várakozóhelye elkészült, a mongol minisztérium emberei árgus szemekkel kémlelték a betonpadlót. Később kifogást emeltek, mondván, a betonon majd fázik télen az állat. Azt javasolták, a szűz földön várakoztassák, így van ez mindenütt Mongóliában. A magyarok ez ellen felhozták, hogy a földet nem lehet tisztán tartani, fertőtleníteni, s ez pedig veszélyt rejt magában. Végül is a mongolokat kielégítette, hogy majd szalmát helyeznek az állatok alá a betonra.

Mikorra ezt a könyvet kézhez kapja az olvasó, bizonyára már működik a darhani vágóhíd, a magyar építőmunkások, szakemberek lassan hazatérnek. 1973-ra tervezték a gépsorok felszerelését, a próbaüzemet. Az egészen bizonyos, hogy 1974-ben a mongol állattenyésztők már támaszkodhatnak a vágóhíd szolgáltatásaira, naponta 50 tonnával több húsáru kerülhet a mongolok asztalára.

A magyar—mongol gazdasági kapcsolatok másfél évtizeddel ezelőtt, 1957-ben érkeztek fordulóponthoz, amikor a két ország kormánya aláírta az első átfogó árucsereforgalmi jegyzőkönyvet. Egy évvel később megalakult a műszaki-tudományos együttműködési bizottság is, amelyet később — 1966-ban — magasabb szintű magyar—mongol gazdasági és műszaki-tudományos együttműködési kormánybizottság létrehozása követett.

A bizottságok munkája nyomán számos területen megélénkültek kapcsolataink. Szakembereink 1965-ben Mongólia vízszegény vidékein más-

fél száz kutat fúrtak; Ulánbátarban felépült a már említett, minden tekintetben korszerű, nagy kapacitású ruhagyár, amelynek tervezését, kivitelezését és felszerelését magyar vállalatok segítették.

Mongóliában nagyra értékelik a magyar mérnökök, közgazdászok, technikusok támogatását. Geológusaink részt vesznek a nyersanyagokban hallatlanul gazdag vidékek feltárásában és kiaknázásában. Az egyik ilyen közös, nagyszabású munka a szaládi wolframércbánya megnyitása. Részt vettünk Mongólia második kútfúrási programjában is, és szakembereink 1966—1970 között 225 bővizű kutat adtak át rendeltetésének, az ezekhez tartozó szivattyúberendezésekkel és öntözőrendszerrel.

Az együttműködési kormánybizottság megbízása alapján széleskörűen bekapcsolódtunk Mongólia állattenyésztésének fejlesztésébe is; a jól használható dokumentációk sorát bocsátottuk az érdekelt szervek rendelkezésére. Az állati termékek feldolgozását ugyancsak licencekkel és gyártási eljárások átadásával segítettük. 1967-ben felavattak Darhanban egy élelmiszer-kombinátot, amely műszakonként száz tonna húst termel, s amelynek építésében hazánk is részt vett.

A hatvanas évek közepe óta kibontakozóban van az együttműködés a szintetikus szállal kevert textília-, a műszállal kevert nemez-, valamint a bőráruk gyártásában. Az 1971—1975-ös ötéves tervperiódus során további hasznos és kölcsönösen előnyös együttműködés bontakozik ki a nyersanyagbányászatban és az élelmiszergazdaságban.

1973 májusában egy vagon megrakva bányászati berendezésekkel és a nógrádi bányászok huszonöt főnyi csapata indult útnak Mongólia felé. A mérnökökből és többszakmás vájárokból, iparosokból álló különleges csoport feladata, hogy a mongóliai Arenur térségében magyar és mongol kutatók által lelt molibdénércet feltárják. Ehhez száztíz méter hosszú lejtaknát kellett mélyíteniük. A feltárás tervei a Nógrádi Szénbányák tervezőirodájában készültek. Az aknából felhozott ércet a budapesti Bányászati Kutatóintézetben vetik alá félüzemi kísérleteknek, hogy választ kapjanak arra a kérdésre, mennyire dúsítható a mongóliai molibdénérc és gazdaságos-e a kitermelése.

A mongóliai megbízás a nógrádi bányászati szakemberek első külföldi „vállalkozása", ha beválik, további megbízásokat is megpályáznak. Bár a nógrádi szénbányászkodás a tíz évvel ezelőttinek majd negyedére csökkent, a szénmedencében felhalmozódott évszázados szakmai tapasztalatot, tudást külföldi megbízások végrehajtásában is gyümölcsöztetik ...

1973. július 9-én, Mongólia nemzeti ünnepén az Ulánbátar közelében elterülő festői szonginói völgyben átadták rendeltetésének a magyar segítséggel épített állatgyógyászati oltóanyag- és tápszergyárat. A 24 nagyobb és 6 kisebb épületből álló, az egész völgyben több mint 10 hektáros területen szétszórt üzem, amelyet az építők csak biokombinátként emlegetnek, a maga nemében egyedülálló Ázsiában, és a magyar ipar legnagyobb külföldi vállalkozása. Hazánk részesedése az építési hitelekben megközelíti a 400 millió forintot, de ami talán még ennél is fontosabb, a magyar szakemberek jelenleg és a jövőben is segítséget nyújtanak a legkorszerűbb vegyipari, biológiai eljárásokat alkalmazó komplexum üzemeltetésében.

Ami a magyar—mongol árucsere-forgalmat illeti, a két fél évről évre annak bővítésére törekszik. Országaink kereskedelme másfél évtized alatt megkétszereződött, s 1961-től hosszú lejáratú egyezményeken alapul. Az 1975-ig érvényes ötéves tervciklus a maga 26 millió rubeles forgalmával 20—25 százalékos növekedést irányoz elő.

Magyarország exportjában 1960-ig a fogyasztási cikkek és a könnyűipari termékek játszották a vezető szerepet. Ezek részesedése 1961 és 1963 között a gépipari szállítások javára csökkent, majd később ismét a könnyűipari exporttermékek kerültek a cikklista élére. 1961 óta állandóan bővülnek gyógyszerszállításaink is. Mongóliában népszerűek szerszámgépeink, műszereink, rádióink, a magyar járművek, a konfekcióipar sok-sok terméke.

Importunkban — ez Mongólia természeti és mai gazdasági adottságaiból következik — még az alapanyagok és a félkésztermékek állnak az első helyen. Külkereskedőink szívesen vásárolják a mongol színesfémeket, bőröket, gyapjút, s a fejlődő könnyűipar termékeit.

Országaink közös gazdasági lehetőségei előtt új szakaszt nyit meg a

KGST komplex programja. Az elmúlt 15 év jelentős eredményei tükrében mindkét fővárosban úgy vélik: a kapcsolatok tovább mélyülhetnek, s nincs akadálya a magasabb szintű, szorosabb ipari-technikai kooperációnak sem . . .

A két ország tervhivatalai szorosan együttműködnek, járt Ulánbátarban a magyar tervhivatal küldöttsége, s megkezdődött az 1976—1980-as időszakra szóló középtávú gazdasági tervek egyeztetése.

Ezek persze, többségükben száraz adatok, de ott állva Lengyel Vendel mellett, Budapesttől több mint 7000 kilométernyire, s látva, amint a magyar művezető útmutatására tegnap még falusi mongol emberek ügyesen ácsolják a zsaluzatot, hegesztik a vashuzalokat vagy éppen kormányozzák a dömpert, közelről is megérinti az embert kapcsolataink emberi tartalma. Nem szabad elfeledkeznünk azoknak a helytállásáról, akik a barátság frontvonalán tevékenykednek, akik befejezve nehéz napi munkájukat arra gondolnak: most van odahaza reggel, ébred a család . . .

Velünk a jövő

Riportutam utolsó színhelyéről szinte alig rajzolhatok képet. Nagyon egyszerűen berendezett szoba a Mongol Minisztertanács épületében, benne inkább félhomály, mintsem világosság. A mongol tervbizottság elnökhelyettesi irodájának egyetlen színfoltja a kínálásra szánt csemegéknek az a kis halmaza, amely az üveglappal lefedett tanácskozóasztalon áll. Belőle is kiemelkednek vidám tarkaságukkal a kis méretű orosz Piroska-csokoládék, a kis kosárkával a karján az erdőbe tévedt, természetesen piros sapkácskát viselő kislányt ábrázoló figurák Jóízűen kóstolgatjuk az édességet, bár vendéglátóim megvallják, a mongol gyerekek nem ismerik Piroska és a farkas meséjét.

A beszélgetés bevezetőjének jó témául szolgál a csokoládé. Az olvasó ismeri ezeket a komoly tárgyalásokat megelőző hangulatkeltő beszélgetéseket, amikor — mielőtt a tárgyra rátérnének — erről-arról csevegnek az emberek. Hosszú úszás előtti bemelegítő karmozdulatokhoz lehetne hasonlítani ezeket a mondatokat. De minthogy beszélgetőpartnereim, a tervbizottság vezető munkatársai rendkívül képzett és tájékozott emberek, kissé széles ívűek ezek a karnyújtások. Egy óra is beletelik, amíg csevegnek, nekem persze azonnal munkát adva. Nem tudom megállni, hogy ne jegyezzem föl, amit az importcsoki apropójából Mongólia külgazdasági kapcsolatairól mondanak.

Elmondják, hogy Mongóliában a lakosság ellátása a legalapvetőbb közszükségleti cikkekkel elképzelhetetlen lenne behozatal nélkül. Itt az im-

portnak nem a választékbővítés a célja, oka pedig nem a gazdaságosság, nem az, hogy amit nem kifizetődő gyártani, azt behozzák, egyszerűen arról van szó, hogy a házban nem lenne vasaló, a szájban csokoládé, ha nem szereznék be külföldről. Mongólia külkereskedelme 1940-től 1950-ig megkétszereződött, 1950-től 1960-ig már ezt a magasabb forgalmat duplázták meg és ötévenként további 30—40 százalékkal emelkedik a forgalom. 1957-ben a mongolok még csak nyolc országgal álltak kereskedelmi kapcsolatban, ma több mint húsz országgal cserélnek termékeket. Például: a cukrot Kubától kapják, szemes terményért cserében. A hatvanas évek elején Mongólia kereskedelmi partnerei között megjelentek a svájci, a francia cégek, majd Anglia és Japán is. Ausztria, Hollandia, Olaszország, de még az Egyesült Államok is ismeri Mongólia címét. A kapitalista országoktól Ulánbátar kötöttholmit, cipőt, villanyborotvát, órát, tranzisztoros rádiót, távcsövet vásárol. Svájctól még festékanyagokat is, és fizet értük tevebőrrel, lószőrrel, a vörös róka bőrével. Újabban ezekből az országokból mélynyomó papírt, borotvapengét is behoz cserében az igen kelendő nemes szőrmékért. Persze, a tőkésországokkal való kereskedelmi kapcsolat az összes külkereskedelmi forgalomnak mindössze 1 százalékát teszi ki, mint mondják, exportcikkeik korlátozott mennyisége nem is teszi lehetővé a volumen növelését. Mongólia exportképes termékeinek javát a szocialista országokkal való kereskedelemhez tartalékolja, hiszen ezek az országok segítenek az iparosításban, az alapvető területeken az életszínvonal emelésében.

— Mongólia abban a fajta külkereskedelemben érdekelt, amelynek alapelve a kölcsönös előny és az internacionalista viszony — mondják. — Mi a külkereskedelmet a népjólét emelése, a szocialista tábor erősítése eszközének tartjuk. Ha valamiből kevés van, azt kizárólag a szocialista országoknak, elsősorban a KGST-be tömörült országoknak ajánljuk fel, így az állati eredetű termékeink szinte egész mennyiségét, s ezzel, ha szerényen is, de mentesítjük a baráti országokat felesleges devizakiadásoktól.

— Itt tehát jelentős szerepet játszanak az érzelmek — vetem közbe.

— A mongol ember azt mondja, érzésért érzést. Vegyük a Szovjetunió példáját. Importunk 80 százalékban innen származik. Igen ám, de a szovjet

import 40 százalékát hosszú lejáratú áruhitelek formájában kapjuk. Ekkora előnyt csak olyan ország élvezhet, amelynek nehézségeit, történelmi fejlődésének sajátosságait barátai ismerik, amelyet nem tartanak szegény rokonnak, hanem éppen hogy büszkék e támogatásból született eredményeire. Mi sohasem felejthetjük el a Szovjetuniónak, hogy a második világháborúban elszenvedett hatalmas károk ellenére 1941—1945 között szovjet segítséggel felépült Ulánbátarban a húskombinát, néhány vajgyár és a mongol állami egyetem épülete a teljes berendezéssel együtt. Ezekre a beruházásokra nem lehet ráfogni, hogy háborús stratégiai célt szolgálnak. Ez önzetlen segítségadás volt a mongol embereknek, akik mindenüket elküldték a szovjet frontharcosoknak.

Itt-ott már szót ejtettünk arról, milyen gazdasági segítséget kap Mongólia a KGST-országoktól. Most részletesebb képet alkothatunk erről, mert elmondják, hogy 1958—1965 között a KGST-országok támogatásával 120 objektum épült (közülük 90 szovjet segítséggel). A 120 objektum közül 70 ipari, 10 mezőgazdasági, 15 a lakásépítéssel, kommunális ellátással kapcsolatos, 7 pedig kulturális létesítmény volt. A Szovjetunió azóta is hozzájárul a tömeges lakásépítkezésekhez, az ásványi anyagok kitermeléséhez, Bulgária bundagyárat, két húskombinátot, egy konzervgyárat, az NDK húskombinátot, Lengyelország növényi olajat előállító üzemet, egy könnyűbeton- és egy üveggyárat, Csehszlovákia cementgyárat, bőrgyárat épített.

A tervbizottság vezető munkatársainak, de másoknak szavaiból is azt vettem ki, hogy Mongólia a KGST-országok családjában biztosnak érzi jövőjét. Kevés nép mondhat magának merészebb vállalkozást a mongolnál, amelyik a prefeudális társadalmi viszonyokból a kapitalista út elkerülésével halad fél évszázada a szocialista társadalom felépítése felé. Ez a cél a fejlettebb szocialista országok segítsége nélkül puszta utópia lett volna. Cedenbal egyszer ki is fejtette, ha jól tudom, a Mongol Népi Forradalmi Párt Központi Bizottságának VII. plénumán, 1965-ben, hogy Mongólia példája azt bizonyítja, a fejlődő országok a szocializmus felé haladva csupán a szocialista országok gazdasági és erkölcsi támogatásában bízhat-

nak; hogy fejlődésük annak függvénye, hogy milyen szintről indulnak a kapitalizmus kikerülésével a szocializmushoz és annak, milyen mértékű támogatást élveznek a fejlett szocialista országoktól.

A mongol párt- és állami szervek állandóan napirenden tartják a segítség kellő hasznosításának feladatait. Itt nemcsak arról van szó, hogy mindent megtesznek a birtokba vett üzemek, objektumok rendeltetésszerű működtetéséért, a munkatermelékenység javításáért. Ezenkívül olyan népgazdasági tervezést valósítanak meg, amely jelenleg jobban a belső tartalékok kiaknázására ösztönöz, merészebb, s ugyanakkor önerőből is megvalósítható célokat tűz ki.

És itt helyben is vagyunk, hiszen azért látogattunk el a mongol tervbizottsághoz, hogy ennek az országnak a jövőjéről beszélgessünk. A kérdés tehát, merrefelé halad Mongólia, milyen perspektívákat tűz ki maga elé? Erről most már Zsamcün Dorligzsav elvtárs, az Állami Tervbizottság elnökhelyettese ad átfogó tájékoztatót.

— Merrefelé haladunk? — teszi fel önmagának megismételve a kérdést az elnökhelyettes. — Változatlan a feladat, amelynek teljesítésére most újabb korszakot áldozunk: erős agrár-ipari ország, a fejlett szocialista társadalom felépítése. Nincs más célunk, mint a mongol nép fejlődő életszínvonalát biztosítani, kulturális szintjét emelni. Úgy gondoljuk, az ezredfordulóig lényegesen csökkenthető a különbség Mongólia és a többi szocialista ország fejlettségi szintje között; az egy főre jutó nemzeti jövedelem tekintetében megközelíthetjük a baráti szocialista országokat. Ha teljes joggal mondhatjuk, Mongólia eddig nehéz utat járt meg, amíg kiemelkedett évszázados elmaradottságából, hozzátehetjük, a következő évtizedekben talán még bonyolultabb feladatok várnak ránk. Senki sem tagadhatja, amit eddig elértünk a nép életviszonyainak alakításában, már azért érdemes volt ötven éve forradalmat véghezvinni. További perspektíváink beteljesülésével viszont a mongol hazafiak, forradalmárok legmerészebb vágyai válnak majd valóra.

— Milyen úton növelhető Mongólia nemzeti jövedelme? — kérdezzük.

— A társadalmi termelés hatékonyságának emelésével. Mongólia nem-

zeti jövedelme hosszú idő óta évente 3—4 százalékkal emelkedik, a fejlődés üteme lassúbb, mint az európai szocialista országokban. Számunkra teljesen világos, hogy ezzel a tempóval sohasem érhetjük utol a baráti országokat, sőt még inkább lemaradunk. Úgy gondoljuk viszont, hogy az ipari termelés intenzitásának növelésével, új ágazatok meghonosításával, az állattenyésztés intenzívebbé tételével a nemzeti jövedelem lényegesen gyarapítható.

— Szó van a népgazdaság szerkezetének megváltoztatásáról is?

— Igen, annyiban, amennyiben szándékunkban áll fejleszteni az állattenyésztéssel kapcsolatos feldolgozó ipart, amelynek termékeit jobb áron értékesíthetjük. Másfelől a közeljövőben megkezdjük a természeti kincsek tömeges kitermelését, csökkentve ezzel a nyersanyag importját, növelve az exportját. Ebben nyújtanak majd segítséget a szocialista országok. A geológusok Bulgan kerületben, a Kelet-Góbiban szinte mesés rézkincsre bukkantak, amelynek kitermeléséhez az építkezések megkezdődtek. Évi húszezer tonna réz kitermelése és dúsítása várható itt. Csupán ezzel megkétszereződhet Mongólia nyersanyagexportja. Dél-Góbiban kokszolható szén, másutt elegendő wolfram, arany, ólom, pirit vár kitermelésre, ezek világpiaci ára annyira emelkedik, hogy a szocialista országoknak kifizetődő lesz a távolságok okozta nehézségek leküzdésére is áldozni. Mindebből világos, hogy a jövőben a nemzeti jövedelem termelésében megnövekedik a bányászat és az ipar részesedése, de abszolút hozzájárulása is. Különben ez egy régebbi tendencia folytatása lesz, hiszen amíg 1957-ben az ipar a nemzeti jövedelem 13,4 százalékát adta, 1963-ban már 19,4 százalékát biztosította, s azóta részesedése tovább növekedett.

— Az ipari termelés milyen fejlesztését tervezik?

— Biztosítani akarjuk az ipari termelés évi 10—11 százalékos növekedését, azzal együtt is, hogy ezt az ütemet az egyre fejlettebb szinten egyre nehezebb tartani. Az ipari termelés növekedését 80 százalékban a munka termelékenysége növelésével, 20 százalékban pedig új munkahelyek létesítésével kívánjuk elérni. Történelmi múltunk miatt a termelékenység emelését jórészt az egyre korszerűbb gépek beállításával, jobb munkaszer-

vezéssel, a termelés irányításának fokozottabb korszerűsítésével fogjuk előmozdítani.

— Hogyan alakul az állattenyésztés?

— A 24 millió darab állat megtartása, tehát a szinttartás óriási feladat, ha azt vesszük, hogy ez az ágazat túl sok objektív körülménynek, köztük az időjárásnak van kiszolgáltatva. A terv: teljességgel biztosítani a takarmányt és a begyűjtést. Tizennégymillió hektáron akarunk öntözni ehhez (ez Magyarország egész termőterületénél is nagyobb föld), valamint húszezer téli szállást kívánunk felépíteni az állatoknak, itatásukhoz pedig hatezer kutat fúrnak. Azt is meg kell mondanom, hogy a téli szállások építésében a tervtől tekintélyes az elmaradás. Hallatlan erőfeszítéseket kell tennünk a mezőgazdaság szakemberszükségletének biztosítására is. 1978-ig 50 000 hetedik-nyolcadik osztályt végzett fiatalt kell majd a mezőgazdaságban tartani, s ugyancsak háromezer főiskolát végzett szakembert, tízezer gépészt, kombájnost szükséges a falu rendelkezésére bocsátani. Ha csak mindegyiknek egy-egy jurtát adunk, az személyenként ötezer tugrik befektetés, csakhogy ez sem elég. A mai fiatalok villannyal ellátott jurtát vagy házat igényelnek. Ennyi új munkaerő falun tartásához, letelepítéséhez államunknak hatalmas szociális beruházásokat kell majd eszközölnie. Később pedig arra is szükség lesz, hogy a vidék villamosításával, a távközlési rendszer bővítésével, több szolgáltató autó beállításával csökkentsük a város és a vidék közötti különbségeket.

— Milyen prognózisok állnak rendelkezésre a népesedési helyzetről?

— Már elég hosszú ideje évente 3 százalékkal nő Mongólia népessége, az életviszonyok további fejlődésével a növekedés évi 2,7 százalékban határozható meg. Ezzel a növekedési ütemmel 2000-ben Mongólia lakossága elérheti a kétmillió főt. További tartalék a csecsemőhalandóság leszorítása, mivel nálunk 1000 újszülöttből ma még 44 nem éri meg az egyéves kort. Történelmi távlatból ítélve ez hatalmas eredmény abban az országban, ahol a múltban a csesemőhalandóságot százalékokban mérték. Ettől függetlenül mi a jelenlegi adatot a fejlettebb országokéval vetjük össze, amelyekben a csecsemőhalandóság mértéke nem több 22 ezreléknél. Alig

kell bizonygatnom, az orvosi ellátás mekkora javítása szükséges ahhoz, hogy a csecsemőhalandóságot a fejlett országok szintjére szorítsuk. Ehhez seregnyi szülőszobát, képzett személyzetet kell előteremtenünk, mivel Mongóliában az asszonyok nagy része a hatalmas távolságok, a közlekedés elégtelensége miatt még a távolabbi időben sem szülhet majd kórházban.

A népesség gyarapodásának távlatai a mongolokat büszkeséggel, örömmel töltik el. Most az a feladat, hogy idejében felkészüljünk a kétmilliós Mongólia ellátására. Nem közömbös, hogy 2000-ben a kétmillió mongol ember fele harmincéves, vagy harminc éven aluli lesz. Részükre rengeteg új iskolát kell majd építeni, hogy csak a legfontosabbat említsem, és folytatom azzal, hogy mi a kétszeresére növekedett lakosság ellátását anyagiakkal, kultúrával, minden egyébbel magasabb szintre tervezzük a mostaninál. Hogy megint csak egy példát mondjak: az ezredfordulóig a távolságok nyűgének zömét le szeretnénk venni a mongol ember válláról, s lehetővé tenni, hogy ebben a hatalmas kiterjedésű országban senki se érezze magát nagyon elszakítottnak a fővárostól, a nagyobb városoktól. Éppen nemrég számítottuk ki, gazdaságilag is előnyösebb lesz a teljes televíziós hálózat kiépítése, mint a különböző vidékek kulturális szintjének kiegyenlítése hagyományos eszközökkel. A televízió, úgy reméljük, a szellemi szférában évek alatt elvégzi azt a kiegyenlítést, amit a gazdasági szférában fél évszázad alatt sikerült megvalósítanunk. A légi közlekedés is erőfejlődésnek indul, meggyorsul tehát az anyagcsere a népen belül, s ez majd teljesen felszabadítja népünket a múlt örökségének súlya alól. A jövő velünk van, a múlt pedig feledésbe süllyed — mondta befejezésül Zsamcün Dorligzsav elvtárs.

Az olvasóval együtt csak azt kívánhatom: mindez így valósuljon meg...

Amikor másnap felemelkedett velem az IL—18-as gép és északnak indult Irkutszk felé, nem voltam búcsúzó hangulatban. Örökre elválni Mongóliától lehetetlen annak, akit érdekel az alkotó ember, a messziről indult és felénk tartó nép élete. Meg azután barátaim is azzal búcsúztak: viszontlátásra...

80234

Néhány adat Mongólia történetéből

I. e. 4—3. század — Mongólia területén kialakul a hun törzsszövetség
I. e. 3. század — a hunok államának kialakulása
1206 — Dzsingisz kán vezetésével Mongólia területén feudális állam keletkezik
1207— Dzsingisz kán hódító háborúinak kezdete
1211—1215 — a mongolok meghódítják Észak-Kínát
1227 — Dzsingisz kán halála
1577 — Altan kán megkezdi Mongólia területén a lámaizmus terjesztését
1691 — a mandzsuk meghódítják Mongóliát
1755—1758 — népi felkelés a mandzsuk hatalma ellen
1893. február 2. — Szuhe Bator, a mongol forradalom vezérének születése
1900 — újabb Mandzsúria-ellenes felkelés
1910 — fegyveres összeütközés az arátok és a fővárosban, Urgában állomásozó mandzsúriai helyőrség között
1911. december — a mandzsu hatalom megdől, Külső-Mongóliában független feudális teokrata állam alakul
1912. augusztus — Urgában orosz—mongol szerződést írnak alá; a cári Oroszország elismeri a mongol feudális teokrata államot
1913. november — Pekingben aláírják azt az orosz—kínai deklarációt, amely elismeri Külső-Mongólia autonómiáját
1918. szeptember — a kínaiak megkezdik Külső-Mongóliában a gyarmatosítást

1919. május — Dauriában megalakul az ún. Nagy-Mongólia bábállam

1919. november — Kína felszámolja Mongólia autonómiáját

1919. november — megalakulnak az első forradalmi körök Urgában

1920. június — a két legnagyobb forradalmi kör egyesül

1920. június — Szuhe Bator és Csojbalszan Szovjet-Oroszországba utazik

1920. október — Ungern báró vezetésével fehérgárdista bandák törnek Külső-Mongóliára

1920. november — megjelenik a forradalmárok újságjának, a „Mongolin unen"-nak (Mongol Igazság) első száma

1921. március — a mongol Néppárt első kongresszusa. Megalakul az ideiglenes népi kormány, létrehozzák a Mongol Néphadsereg vezérkarát, és felszabadítják Majmacsen városát

1921. április — az ideiglenes népi kormány Szovjet-Oroszország kormányához fordul azzal a kéréssel, hogy nyújtson segítséget a fehérgárdista bandák elleni harcban

1921. július — a Vörös Hadsereg és a mongol forradalmi osztagok felszabadítják a fővárost, Urgát

1921. július — az ideiglenes forradalmi kormányt állandó kormánnyá kiáltják ki

1921. október — Moszkvába érkezik a Szuhe Bator vezette mongol kormánydelegáció. Szovjet—mongol barátsági és együttműködési szerződést írnak alá

1921. december — Mongólia népi kormánya törvénnyel szentesíti a hűbéri társadalom felszámolását

1923. február 22. — Szuhe Bator halála

1924. május — Bogdo Gegen, az utolsó mongol kán halála

1924. június — kikiáltják a köztársaságot. Törvényt fogadnak el Bogdo Gegen vagyonának államosításáról

1924. augusztus — a Mongol Néppárt III. kongresszusa. A párt felveszi a Mongol Népi Forradalmi Párt nevet

1924. november 26. — kikiáltják a Mongol Népköztársaságot, és elfogadják az első alkotmányt

1925. október Ulánbátarban megnyílik az első kórház
1925. december — pénzreformot hajtanak végre, kibocsátják a tugrikot
1926. április — a kolostorok birtokában levő állatállományra adót vetnek ki
1926. szeptember — elválasztják az egyházat az államtól
1927. június — Ulánbátorban megnyílik az első egészségügyi szakiskola
1928. november — határozat a feudális urak vagyonának kisajátításáról
1931. augusztus — Ulánbátarban megnyitják az Állami Színházat
1932. június — a Mongol Népi Forradalmi Párt Központi Bizottságának rendkívüli plénumán leleplezik a „baloldali" elhajlókat
1935. január — törvényt fogadnak el a lámák bekapcsolásáról a társadalmilag hasznos munkába
1937. szeptember — a Szovjetunióból megérkezik 10 gépállomás teljes felszerelése
1939. május—augusztus — a japán agresszorok megtámadják a Mongol Népköztársaságot, az egyesített szovjet—mongol csapatok Halhin Gol térségében szétzúzzák a betolakodókat
1940. március — az MNFP X. kongresszusa. Elfogadják a párt programját és szervezeti szabályzatát
1941. március — az új, mongol ábécé bevezetése
1942. október — a fővárosban megnyitják a Szovjetunió ajándékaként épült állami egyetemet
1945. augusztus — Mongólia a Szovjetunió oldalán részt vesz a Japán elleni háborúban
1945. október 20. — népszavazás a Mongol Népköztársaság állami függetlenségéről
1946. február 27. — a Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződést ír alá
1947. december — az 1948—1952. évi, első ötéves terv jóváhagyása
1950. április — a diplomáciai kapcsolatok felvétele az európai szocialista országokkal, köztük a Magyar Népköztársasággal
1952. január 26. — Csojbalszan marsall miniszterelnök halála

1952. május — Jumzsagijn Cedenbal kinevezése miniszterelnökké

1953 — befejeződik az Ulánbátar—Dzamin üd vasútvonal építése

1954. november — az MNFP XII. kongresszusa elfogadja az 1952—1957. évi második ötéves terv irányelveit

1956. november 7. — Mongólia élelmiszersegélyt küld a magyar dolgozóknak

1958. március — az MNFP XIII. kongresszusa, elfogadják az 1958—1960. évi hároméves terv irányelveit

1960. július — a Mongol Népköztársaság új alkotmányának elfogadása

1962. június 7. — Mongólia csatlakozik a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsához

1962. december 26. — határegyezmény aláírása a Kínai Népköztársasággal

1966. január 15. — megkötik a húsz évre szóló új mongol—szovjet baráti, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést

1968. június — a párt XV. kongresszusán elfogadják a negyedik ötéves terv irányelveit

1970 — Losonczi Pál látogatása Mongóliában

1972 — Fock Jenő hivatalos látogatáson a Mongol Népköztársaságban

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette D. Gergely Anikó
Műszaki vezető Szécsi Andor
Műszaki szerkesztő Lengyel József
Képszerkesztő Fábri Magda
A szedést 1973. XII. 18-án kezdték meg
Megjelent 1974. VI. 29-én, 8000 példányban
Terjedelme 9,8 (A/5) ív + 2 ív képmelléklet

74.0227 Athenaeum Nyomda, Budapest
Íves magas- és mélynyomás
Felelős vezető: Soproni Béla vezérigazgató